

BIBLIOTEKA

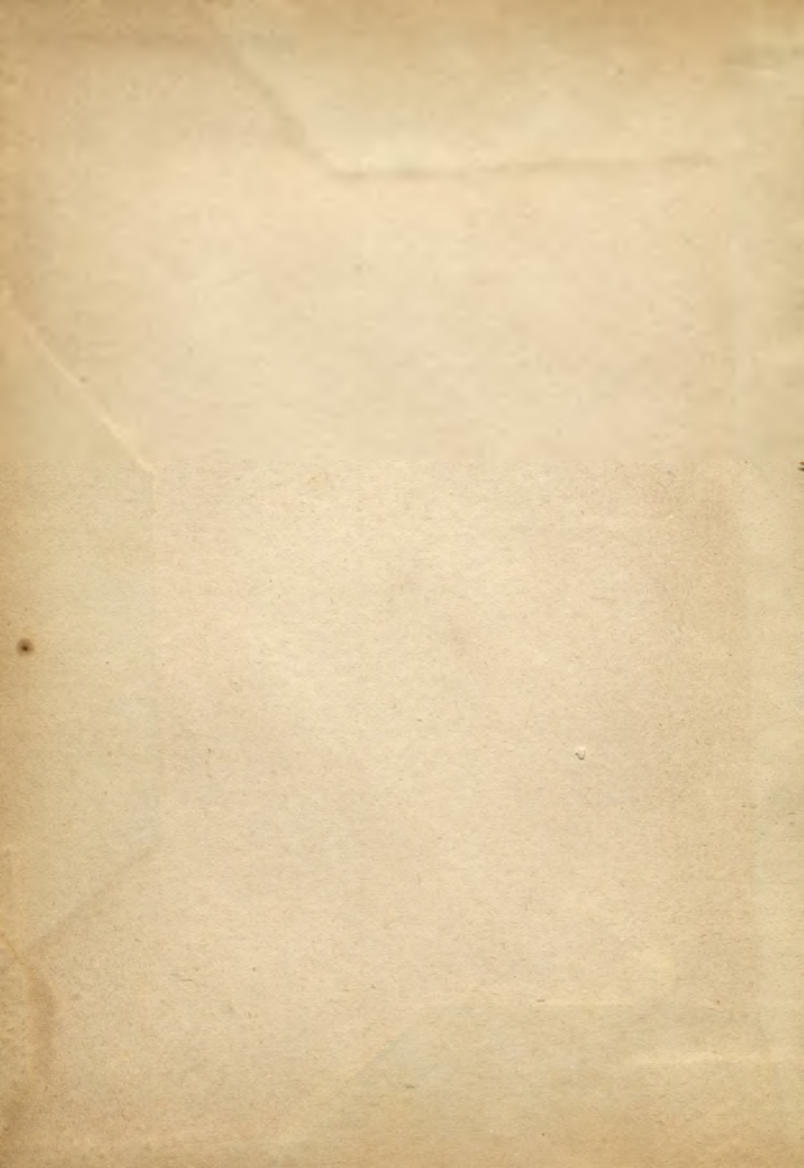
PW
SP
KRAKÓW

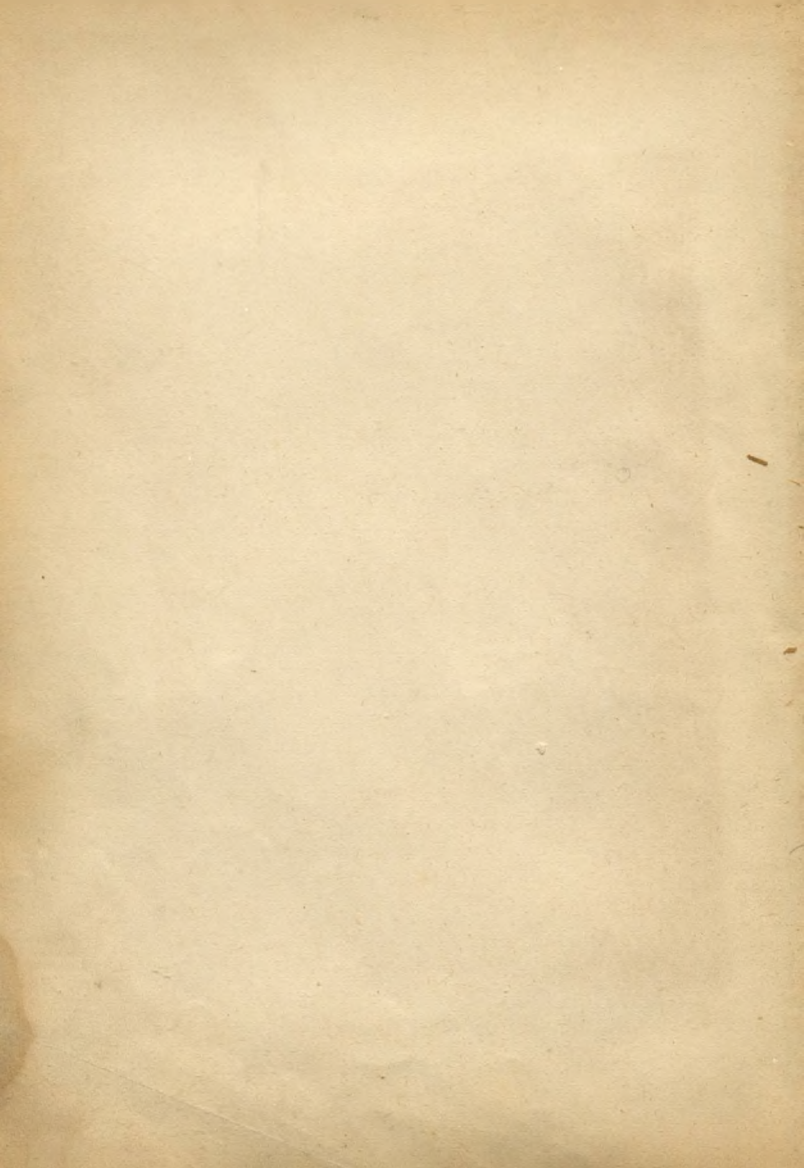
049847

M

252

100

ĆWICZENIA

DO

WYKŁADU GRAMATYKI

NAUKI JĘZYKA

PODŁUG ZASAD GRAMATYKI MAŁECKIEGO

I WEDŁUG UCHWAŁ

AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI W KRAKOWIE

UZOŻYŁY

Marya Dzierżanowska, Cecylia Niewiaćomska
i Jadwiga Warkówna.

KURS ELEMENTARNY

(Książka nauczyciela).

WARSZAWA.

W drukarni St. Niemcewicz.

Plac Warecki Nr. 4.

1895.

049847

Дозволено Цензурою.
Варшава 10 Мая 1894 года.

484-5(076)

Nauka o zdaniu.

1.

Matka pracuje. *Dziecko* płacze. *Rolnik* orze. *Szwaczka* szyje. *Skowronek* śpiewa. *Pies* szczeka. *Róża* kole. *Rzeka* płynie. *Ogień* grzeje. *Słońce* świeci. *Owad* brzęczy. *Ptaś* fruwa. *Las* szumi.

Lew jest drapieżny. *Rośliny* są pożyteczne. *Powietrze* jest przezroczyste. *Stoń* jest silny. *Mrówką* jest pracowita. *Mleko* jest posilne. *Śnieg* jest biały. *Dym* jest lekki. *Mosiądz* jest żółty.

Stół jest sprzętem. *Motyka* jest narzędziem. *Dom* jest budynkiem. *Marchew* jest jarzyną. *Wieloryb* jest zwierzęciem. *Kanarek* jest ptakiem. *Gruszka* jest owocem. *Wino* jest płynem. *Sosna* jest drzewem. *Sól* jest minerałem.

Woda morska jest słona. *Ojciec* ciężko pracuje. *Złoto* jest drogim metalem. *Gwiazdy* świecą w nocy. *Chrzan* jest smaczną przyprawą. *Pszczola* jest bardzo skrzętna. *Koń* wozi ciężary. *Tvoja praca* jest chwalebna. *Motyl* był pierwiej gąsienicą. *Bóg* stworzył świat cały. *Mucha* nie ma uszu. *Lód* jest to zmarznięta woda. *Kto* szukał tej książki? *Ty* pobiegnij w pole do żniwiarzy. *Ja* się zajmę biblioteką. *Ona* przygotowała tę gwiazdkę dla biednych dzieci. *Nikt* się o ciebie nie pytał. *My* pozbieramy orzechy. *One* poszły na poziomki. *Wy* najlepiej ze wszystkich napisałyście ćwiczenie. *Oni* się zawsze chwalą. *Ubogi*

zasługuje na współczucie. *Bogaty* wiele dobrego czy-
nić może. *Pilne* dziecko *wszyscy* kochają. *Chory* pro-
sił o szklan^{kę} wody. *Odważny* nie przestraszy się
byle czego.

2.

Człowiek *myśli*. Jan *kosi*. Służąca *sprząta*. Sto-
larz *hebluje*. Koń *rży*. Wół *ryczy*. Wrobel *świergoce*.
Kot *miauczy*. Deszcz *pada*. Wiatr *huczy*. Dzień *świta*.
Noc się *zbliża*. Ogień *trzaska*. Burza *wyje*. Liście są
zielone. Kowal jest *silny*. *Olów* jest *ciężki*. Niebo jest
 błękitne. Lato jest *gorące*. Wiosna jest *przyjemna*.
Szczaw jest *kwaśny*. Pomarańcza jest *soczysta*. Mięso
jest *pożywne*. Szymon jest *rolnikiem*. Igła jest *narzę-
dziem*. Bawełna jest *rośliną*. Autek jest *żołnierzem*.
Nafta jest *plynem*. Powietrze jest *gazem*. Żaba jest
 płazem. Sledź jest *rybą*. Lampa jest *sprzętem*.

Pająk *snuje* cienką nitkę. Dzieci *kochają* rodzi-
ców. Ta łąka jest *bardzo wilgotna*. Każdy Murzyn
jest *czarny*. Kościół jest *domem* Bożym. Zima jest
smutną porą roku. *Slizgaliśmy się* dziś rano na sta-
wie. Ciemne i ciężkie chmury *zapowiadają* ulewę.
Szkło jest *niezmiernie* *pożytecznym* *materyałem*. Ko-
pyto konia jest *grubym paznogciem*. Polne kwiaty są
bardzo ładne. Słońce jest *jaśniejsze* od księżyca. Me-
tale *topią się* w ogniu. *Naucz się* tabliczki mnożenia.
Pójdziemy do źródła po *świeżą* wodę. *Zabraliście* mi
mój zielnik. O *wschodzie* słońca świat *ślicznie wy-
gląda*. Zboża *dojrzewają* w lecie. Chłodna rosa *od-
świeża* spragnione rośliny. Muślin jest *delikatną tka-
niną*. *Podajcie* mi swoje kajety.

3.

Uczeń *pisze*. Nauczyciel *uczy*. Dziecko *uczy się*.
Kowal *kuje*. Wiatr *wieje*. Księżyc *świeci*. Mucha *brzę-
czy*. Gołąb *grucha*. Lampa *się pali*. Rzeka *plynie*.
Ryba *plywa*. Koń *biega*. Ptak *lata*. Kwiat *wieędnie*.
Owoc *dojrzewa*. Cukier jest *biały*. Węgiel jest *czarny*.

Dom jest wysoki. *Noc* jest ciemna. *Pies* jest rozumny. *Adaś* jest dobrotliwy. *Szkoło* jest kruche. *Lilia* jest kwiatem. *Szewc* jest rzemieślnikiem. *Wojciech* jest kaleką. *Stefcio* jest sierotą. *Krzemień* jest kamieniem. *Makaron* jest potrawą. *Wróbel* usiadł na gałęzi. *Brytan* strzeże domu. *Kogut* pieje o świcie. *Druciarz* drutuje garnki. *Myśliwy* zastrzelił zająca. *Pióro* służy do pisania. *Szewc* robi obuwie. *Sól* rozpuszcza się w wodzie. *Złoto* roztopia się w ogniu. *Kura* żywi się ziarnem. *Kosiarze* koszą łąki. *Bociany* zwiastują wiosnę. *Gwiazdy* świecą w nocy na niebie. *Winogrona* dojrzewają w jesieni.

Ja czytam. *Ty* chodzisz. *Ona* biegła. *On* powrócił. *My* znaleźliśmy. *Wy* się kąpiecie. *One* zasnęły. *Oni* zasnęli. *Ono* usiadło. *Ja* zaśpiewam piosenkę, *ty* zatańczysz walczyka, a *ona* powie nam bajeczkę. *My* tu zaczekamy, a *wy* nam przyniesiecie podwieczorek. *One* poszły do lasu, a *oni* pobiegli nad rzekę. *Ona* uszyła fartuszek. *Ono* zapłakało z bólu. *On* mi to powiedział.

Bogaty wspiera chętnie biednych. *Leniwy* myśli powoli. *Pilny* pracuje gorliwie. *Nieszczęśliwy* ma łzy w oczach. *Wesoły* zawsze dobrze się bawi. *Złośliwy* każdemu lubi dokuczyć. Posłuszna *dziewczynka* spełnia natychmiast rozkazy. *Chory* nie ma sił do pracy. *Stary* ma siwe włosy. *Łakomy* lubi łakocie. *Prawdomówny* nie kłamie nigdy. *Odważny* nie boi się strachów.

4.

Tokarz toczy. *Murarz* muruje. *Uczeń* rysuje. *Księżyc* świeci. *Komar* brzęczy. *Kruk* kradnie. *Wicher* huczy. *Baran* pasie się. *Woźnica* powozi. *Tramwaj* stanął. *Konie* poniosły. *Strzelec* poluje. *Bocian* klekocze. *Michał* wyjedzie. *Praczką* magluje. *Papier* jest gładki. *Kamień* jest ciężki. *Złoto* jest drogie. *Światło* jest przyćmione. *Konwalia* jest śliczna. *Rzodkiew* jest smaczna. *Trawa* jest bujna. *Drzewa* są wysokie. *Geś* jest

ptakiem. Olej jest płynem. Mleko jest napojem. Węgiel jest minerałem. Antoni jest stróżem. Żyto jest zbożem. Kartofle są jarzyną. Chleb jest pokarmem. Wiśnia jest owocem.

Wół bodzie rogami. Jastrząb porwał kurczę. Rybak łowi ryby. Liście opadają w jesieni. Krowa daje mleko. Pies szczeka na złodzieja. Kartofle rosną na polu. Wiewiórka gryzie orzechy. Kaczka pływa po wodzie. Orzeł jest bardzo śmiały. To płótno jest cienkie. Ten pałasz jest drewniany. Ta wieża jest wysoka. Twoje włosy są kasztanowate. Ten wódz był ranny. Ów pasterz był nierozsądny. Szafa jest potrzebnym sprzętem. Sierp jest ostrem narzędziem. Jeleń jest pięknem zwierzęciem. Warszawa jest dużym miastem. Powój jest ładnym kwiatem. Barszcz jest wyborną zupą. Krawiec jest pożytecznym rzemieślnikiem.

Ja chodzę do szkoły, a ty uczysz się rzemiosła. My odniesiemy tę książkę, a wy pójdźcie do lasu po grzyby. On chodzi spać wcześniej, a ona czuwa do późnej nocy. Oni odrabiają lekcye przed wieczorem, a one wolą uczyć się ich z rana. Młody powinien słuchać starszych. Zarozumiały nie potrafi być rozumnym. Roztrzepany wiele złego zrobić może. Pilny pamięta o swoich zadaniach. Niedbały wszystko niszczy bardzo prędko.

Rzeczownik.

6.

Ż Y W O T N E

Osobowe	Zwierzęce
Budowniczy, cieśla, doktor, ksiądz, król, kucharka, Józef, nauczyciel, rolnik, stryj, starzec, Zofia, żołnierz, książę, sędzia, wódz, Murzyn, Turek, Chińczyk, drwal.	Sarna, gołąb, tygrys, jaskółka, małpa, dudek, pajak, rak, szczur, żmija, żaba, ślimak, pszczoła, owca, motyl, krokodyl, jaszczurka, sęp.

Nieżywotne	Umysłowe
Dzban, wiśnia, pióro, góra, klucz, ławka, dąb, kościół, obraz, pole, róża, rzeka, rów, sierp, strumień, zegarek, złoto, drzewo, ogień, parkan, książka, pieniądz, pług, grad, burza, woda, schody, Fran- cya, Wisła, grzmot, śpiew, sól, gaz, błuszcz, balon, niebo, słoń- ce, dym, pieśń, głąz.	Bóg, dobroć, cnota, gniew, kłamstwo, mi- łość, praca, nieposłu- szeństwo, pilność, le- nistwo, smutek, szczę- ście, wesołość, śmiech, radość, żal, anioł, duch.

8.

Lublin jest *miastem*. Jeleń jest *zwierzęciem*. *Kra- ków* leży nad Wisłą. *Karol* jest moim przyjacielem. *San* jest *rzeką*. *Tatry* są *górami*. *Wanda* jest *uczenicą*. *Boże Narodzenie* przypada 25 grudnia. Pierwszy czło- wiek nazywał się *Adam*. *Kain* zabił *Abla*. *Chrystus* umarł na krzyżu. *Marcin* jest *rzemieślnikiem*. *Her- bata* rośnie w *Chinach*. *Wielkanoc* jest *uroczystem* * *świętem*. *Piotr* jest *kowalem*. *Kartofle* przywieziono z *Ameryki*. *Stanisław* jest to *imię męskie*.

Mickiewicz był *poetą*. *Herod* był *królem żydow- skim*. *Afryka* jest *jedną z części świata*. *Gdańsk* jest *portem*. *Stanisław Jachowicz* był *bajkopisarzem*. *Wy- suszona trawa* nazywa się *sianem*. *Kolumb* odkrył *Amerykę*. *Mój kanarek* nazywa się *Mimi*. *Londyn* jest *stolicą Anglii*. *Rzym* leży we *Włoszech*. W *Szwe- cyi* mieszkają *Szwedzi*, a w *Turcyi* *Turcy*. *Wieczory Rodzinne (Przyjaciel Dzieci)* są (jest) *pismem dla dzie- ci*. *Robinson Kruzoe* jest *bardzo zajmującą książką*. *Morskie Oko* jest to *jezioro w Tatrach*. *Abraham* był *pierwszym patryarchą*. *Święty Piotr* był *apostołem*. *Przed kościołem Św. Krzyża* stoi *pomnik Kopernika*. *Adaś* pojedzie z *ojcem* na *swoim kucyku*. *Rzeka Nie- men* wpada do *morza Bałtyckiego*. *Daktyle* rosną w *Afryce*. W *Syberyi* są *wielkie kopalnie złota*.

Imiona własne.	Imiona pospolite.
Lublin. Kraków. Wisła. Karol. San. Tatry. Wanda. Boże Narodzenie. Adam. Kain. Abel. Chrystus. Marcin. Chiny. Wielkanoc. Piotr. Ameryka. Stanisław. Mickiewicz. Herod. Afryka. Gdańsk. Stanisław Jachowicz. Kolumb. Mimi. Londyn. Anglia. Rzym. Włochy. Szwecya. Szwedzi. Turcya. Turcy. Wieczory Rodzinne. Przyjaciół Dzieci. Robinson Kruzo. Morskie Oko. Tatry. Abraham. Św. Piotr. Kościół Św. Krzyża. Kopernik. Adaś. Niemcy. Morze Bałtyckie. Syberya.	Miasto, jeleń, zwierzę, przyjaciel, rzeka, góry. uczenica, grudzień, człowiek, krzyż, rzemieślnik, herbata, święto, kowal, kartofle, imię, poeta, król, część świata, port, bajkopisarz, trawa, siano, kanarek, stolica, pismo, dzieci, książka, jezioro, patriarcha, apostoł, pomnik, ojciec, kucyk, rzeka, damy, ktylę, kopalnie, złoto.

11.

Ojciec i matka — *rodzice*. Ojciec, matka i dzieci — *rodzina*. Bracia i siostry — *rodzeństwo*. Trzydzieści dni — *miesiąc*. Dużo żołnierzy — *wojsko*. Dużo żołnierzy, walczących pieszo — *piechota*, walczących konno — *konnica*. Dużo rycerzy — *rycerstwo*. Dużo kłosów razem związanych — *snop*. Wszyscy ludzie, jednym językiem mówiący — *naród*. Wszyscy księża — *duchowieństwo*. Kilkuset żołnierzy pod jednym wodzem — *pulk*. Dużo owiec — *stado*. Dużo świń — *trzoda*. Piętnaście sztuk — *mędel*. Dużo mięsa gotowanego lub pieczonego — *mięśiwo*. Dużo koni — *stado, tabun*. 365 dni — *rok*. Wuj i wujenka — *wujostwo*. Pan i paui — *państwo*. Wielu chłopów — *chłopstwo*. Dworzanie, towarzyszący monarsze — *orszak*.

12.

7 dni. 12 sztuk. 60 sztuk. Dużo ludzi, cisnących się razem. Dużo pszczoł. Dużo drzew. Dużo książek. Dużo wołów i krów. Żyto, pszenica, jęczmień i t. p. Dużo okrętów. Dużo namiotów. Dużo osób zebranych w salonie. Ludzie, posiadający herby. Wieśniacy, zamieszkujący jedną wieś. Stryj i stryjenka. Dużo kropel, padających z chmury. Dużo mnichów. Dużo ludzi. Wszyscy ludzie na świecie. Buty, trzewiki, pantofle i t. d. Mieszkańcy miasta. Mieszkańcy wsi. Ludzie, wierzący w Chrystusa. Młodzi ludzie.

13.

Rodzaj męski	Rodzaj żeński	Rodzaj nijaki
Ten wieśniak, be- dnarz, bór, pieniądz, zraz, gołąb, staw, rękaw, dąb, krzak, kret, grzmot, drwal, chleb, dzień, płot, pokój, włościanin, cien, sędzia, klucz, miód, nauczyciel, mróz, pień, koń, Ta- dzio, ból, jęczmień, liść, s z l a c h c i c, chrabąszcz, obroń- ca, wódz, kurz, wiór, kartofel, ząb, gaj, warkocz, b l a s k, trud, książkę.	Tadziejewczynka, siostra, sosna, miedź, pani, sieć, nić, kuropatwa, blacha, ręka, żółć, waga, kość, zima, gospodyni, bu- rza, bania, woda, twarz, wrona, ziemia, broń, cho- ragiew, sól, kie- szeń, kiść, noc, bogini, Marya, jasność, wieść, chęć, praca.	To dziecko, źrebię, sioło, kurczę, ra- mie, niemowlę, po- le, morze, ciem- niadanie, strzemie, pisklę, c z ó ł n o, żdźbło, pióro, na- sienie, oko, ziarno, imię, zwierzę, gim- nazyum, n a r z ę- dzie, ognisko, chło- pisko, k o c i s k o, światło, próchno, koźlę, gniazdo, bło- to, zadanie, mięso, muzeum.

16.

Kobieta, babka, matka, siostra, córka, ciotka, (wujenka), stryjenka, bratowa, synowa, siostrzenica, macocha, pasierbica, krewna, sąsiadka, przyjaciółka.

Królowa, księżna, hrabina, pani, chłopka, wieśniaczka, mieszcanka, szlachcianka, dziedziczka, kupcowa, sędzina, monarchini, właścicielka, czarodziejka, robotnica, kucharka, kowalowa, oberżystka, obywatelka, stróżowa.

Bogini, kapłanka, grzesznica, zdrajczyni, zakonnica, chrześcijanka, poganka.

Rosyanka, Polka, Angielka, Włoszka, Hiszpanka, Chinka, Indyanka, Japonka, Egipcyanka, Murzynka.

Wilczyca, niedźwiedzica, krowa, owca, lwica, kura, świnia, oślica, gołębica, pawica.

17.

Grek, Turek, Niemiec, Austriak, Szwajcar, Amerykanin, Irlandczyk, Duńczyk, Gruzin, Tatar.

Tygrys, orzeł, rogacz, kozieł, jelen, koń, gąsior, kaczor, indyk, truteń, kot, pies.

Uczeń, pensyonarz, niewolnik, wyrobnik, rzemieślnik, pomocnik, opiekun, zbrodniarz, męczennik, wychowanec, krawiec, mieszkaniec, poeta, starosta, przekupień, rybak.

18.

Panowie, ojcowie, czyżyki, żołnierze, rycerze, talary, stawy, grabie, ryki, krzyki, woły, konie, orły, królowie, rozkazy, uczniowie, aniołowie (anieli), sąsiedzi, pnie, dni, gołębie, senatorowie (senatorzy), piekarze, Polacy, okręty, kajety, bilety, starcy, poganie, księża, lwy, włościanie, tygodnie, wodzowie, mieszczenie, chrześcijanie, stolarze, bracia, synowie, koledzy, monarchowie, sędziowie, sęki, jęczmiona, jęczmienie, żniwiarze, żenicy.

Siostry, córki, lipy, tarcze, królowe, ryby, bratowe, gwiazdy, matki, sowy, panie, ksienie, gospodynie, boginie, sole, kieszenie, skronie, brwi, twarze, krtanie, noce, rzeczy, pieśni, nici, sienie, sieci, religie, lekcy, banie, historye, ochmistrzyń, kości, władczyń, wieże, linie, koleje, szyje, żmije, osie, burze, myszy.

Okna, źródła, mydła, dna, szydła, ziarna, dzieła, pióra, pola, serca, lica, pokolenia, śniadania, morza, narzędzia, cielęta, kacząt, kurczęta, źrebięta, książęta, imiona, znamiona, siemiona, ciemiona, kocięta, ramiona, uasiona, zioła, koła, srebra, strzemiona, dzieci, płótna, drzewa, wesela, oblicza, gimnazyja.

Rzeczowniki, nie mające liczby mnogiej: Belgia, Francya i t. d., Wisła, Ren i t. d., Mont Blanc, Świnnica i t. d., Gopło i t. d., Mikołaj Kopernik, Elżbieta Drużbacka i t. d.; starość, pilność, lenistwo, wzrok, słuch, zdrowie, odwaga, chciwość, hojność, złoto, żółć, rtęć, tlen, azot, czern, hołota, sanna, dech, nieśmiertelność, czyścić, okrężne i t. d.

19.

General, uczeń, profesor, las, łąn, sad, rząd, kłos, młot, niedźwiedź, koń, móżdziej, żniwiarz, rak, krzak, Włoch, próg, kruk, doktor, mieszczanin, jelen, jeniec, kopiec, dworzanin, niewolnik, obrońca, myśliwy, szwagier, kupiec, mąż, podróżny, urzędnik, hrabia, zięć, rok, szlachcic, człowiek.

Wieśniaczka, synowa, słodycz, czereśnia, gałąź, skroń, kąpiel, woń, baba, dziewczynka, stajnia, lwi-ca, dynia, przepaść, pięść, tęcza, straż, chorągiew, topola, gospodyni, poręcz, sędzina, dłoń, kłótnia, wozownia, czapla, wieczerza, pieczeń, mysz, księżna, łąza, zawieja, nadzieja, kropla, łódź, wieś, baśń.

Wojsko, obicie, jagnię, sukno, narzędzie, wilczę, plemię, książę, nasienie, ucho, oko, słowo, pismo, zi-
le, dzieło, działo, szczenie, brzemie, oblicze, prosię,

stado, gniazdo, czółno, wydrażenie, pudło, niebo, światło, lustro, zwierciadło, wzgórze, jezioro.

Rzeczowniki, nie mające liczby pojedynczej: Chiny, Indye, Tatry, Apeniny, Bałkany, Himalaje, Siedlce, Brzeżany, chrzciny, wakacye, odwiedziny, ostatki, Powązki, zaduszki, dąsy, drwiny, nożyce, szczypce, skrzypce, cepy, widły, drzwi, wrota, organy, usta, powidła, perfumy, suchoty, konfitury, okulary, obcęgi, Zielone Świątki, zapusty, sanki, dożynki i t. d.

20.

Liczba pojedyncza.

- M. Ojciec, uczeń, syn* poszedł na przechadzkę.
- D.* Dostałam jabłko od *ojca, ucznia, syna.*
- C.* Oddam tę książkę *ojcu, uczniowi, synowi.*
- B.* Widzę *ojca, ucznia, syna.*
- W.* Przyjdź do mnie, *ojcze! uczniu! synu!*
- N.* Przejdę się z *ojcem, z uczniem, z synem.*
- M.* Opowiem wam o dobrym *ojcu, uczniu, synu.*

Liczba mnoga.

- M. Ojcowie, uczniowie, synowie* poszli na przechadzkę.
- D.* Dostałam jabłko od *ojców, uczniów, synów.*
- C.* Oddam tę książkę *ojcom, uczniom, synom.*
- B.* Widzę *ojców, uczniów, synów.*
- W.* Przyjdźcie do mnie, *ojcowie! uczniowie! synowie!*
- N.* Przejdę się z *ojcami, z uczniami, z synami.*
- M.* Opowiem wam o dobrych *ojcach, uczniach, synach.*

Uwaga. Nauczycielka, ułożywszy pytania, każe odmieniać w podobny sposób kilka rzeczowników zwierzęcych, a potem nieżywotnych.

21.

Liczba pojedyncza.

- M. Sosna, ławka, lampa* jest wysoka.
- D.* Zbliż się do tej *sosny, ławki, lampy.*

- C. Przypatrz się *sośnie, ławce, lampie*.
B. Lubię tę *sosnę, ławkę, lampę*.
W. O, moja *sosno! ławko, lampo!*
N. Stań przed tą *sosną, ławką, lampą*.
M. Usiądźmy przy (na) tej *sośnie, ławce, lampie*.

Liczba mnoga.

- M. *Sosny, ławki, lampy* są wysokie.
D. Zbliź się do tych *sosen, ławek, lamp*.
C. Przypatrz się tym *sosnom, ławkom, lampom*.
B. Lubię te *sosny, ławki, lampy*.
W. O, moje *sosny! ławki! lampy!*
N. Stań przed temi *sosnami, ławkami, lampami*.
M. Usiądźmy przy (na) tych *sosnach, ławkach, lampach*.

Uwaga. Według tego wzoru dać do odmiany rzeczownik żeńskie, zakończone na *i*, potem na *spółgłoskę*.

22.

Liczba pojedyncza.

- M. To *pole, okno, morze* jest ogromne.
D. Nie widziałam tego *pola, okna, morza*.
C. Przypatrzmy się *polu, oknu, morzu*.
B. Widzę *pole, okno, morze*.
W. O, moje śliczne *pole! okno! morze!*
N. On czeka za *połem, oknem, morzem*.
M. Rozmawiamy o *polu, oknie, morzu*.

Liczba mnoga.

- M. Te *pola, okna, morza* są ogromne.
D. Nie widziałam takich *pól, okien, mórz*.
C. Przypatrzmy się *polom, oknom, morzom*.
B. Widzę *pola, okna, morza*.
W. O, moje śliczne *pola! okna! morza!*
N. On czeka za *polami, oknami, morzami*.
M. Rozmawiamy o *polach, oknach, morzach*.

Uwaga. Według tego wzoru dać do odmiany kilka rzeczowników, zakończonych na *ę*.

23.

Liczba pojedyncza.

- M.* W moim ogródku rośnie śliczny *kwiat*.
D. Lubię patrzeć na blask *ognia*.
C. Przypatruję się czerwonemu *gwoździłkowi*.
B. Antos znalazł błyszczący *kamyk*.
W. O, mój śliczny *robaczku*!
N. Bawię się drewnianym *konikiem*.
M. Usiądę na dużym *fotelu*.

Liczba mnoga.

- M.* Drogą od lasu idą sobie *chłopcy*.
D. Pewien ojciec miał dwóch *synów*.
C. Dzisiaj powinszuję *wujom*.
B. Czy widzisz tych *psotników*?
W. Żegnam was, moi *bracia*!
N. Pogniewałem się z *kolegami*.
M. Usiądę przy twoich *stryjach*.

24.

1. <i>Co?</i> kwiat.	<i>Kto?</i> chłopcy.
2. <i>Czego?</i> ognia.	<i>Kogo?</i> synów.
3. <i>Czemu?</i> gwoździłkowi.	<i>Komu?</i> wujom.
4. <i>Co?</i> kamyk.	<i>Kogo?</i> psotników.
5. O, robaczku!	Moi bracia!
6. <i>Czem?</i> konikiem.	<i>Z kim?</i> z kolegami.
7. <i>Na czym?</i> na fotelu.	<i>Przy kim?</i> przy stryjach.

25 i 26.

Liczba pojedyncza.

- M.* (*Kto?*) pracowita *kobieta* pierze.
D. Nie znam (*kogo?*) tej małej *dziewczynki*.
C. Daruję to (*komu?*) twojej *siostrze*.
B. Kocham bardzo (*kogo?*) swoją *ciocię*.
W. O, najdroższa *matko*!
N. Stanęłam z boku (*za kim?*) za *babcią*.
M. Czy słyszałaś (*o kim?*) o tej dobrej *panience*?

Liczba mnoga.

- M. (Co?) Jasne gwiazdy świecą na niebie.
D. Nie mam (czego?) takich ślicznych książek.
C. Lubię przypatrywać się (czemu?) chmurom.
B. Kupię (co?) te białe róże.
W. Lubię was, moje lalki!
N. Malowano ten obraz (czem?) wodnemi farbami.
M. (Na czym?) Na naszych łąkach rośnie bujna trawa.

27 i 28.

Liczba pojedyncza.

- M. (Co?) Kurczę piecze się na rożnie.
D. Podoba mi się zieloność (czego?) tego drzewa.
C. Przypatrz się (czemu?) temu stadu.
B. Czy widzisz (co?) wschodzące słońce?
W. O, śliczne, kwitnące ziółko!
N. Popłyniemy jutro (czem?) czołnem.
M. Obejrzymy tę grootę (przy czym?) przy świetle pochodni.

Liczba mnoga.

- M. (Kto?) Dzieci bawią się w piłkę.
D. Chodźmy (do kogo?) do tych dzieci.
C. Daj siana (komu?) tym źrebietom.
B. Rzeźnik zabije (kogo?) te śliczne cielęta.
W. O, moje drogie ptaszęta!
N. Wzruszyłem tylko (czem?) ramionami.
M. Czytam opowiadania (o kim?) o różnych zwierzętach.

29.

(a)

Rzeczowniki osobowe.

Liczba pojedyncza.

- M. Anioł — wróg — gość — kupiec — stolarz — pan —
wiesniak — poganin — lud.
D. anioła — wroga — gościa — kupca — stolarza —
pana — wieśniaka — poganina — ludu.

C. aniołowi — wrogowi — gościowi — kupcowi — stolarzowi — panu — wieśniakowi — poganinowi — ludowi.

B. (jak *Dopełniacz*) lud.

W. o, aniele! — wrogu! — gościu! — kupcze! — stolarzu! — panie — wieśniaku! — poganinie! — ludu!

N. aniołem — wrogiem — gościem — kupcem — stolarzem — panem — wieśniakiem — poganieniem — ludem.

M. o aniele — wrogu — gościu — kupcu — stolarzu — panu — wieśniaku — poganinie — ludzie.

Liczba mnoga.

M. Aniołowie (anieli) — wrogowie — goście — kupcy — stolarze — panowie — wieśniacy — poganie — ludy.

D. aniołów — wrogów — gości — kupców — stolarzy — panów — wieśniaków — pogan — ludów.

C. aniołom — wrogom — gościom — kupcom — stolarzom — panom — wieśniakom — poganom — ludom.

B. (jak *Dopełniacz*) ludy.

W. (jak *Mianownik*).

N. aniołami — wrogami — gośćmi — kupcami — stolarzami — panami — wieśniakami — poganami — ludami.

M. o aniołach — wrogach — gościach — kupcach — stolarzach — panach — wieśniakach — poganach — ludach.

Uwaga. Według powyższych wzorów odmieniać inne rzeczowniki osobowe: sąsied, starzec, opiekun, dworzanie, mędrzec, cygan, Staś, Jasio.

Rzeczowniki Zwierzęce.

Liczba pojedyncza.

M. osieł — ptak — koń — bocian.

D. osła — ptaka — konia — bociana.

C. osłowi — ptakowi — koniowi — bocianowi.

B. (jak *Dopełniacz*)

W. o osłe! — ptaku! — koniu! — bocianie!

N. osłem — ptakiem — koniem — bocianem.

M. na osłe — ptaku — koniu — bocianie.

Liczba mnoga.

M. osły — ptaki — konie — bociany.

D. osłów — ptaków — koni — bocianów.

C. osłom — ptakom — koniom — bocianom.

B. (jak *Mianownik*).

W. (jak *Mianownik*).

N. osłami — ptakami — końmi — bocianami.

M. na osłach — ptakach — koniach — bocianach.

Uwaga. Według powyższych wzorów: żubr, łos, żółw, wieloryb i t. d.

Rzeczowniki Nieżywotne.

Liczba pojedyncza.

M. stół — młot — olej — deszcz — miesiąc — dzień.

D. stołu — młota — oleju — deszczu — miesiąca — dnia.

C. stołowi — młotowi — olejowi — deszczowi — miesiącowi — dniu.

B. (jak *Mianownik*).

W. o stole! — młocie! — oleju! — deszczu! — miesiącu! — dniu!

N. stołem — młotem — olejem — deszczem — miesiącem — dniem.

M. w stole — młocie — oleju — deszczu — miesiącu — dniu.

Liczba mnoga.

M. stoły — młoty — oleje — deszcze — miesiące — dni.

D. stołów — młotów — olejów — deszczów — miesięcy — dni.

C. stołom — młotom — olejom — deszczom — miesiącom — dniom

B. (jak *Mianownik*).

W. (jak *Mianownik*).

N. stołami — młotami — olejami — deszczami — mie-
siącami — dniami.

M. stołach — młotach — olejach — deszczach — mie-
siącach — dniach.

Uwaga: Według powyższych wzorów: las, palec, żart, miecz,
strumień, cień itd.

*Odmiana trudniejszych rzeczowników rodzaju
męskiego.*

Brat: brata — bratu — brata — o bracie! — bra-
tem — przy bracie. Bracia — braci — braciom —
braci — o bracia! — braćmi — o braciach.

Ksiądz: księdza — księdzu — księdza — o księżel —
księdzem — o księdzu. Księża — księży — księ-
żom — księży — o księża! — księżmi — o księżach.

Tydzień jak *dzień* z tą różnicą, że III przyp. l. p.:
tygodniowi, a I p. i V p. l. mn.: tygodnie.

Kwadrans: kwadransa — kwadransowi — kwadrans —
o kwadransiel — kwadransem — o kwadransie.
Kwadranse — kwadransów, — kwadransom —
kwadranse — o kwadransiel — kwadransami —
o kwadransach.

Rok: roku — rokowi — roku — o roku! — rokiem —
w roku. Lata — lat — latom — lata — o lata! —
latami — w latach.

Człowiek: człowieka — człowiekowi — człowieka —
o człowiekul (o człowieczel) — człowiekiem —
w człowieku. Ludzie — ludzi — ludziom — lu-
dzi — o ludziel — ludźmi — o ludziach.

Poeta: poety — poecie — poetę — o poetol — poetą —
w poecie. Poeci — poetów — poetom — poe-
tów — o poecie! — poetami — o poetach.

(6)

Liczba pojedyncza.

- M.* mucha — matka — studnia — szyja — historia —
lilia — pani — klacz — pieśń — żołędź.
D. muchy — matki — studni — szyi — historyi — li-
lii — pani — klaczy — pieśni — żołędzi.
C. musze — matce — studni — szyi — historyi — li-
lii — pani — klaczy — pieśni — żołędzi.
B. muchę — matkę — studnię — szyję — historię —
lilię — panią — klacz — pieśń — żołędź.
W. o mucho! — matko! — studniol — szyjol — histo-
ryol — liliol — pani! — klaczy! — pieśni! — żo-
łędził
N. muchą — matką — studnią — szyją — historią —
lilią — panią — klaczą — pieśnią — żołędzią.
M. o musze — matce — studni — szyi — historyi —
lili — pani — klaczy — pieśni — żołędzi.

Liczba mnoga.

- M.* muchy — matki — studnie — szyje — historye —
lilie — panie — klacze — pieśni — żołędzie.
D. much — matek — studzien — szyi — historyi —
lili — pań — klaczy — pieśni — żołędzi.
C. muchom — matkom — studniom — szyjom — hi-
storyom — liliiom — paniom — klaczom — pie-
śniom — żołędziom.
B. (jak Mianownik).
W. (jak Mianownik).
N. muchami — matkami — studniami — szyjami —
historyami — liliami — paniami — klaczami —
pieśniami — żołędźmi.
M. o muchach — matkach — studniach — szyjach —
historyach — liliach — paniach — klaczach — pie-
śniach — żołędziach.

Uwaga: Według powyższych wzorów: Siostra, mgła, krowa, ćma, iza. Pestka, śliwka, Marynka, męka. Kropła. Żmija, nadzieja. Pensya. Lewkonia, Zofia, linia. Bogi-
ni, gospodyni. Kiść, kąpiel, sól, noc, twarz, kolej, stą-
giew, łódź, chorągiew, północ. Nie, myśl, brew. Gałąź.

(c)

Liczba pojedyncza.

- M. Dno — kurcząt*ko* — morze — imię — kacze — gimnaz*um*.
D. dna — kurcząt*ka* — morza — imienia — kacze — gimnaz*ium*.
C. dnu — kurcząt*ku* — morzu — imieniu — kacze — gimnaz*ium*.
B. *(jak Mianownik).*
W. *(jak Mianownik).*
N. dnem — kurcząt*kiem* — morzem — imieniem — kacze — gimnaz*ium*.
M. o dnie — kurcząt*ku* — morzu — imieniu — kacze — gimnaz*ium*.

Liczba mnoga.

- M. dna — kurcząt*ka* — morza — imiona — kacze — gimnaz*ia*.
D. den — kurcząt*ek* — mór*z* — imion — kacze — gimnaz*ów*.
C. dnom — kurcząt*kom* — morzom — imionom — kacze — gimnaz*iom*.
B. *(jak Mianownik).*
W. *(jak Mianownik).*
N. dnami — kurcząt*kami* — morzami — imionami — kacze — gimnaz*iami*.
M. w dnach — kurcząt*kach* — morzach — imionach — kacze — gimnaz*iach*.

Uwaga: Według powyższych wzorów: czółno, biodro, złoto, srebro, piętro (2 p. l. mn.: *piątr*), gniazdo, żdźbło, gumno. Nazwisko, kółko. Wesele, pokolenie, serce, ubranie, narzędzie (2 p. l. mn.: *narzędzi*), nozdrze (2 p. l. mn.: *nozdrzy*), południe (3 p. l. p.: *południowi*). Plemię, strzemię, ramię, nasienie. Pisklę, cielę, wilczę, pacholę, książę. Muzeum.

Odmiana trudniejszych rzeczowników rodzaju nijakiego.

Dziecko (w l. poj. jak *kurczątko*). L. mn.: Dzieci — dzieci — dzieciom — dzieci — o dzieci! — dziećmi — o dzieciach.

Ziele (w l. poj. jak *morze*). L. mn.: Ziola — ziół — ziołom — ziola — o ziola! — ziołami — o ziołach.

Niebo (w l. poj. jak *dno*). L. mn.: Niebiosa — niebios — niebiosom — niebiosa — o niebios! — niebiosami — o niebiosach (w niebiesiech).

Oko (w l. poj. jak *dziecko*). L. mn.: Oczy — oczu (ócz) — oczom — oczy — o oczy! — oczami (oczy — ma) — o oczach.

Ucho (w l. poj. jak *dziecko*). L. mn.: Uszy — uszu — uszom — uszy — o uszy! — uszami (usz — ma) — o uszach.

Uwaga: Nie wyczerpywać całego materiału od razu. W pierwszym roku poprzestać tylko na odmianie rzeczowników łatwiejszych; w drugim — zapoznać ucznia ze wszystkimi wzorcami i przejść do ćwiczeń następnych, zużytkowując pozostały materiał przy powtarzaniu.

30.

Już wypędzono *woły* i *konie* na paszę. Kucharka kupiła trzy *zające* na pieczęstę. Teraz zatańczymy *mazura*, a później *kontredańsa*. Na wystawę powszechną zjechało *aż trzech królów*. W święto *Trzech Króli* urządzimy zabawę. *Dwaj sędziowie* (dwóch sędziów) i *trzej lekarze* (trzech lekarzy) wyjechali (wyjechało) z miasta. O, święty *Aniele Stróżu!* Widziałam w menażeryi *lwy*, *tygrysy*, *niedźwiedzie*, *słonie*, ale nie było tam *małpy* ani *nosorożca*. Szlachetny *starcze!* Rodzice mają zamiar kupić *powóz* i *cztery konie*. Na połów *wielorybów* wyjeżdżają ludzie odważni. Poczciwi *opiekunowie* i *sąsiedzi* zajęli się losem sierot. Nie wszystkie *dni* są do siebie podobne. Na odpust zjechało się wielu *księży*. Święty *Wojciech* nawrócił wielu *pogan*. *Rycerze* i *dworzanie* otaczali *księcia*. Widziałam na wystawie portrety wielu *królów* i *rycerzy*. Paste-

rze zapędzają owce i barany do owczarni. Na wielką ucztę zabito trzy woły, cztery jelenie, dwa barany i trzy wieprze. To dziecko nie widziało jeszcze nigdy *wołu* ani *barana*. Na jarmark wybiera się wielu *włościan*. *Okręty* budują z drzewa. Podajcie teraz swoje *kajety* do poprawy. Dostałem na imieniny *bilety* wizytowe. W kancelaryi sędziego złożono ważne *akta*. Cztery pierwsze *akty* tej komedyi są więcej zajmujące, niżeli ostatni. Na chórze zabrzmiały *organy*. Oczy i uszy są to najważniejsze *organa*.

Koło starego *dębu* koń stanął mi *dęba*. Robiłabym pończochę, ale nie mam *druta*. Nie widziałam nigdy z bliska *drutu* telegraficznego. Zgoi się taka rana do *wieczora*. Z tańczącego *wieczoru* powróciliśmy późno. Pan *zamku* wyjechał na polowanie. Klucz za duży nie otworzy *zamka*. Mimo prnej pogoni nie schwytano *zbiega*. Z powodu *zbiegu* okoliczności nie mogłam dotrzymać słowa. W tem opowiadaniu niema *cienia* prawdy. To drzewo daje dużo *cieniu*. Mieszkamy w drugim domu od *rogu* ulicy. Krowie brak jednego *roga*. Wyroby z *rogu* są bardzo tanie. Nie mogę się doczekać pierwszego *balu* w tym roku. Do końców długiego *bała* przywiązano grube liny.

31.

Zbudowano wysoką *wieżę* przy kościele. Każde dziecko kocha *matkę*. Widziałam twoją *siostrę* nad *sadzawką*, a ty czy nie widziałeś mojej *siostry*? Zaczepiłam *parasolką* o *parasolkę* sąsiadki. Kto z was zna tę *panią*? Umiem już całą *lekcję*. Mama zgodziła nową *gospodynią*. *Maniu*, *Zosiu*, *Emilko*, *Helciu*, *Anko* i *Stefciu*, wracajcie już do pokoju! O *nocy* srebrna! o *nocy* *królowo*! Około zamku chodziły *straże*. Co będzie dziś na *kolację*? Podaj mi tę białą *kartkę* i swoją *linię*. Dwie *wieże* znajdują się przy naszym ratuszu. Zerwałam białą *różę*. Najpiękniejszą *różę* ozdobiłam strój swojej siostrzyczki. Będę miała kapelusz przybrany *konwalią*, gdyż niezmiernie lubię *konwalie*. Przyjrzyj

się tej małej *muszce*. Oddałam *książki Zofii*, a kwiaty *Maryi*. Jad *źmii* jest trujący.

Od nas do *kolei* jest przeszło trzy mile. Wiele ciem uwijało się dokoła światła. W gorących krajach nie bywa *mgieł* tak przykrych jak u nas. Od *wakacyi* pójdę na *pensję*. Widok rozwiniętych *chorągwi* był wspaniały i uroczysty. Wykopanie kilku *studzien* zajęło nam wiele czasu. Józia zawiesiła barankowi na *szyi* mały dzwoneczek. Ileż *mąk* wycierpiała biedna matka, drżąc o życie dziecka! *Wenus* była *boginią* piękności. Grecy czcili niejedną *boginią*. Otworzono *stajnię* i konie wybiegły wesoło. Czy widziałeś kiedy *kanię*? Opowiem ci bardzo ciekawą *historję*.

32.

Kurczęta pieką się na różnie. Pasterz napoił już wszystkie *jagnięta* i troje *źrebiąt*. Mieszkamy naprzeciwko *gimnazyum*. Znalazłam dwa rodzenki w tem *cieście*. Nie dokuczaj żadnemu *zwierzęciu*. Słońce zbliżało się ku *południowi*. Ze wszystkich kwiatów w ogródku zebrałam *nasiona*. Na tej łące rośnie wiele *zioł* pachnących. Mój ojciec jest nauczycielem w *gimnazyum*. Aż dwa *gimnazya* zakładają w naszym mieście. Daj siana temu małemu *cielęciu*, a trochę gotowanych kartofli *prosięciu*. Wiele *mórz* oblewa Włochy. Nasze dzieci mają bardzo podobne *imiona*. Jeździec spadł z konia, bo miał za krótkie *strzemiona*. Troje *wilcząt* z wilczycą ukazało się pod lasem. Chłopczyk zerwał kilka *żdźbeł* trawy. Dawniej wszystkie choroby leczono *ziołami*. Dużo *ziela* rosło pod płotem. Silne *ramiona* wiele dźwignąć mogą. Czyś nie widział gniadego *źrebięcia*? *Piskłeta* usnęły w *gnieździe*. Pan oddał list *pacholeciu*. W *nasionach* roślin ukryte jest życie. Poszła wieśniaczka z *prosięciem* na jarmark. Przyprowadzono zbiega przed *księcia* (*książęcica*). Wielu *książąt* ubiegało się o koronę. W Paryżu są domy mające pięć, sześć i więcej *piątr*. Kilka *czółen*

zbliżyło się do brzegu, wioząc daninę od różnych plemion.

Uwaga: Trzy ostatnie ćwiczenia mogą służyć za materiał do rozbioru rzeczowników.

33.

Co zniknęło?	śniegi (śnieg)	rzecz. zmysł. nież., r. męs., l. mn. prz. I.
co spłynęło?	lody (lód)	rzecz. zmysł. nież., r. męs., l. mn. prz. I.
co się porusza?	rzeka	rzecz. zmysł. nież., r. żeń., l. poj. prz. I.
kto wybiegł?	jaskółki (jaskółka)	rzecz. zm. żyw. zwierz., r. żeń., l. mn. p. I.
z pod czego?	z pod wody (woda)	rzecz. zmysł. nież., r. żeń., l. poj. p. II.
co się unosi?	stadko	rzecz. zbiorowy, r. nij., l. poj., prz. I.
na czym?	na brzegu (brzeg)	rzecz. zm. nież., r. męs., l. poj. p. VII.
na czym?	na trawce (trawka)	rzecz. zmysł. nież., r. żeń., l. p. p. VII.
kto się pasie?	krówki (krówka)	rzecz. zm. żyw. zwierz., r. żeń., l. mn. p. I.
kto się pasie?	baranek	rzecz. zm. żyw. zw., r. męs., l. p., p. I.
kto przygrywa?	pastuch	rzecz. zm. żyw. osob., r. męs., l. poj., p. I.
na czym?	na ligawce (ligawka)	rzecz. zm. nieżyw., r. żeń., l. poj. p. VII.
co przygrzewa?	słonko	rzecz. zmysł. nieżyw., r. nij., l. p., p. I.
w co?	w poranek	rzecz. umysł. r. męs., l. poj., przyp. IV.
co zawichrzy?	wiaterek	rzecz. zmysł. nieżyw., r. męs., l. p., p. I.
zawichrzy czym?	trawką (trawka)	rzecz. zm. nież., r. żeń., l. poj., p. VI.
w co?	w trzcinę (trzcina)	rzecz. zm. nież., r. żeń., l. poj., p. IV.
w co?	w tatarak	rzecz. zm. nież., r. męs., l. poj., p. IV.
w czym?	w gaikę (gaik)	rzecz. zm. nież. zbior., r. m., l. p., p. VII.

34.

Królowa, królowna, królewicz, królestwo, (królowanie).

Pani, panicz, panna, państwo, (panek, panisko, panowanie).

Gospodyni, gosposia, gospodarstwo, gospodarność, (gospoda, gospodarka).

Malarka, malarzowa, malarnia, malowidło, malarstwo.

Próżniaczka, próżniactwo, próżnowanie.

Ptactwo (ptastwo), ptasznik, ptaszarnia.

Kraina, krajowiec, krajobraz, (krajoznawstwo).

Domownik, domostwo. *domator*

Stółek, stołownik, stolarz, stolarstwo, stolarnia, (stolnik, stolica, stolnica, podstoli).

Bratowa, bratanek, braterstwo, bratek.

Poganka, pogaństwo.

Lwica, lwiątko. *lwisko*

Wódka, wodzianka, wodnistość, (wodnik, wodnica, wodór).

Skarbiec, skarbnica, skarbnik, podskarbi.

Woźnica, wozownia, (woźny), powóz.

Bogini, bożek, bóstwo, (bożyszcze, bogobojność), nabożeństwo, bóżnica.

Gajowy, gaik, (zagajnik, zagajenie).

Rybak, rybaczka, Rybaki (ulica), rybołóstwo, (rybitwa, rybnik), wieloryb.

Wieśniak, wieśniaczka, wioska.

Góral, góralka, górnik, górnictwo, pagórek, wzgórze.

Dzieciństwo, (dziecięctwo), dzieciarnia, dziatwa.

Ludność, ludzkość, ludzie, zaludnienie, wielkolud.

Nauczyciel, uczeń, nauczycielstwo, nauczka, (na-
ukowość).

Okienica. Śnieżycą, śnieżki.

Uwaga: Najłatwiejsze z danych rzeczowników można zu-
żytkować już w roku pierwszym. W każdym razie lepiej z po-
czątku urabiać mniej wyrazów, a kłaść nacisk na dokładne zro-
zumienie każdego z nich.

35.

Ojczulek, ojczuś, ojczunio itd. Mateczka, ma-
tula, matusia, matuleńka itd. Ciotka, cioteczka, cio-
tuchna itd. Babcia, babunia, babuleńka itd. Dzia-
dek, dziaduś, dziadzio, dziadunio itd. Dziecina, dzie-
ciątko, dzieciąteczko itd. Piesek, pieseczek, psina,
psinka, psiątko. Kotek, koteczek, kocina, kocinka,
kociątko. Konik, koniczek. Robaczek. Kwiatek,
kwiateczek, kwiatuszek. Pokoik, pokoiczek. Stolik,
stoliczek. Złotko, złoteczko. Krzeselko, krzesełeczko.
Różyczka. Rybka, rybeczka. Lampka, lampeczka.
Zegarek, zegareczek. Krówka, króweczka. Owieczka.
Wioseczka. Drzewko, drzewina. Córeczka, córuchna,
córus. Synek, syneczek, synuś. Ząbek, ząbeczek.
Piosnka, piosenka, piosieczka. Panienka, panienczka.
Listek, listeczek. Liścik.

36.

Chłopisko — babsko — dziadzikisko — dziewczy-
nisko — konisko — mieścisko, mieścina — oślisko —
szablica — kożuszysko — kobiecisko — czapczysko —
szlachciura — trzewiczysko — wilczysko — żonisko —
domisko — kocisko — psisko — stolisko — szkleni-
ca — książczyzna — bucisko — sosnisko — zamczy-
sko — synalek.

37.

Krajobraz, prawodawca, życiorys, chlebowdawca, zmartwychpowstanie (zmartwychwstanie), wniebowstąpienie, wszechświat, spadkobierca, bałwochwalca, wielkorządca, ostrołuk, czasomierz, ciepłomierz, księgozbiór, cudzoziemiec, krzywoprzysięzca, kołodziej, złoczyńca, dziejopis (dziejopisarz), powieściopisarz, świętokradca, starodrzew, stulecie, rękopis, półgęsek, wodowstręt, mężobójca, półkole, pełnomocnik, nieboskłon, cudotwórca, kaznodzieja, grzybobranie, wieloryb, samobójca, wodociąg, środopieście, pierwowzór, Bogarodzica, sztuka mięsa, szybkobieg, dobrobyt, ludożerca, ludojad, możnowładcy.

38.

Nec Zmartwychwstania — czas, w którym nie ma króla — ludzie z sobą zbratani — uczucie litości nad cudzem nieszczęściem — człowiek, ubiegający się z nami o jedno — postępowanie tylko według własnej woli — wyjście za mąż — grona, dające wino — prawo, pozwalające mieć wiele żon — znajomość dziejów — włóczęga, który bieży, gdzie go wiatr popędzi — zastępca króla — człowiek, który gryzie pióro, zamiast pisać — połowa kuli — spalenie całej ofiary — zwyczaj odżywiania się rzadko — spis, ułatwiający szybkie znalezienie danego wyrazu lub zdania — dar wymowy — wyznawca innej wiary — ptak, mający dziób skrzyżowany — ostatnie dni przed postem, podczas których wolno jeść mięso — człowiek nic nie wart — miejsce, z którego woda tryska — zamężna kobieta — brak rozważliwego i głębszego myślenia — przyrząd, w którym gotuje się (warzy się) woda do herbaty — przyrząd, chroniący od spadania — figura o czterech bokach — bryła ograni-

czona sześcioma ścianami — figura o trzech ką-
tach — rysunek, ryty na stali — zwierzę podobne
do jeża — gospodarz, myślący tylko o sianiu hreczki —
wrota, obracające się jak koło na osi — ogrodzenie
z ostrych kołów — z gęsto powbijanych kołów —
awanturnik, który radby nawet wodę zapalić — broń,
która sama wypala — płot z żywych roślin — zwierzę
podobne do krzewu — bystry spadek wody. — Miła
Bogu — uderzenia gradu — znajomość różnych kra-
jów — nie poeta, który kleci wiersze — słup z krę-
gów — kto broni sławy (imię) — człowiek, który roz-
wozi wodę — który robi zegarki — który wiedzie
na bój.

40.

Olbrzym — tchórz — sługa, poddany — uczeń —
dolina — nieszczęście — jesień — lato — mróz —
ubóstwo, nędza — nędzarz — cnota — łagodność — do-
broć — miłosierdzie — ciemność — blask — czuwanie —
zdrowie — pogoda — spoczynek — bezczynność — le-
nistwo, próżniactwo — wieczór — południe — niena-
wiść — zgoda — młodość — smutek — niechęć — zau-
fanie, ufność — rozwaga — doczesność — miasto — głu-
piec — bojaźliwość — tchórzostwo — brzydota — go-
rycz — przykrość — bezsilność, słabość — szatan —
klęska — pokój — chatka — niewola — śmierć — nu-
da — fałsz — noc — zachód — wróg, nieprzyjaciół —
wieśniak — skąpstwo — pochwała — sprzedaż — po-
kora — głupota — następca — cudzoziemiec.

41.

Podarunek, dar, gościniec, upominek. — Bitwa,
walka, bój, potyczka. — Pagórek, wzgórze, góra. —
Bieda, nędza, niedola, ubóstwo, niedostatek. —
Cnota, zaleta, przymiot. — Spadek, spuścizna, dzie-

dzictwo. — Dom, budynek, kamienica, gmach. — Litość, miłosierdzie, dobroczynność. — Zdarzenie, wypadek, przygoda. — Czółno, łódź, statek, okręt. — Duma, pycha, wyniosłość. — Ubranie, odzież, suknie, szaty, strój. — Przejazdźka, wycieczka, wędrówka, podróż. — Koń, szkap, rumak, wierzchowiec. — Gruzy, ruiny, zwaliska. — Wieś, wioska, osada, sioło. — Zabawa, igraszka, rozrywka, przyjemność. — Radość, zadowolenie, wesołość, uszczęśliwienie. — Odkrycie, wynalazek. — Woń, odor, zapach, aromat. — Bogactwo, majątek, zamożność, dobrobyt, dostatek. — Miłość, przyjaźń, życzliwość, sympatya. — Praca, trud, robota, zajęcie. — Powód, przyczyna, racya. — Gazeta, dziennik, czasopismo. — Światło, jasność, blask. — Mąż, mężczyzna, człowiek. — Wianek, równianka, plecionka, girlanda. — Niechęć, niezyczliwość, nieprzyjaźń. — Rozum, wykształcenie, mądrość, uczoność. — Twarz, oblicze, lice, jagody, buzia. — Wieży, pęta, kajdany, jarzmo. — Kościół, świątynia, dom Boży. — Pokój, izba, komnata. — Więzień, niewolnik, jeniec. — Potęga, moc, siła. — Płaszcz, okrycie, paltot. — Skrzynia, paka, kufer. — Łóżko, tapczan, barłóg. — Wzruszenie, rozczulenie, rozrzewnienie. — Ogród, sad, park. — Stolek, krzesło, fotel. — Robotnik, pracownik, wyrobnik. — Dziedzic, właściciel dóbr, obywatel, gospodarz. — Zmrok, zmierzch, szara godzina. — Świt, brzask, zorza, jutrzeńka, wschód słońca. — Tłum, tłok, ścisk, ciżba. — Słabość, niemoc, choroba. — Droga, ścieżka, gościniec. — Wąwóz, jar, rozpadlina. — Błoto, kałuża, bagno, trzęsawisko, moczary. — Podziemie, loch, piwnica. — Płaca, zapłata, wynagrodzenie, zarobek. — Wina, przewinienie, grzech, występki. — Smutek, boleść, zmartwienie. — Kobieta, pani, niewiasta, białogłowa. — Fałsz, kłamstwo, obłuda. — Chytrłość, przebiegłość. — Szacunek, uszanowanie, poważanie, uznanie. — Jaskinia, pieczara, grot.

Kto mówi?	Holender	zm., żyw., osob., włas., r. męś., l. poj., p. I	Holandya — Holenderka.
kim?	<i>orangutang</i> (orangutang)	zm., żyw., zw., posp., r. męś., l. poj., p. VII	
podczas czego?	<i>podróż</i> (podróż)	umysł., posp., r. żeń., l. poj., przyp. II	podróżny, podróżnik, podróżniczka, podróżowanie.
o czego?	<i>Azyi</i> (Azja)	zm., nieżyw., własny, r. żeń., l. poj., przyp. II	Azyata, Azyatka.
Kto zamieszkuje?	<i>małpy</i> (małpa)	zmysł., żyw., zwierz., posp., r. żeń., l. mn., przyp. I	małpka, małpeczka, małpiarstwo, małpowanie, małpozwierz.
zamieszkują co?	<i>wyspę</i> (wyspa)	zmysł., nieżyw., pos., r. żeń., l. poj., przyp. IV	wyseпка, wyspiarz.
zamieszkują co?	<i>Borneo</i>	zm., nieżyw., wł., (nie odmienia się przez przyp. ani liczby)	
co to było?	<i>zwierzę</i>	zmysł., żywot., zwierz., posp., r. nij., l. poj., przyp. I	zwierz, zwierzątko, zwierzyńiec, zwierzyzna, jeździec, (zwierzokrzew).
lubił co?	<i>towarzystwo</i>	umysł., pospol., r. nij., l. poj., przyp. IV	towarzysz, towarzysza, stowarzyszenie, (towarzyskość).
towarzystwo czyje?	<i>ludzi</i> (człowiek)	zmysł., żywot., osob., posp., r. męś., l. mn., przyp. II	ludzkość, ludność, lud.
na czym?	<i>łańcucha</i> (łańcuch)	zmysł., nieżyw., posp., r. męś., l. poj., przyp. VII	łańcuszek.

w co?	w rozpacz	um., nież., p., r. żeń., l. p., p. IV	rozpaczanie.
na co?	ziemię (ziemia)	zmysł., nieżyw., posp., r. żeń., l. poj., p. IV	ziemie, ziemiak, ziemiańin, (ziemiańka, ziemiaństwo, ziemia, ziemiństwo, ziemiopławstwo).
dosięgnąć czem?	ręką (ręka)	zmysł., nieżyw., posp., r. żeń., l. poj., p. VI	rączka, rączyna, rękaw, rękawiczka, (rękodzielnik), rękójść, (rękojmia), rękopis, rękopis.
lubił co?	owoce (owoc)	zm., nież., p., r. m., l. mn., p. IV	owocarnia, owocarka.
lubił co?	korzenie (korzeń)	zm., nież., p., r. m., l. mn., p. IV	korzonek.
lubił co?	poziomki (poziomka)	zm., nież., p., r. ż., l. mn., p. IV	poziomeczka.
lubił co?	jaja (jaje)	zm., nież., pos., r. n., l. m., p. IV	jajko, jajecznicza.
jak kto?	złodziej	zm., żyw., (osob. i zw.), posp., r. męs., l. poj., przyp. I	złodziejka, złodziejstwo.
wyciągał komu?	ludziom (człowiek)	l. mn., przyp. III	—
z czego?	z kieszeni (kieszon)	zm., nież., p., r. ż., l. poj., p. II	kieszonka.
wyciągał co?	przyśmaczki (przyśmaczek).	zm., n., p., zdr., r. m., l. m., p. IV	przyśmak.
przed czem?	snem (sen)	um., pos., r. męs., l. poj., p. VI	sennosć, sennik.
robił co?	przygotowania (przygotowanie)	um., posp., r. nij., l. mn., p. IV	—
nakładał czego?	siana (siano)	zmysł., nieżyw., posp., zbior., r. nij., l. p., p. II	sianko, sianeczko, siennik, sianokos, sianożęcie.
kładał co?	wiązkę (wiązka)	zmysł., nieżyw., posp., zbior., r. żeń., l. p., p. IV	wiązeczka, (wiązanka, wiązało).
pod co?	głowę (głowa)	zmysł., nieżyw., posp., r. żeń., l. poj., przyp. IV	główka, głowina, (głowacz, pogłównie), głownia, (głowica), głowizna, (głowonóg).

kiedy (w co?)	w dzień	zm., nież., p., r. m., l. poj., p. IV	dzionek, dziennik, dziennikarz, dziennikarstwo, tydzień.
otworzono co?	zamek	zm., nież., p., r. m., l. poj., p. IV	zameczek.
otworzono kiedy?	raz	(rzecz. użyty przysłówkowo)	—
zamek czego?	łańcucha	l. poj., przyp. II	—
za pomocą czego?	klucza (klucz)	zmysł., nieżyw., posp., r. męs., l. poj., przyp. II	kluczyk, klucznik, klucznica.
z czym?	z uwagą (uwaga)	um., pos., r. żeń., l. poj., p. VI.	—
wziął co?	kawałek	zm., nież., posp., r. m., l. poj., przyp. IV	kawał, kawałeczek, kawałtoko.
kawałek czego?	drewna (drewno)	zmysł., nieżyw., posp., r. nij., l. poj., przyp. II	dREWIEŃKO, drwalnia
w co?	w dziurkę (dziurka)	zmysł., nieżyw., posp., r. żeń., l. poj., przyp. IV	dREWUTNIA, drwał.
w dziurkę czego?	zanka	l. poj., przyp. II	dziurkowatość.
na co?	na strony(strona)	zmysł., nieżyw., posp., r. żeń., l. mn., przyp. IV	—
kto zdechł?	orągląg	l. poj., przyp. I.	stronica, stronnik, stronnictwo, stronność.
z czego?	z suchot (suchoty)	um., posp., r. nij., l. mn., prz. II	suchotnik, suchotnica.
jak kto?	mały	l. mn., przyp. I	—
w czym?	w niewoli (nie-wola).	umysł., posp., r. żeńs., l. poj., przyp. VII	niewolnik, niewolnica, niewolnictwo, niewolniczość.

Przymiotnik.

43.

a) *Przymiot*: Bóg jest *wszechmogący*. Dziecko jest *posłuszne*. Mrówka jest *pracowita*. Człowiek jest *śmiertelny*. Osieł jest *leniwy*. Żołnierz jest *waleczny*. Pole jest *urodzajne*. Ołopiec jest *wesoły*. Kamień jest *ciężki*. Woda jest *przezroczysta*. Owca jest *łagodna*. Lis jest *chytry*. Pszczoła jest *użyteczna*. Łabędź ma *szyję długą*. Motyl ma *delikatne skrzydełka*. Czytam *ciekawą książkę*. Szyję *nową sukienkę*. Krowa skubie *miękką trawkę*. Żeglarz popłynął do *ciepłych krajów*. *Pilny* uczeń chętnie się uczy nawet *trudnych* lekcji.

b) *Kształt*: Ziemia jest *kulista*. Dno od beczki jest *okrągłe*. Linia jest *podługowata*. Piłka jest *kulista*, a talerz *okrągły*. Ekierka jest *trójkątna*. Na szachownicy są pola *kwadratowe*. Głowa cukru jest *stożkowata*. Szkło od lampy jest *walcowate*. Kryształ soli są *sześcienne*.

c) *Barwę*: Murzyn jest *czarny*. Trawa jest *zielona*. Śnieg jest *biały*. Krew jest *czerwona*. Siarka jest *żółta*. Popiół jest *szary*. Bursztyn jest *żółty*. Chaber jest *niebieski*. Fiołek jest *fioletowy*. Rubin jest *purpurowy*. Szmaragd jest *zielony*. Róża może być *biała, żółta, różowa, albo czerwona*.

d) *Smak*: Cukier jest *słodki*. Ocet jest *kwaśny*. Gorczyca jest *gorzka*. Żółć jest *gorzka*. Jabłko niedojrzałe jest *cierpkie*. Cytryna jest *kwaśna*. Dobra gruszka jest *słodka*.

e) *Materiał, z którego przedmiot zrobiono*: Zegar może być *złoty* albo *srebrny*. Rondle są *miedziane*.

ne. Stół jest *drewniany*. Wyroby z jedwabiu nazywają się *jedwabne*, z wełny owiec — *wełniane*, z bawełny — *bawełniane*, z włókien lnu — *lniane*, a z konopi — *konopne*. Warszawę z Pragą łączy most *żelazny*. Twój pasek jest *skórzany*, a mój *stalowy*. Zrobiłam sobie z Kuryera *papierowy kapelusz*. Szyby są *szklane*, a talerze *porcelanowe*. Ta duża piłka jest *gumowa*. Schody mogą być *drewniane*, *żelazne* albo *marmurowe*. Kazia robi sobie na zimę ciepłą *włóczkową* czapkę. Dach może być *blaszany* albo *łupkowy*. Chaty są *drewniane* i najczęściej poszyte *słomianym* dachem czyli strzechą.

44 i 45.

Rodzaj męski.	Rodzaj żeński.	Rodzaj nijaki.
Pan Wszechmogący.	Opatrzność Wszechmogąca.	Bóstwo Wszechmogące.
Posłuszny Józio.	Posłuszną córką	Posłuszne chłopię.
Pracowity rolnik.	Pracowitą pszczołą.	Pracowite pachołę.
Grzech śmiertelny.	Istota śmiertelna.	Stworzenie śmiertelne.
Leniwy parobek.	Leniwą kucharką.	Leniwe dziecię.
Waleczny dowódca.	Waleczną królową.	Waleczne wojsko.

46.

Starzy ojcowie, stare lwy, stare sprzęty; wesole dziewczynki, wesole wiewiórki, wesole zabawy; małe dzieci, małe kocięta, małe drzewka, pracowici rzemieślnicy, silne woły, głębokie rowy, dobre matki, szare myszy, jasne lampy, swawolne źrebięta, żyzne pola, waleczni żołnierze, drapieżne tygrysy, giętke pręty, niewidome staruszki, zwinne małpy, wilgotne

łąki, bezdenne morza, suche zioła, poczciwi wujowie, poczciwe ciotki, poczciwe zwierzęta, drapieżne lwy, zręczne łasice, figlarne kocięta, rozumni starcy, zaciężni ludzie, młode panie, zielone wierzby, smutni niewolnicy, surowe rozkazy, gwałtowne burze, dumne księżniczki, żółte kacząta, stalowe pióra, pogodne niebiosy, piwne oczy, kształtne uszy, nowe gimnazya.

47.

Dobry człowiek, okrutny lampart, bystry potok, szlachetna kobieta, krzykliwa kuropatwa, dębowa posadzka, grzeczne dziecko, niezgrabne kaczątko, gorzkie lekarstwo, waleczny dowódca, pobożny ksiądz, porządny uczeń, młody jastrząb, wielki statek, gruby kajet, liczna gromada, czerwona chorągiew, cienista dąbrowa, wesoła pieśń, pochmurne niebo, weneckie zwierciadło, dzikie plemię, wygodne mieszkanie, małe ucho, niebieskie oko, zdolny malarz, zdolna dziewczynka, zdolne dziecko, bogaty mieszczanin, uboga wieśniaczka, uparty poganin, łakoma wrona, dzielne ramię.

48.

L i c z b a p o j e d y ń c z a .		
Przymiotnik z rzeczownikiem osobowym.	Przymiotnik z rzecz. zwierzęcym.	Przymiotnik z rzecz. niezwyot.
<i>M.</i> Poważny mnich.	Wielki żółw.	Ciężki żal.
<i>D.</i> Poważnego mnicha.	Wielkiego żółwia.	Ciężkiego żalu.
<i>C.</i> Poważnemu mnichowi.	Wielkiemu żółwiowi.	Ciężkiemu żalowi.
<i>B.</i> Poważnego mnicha.	Wielkiego żółwia.	Ciężki żal.
<i>W.</i> Poważny mnichu!	Wielki żółwiu!	Ciężki żalu!
<i>N.</i> Poważnym mnichem.	Wielkim żółwiem.	Ciężkim żalem.
<i>M.</i> O poważnym mnichu.	O wielkim żółwiu.	W ciężkim żalu.

L i c z b a m n o g a

Przymiotnik z rzeczownikiem osobowym	Przymiotnik z rzecz. zwierzęcym	Przymiotnik z rzecz. nieżywot.
<i>M.</i> Poważni mnisi.	Wielkie żółwie	Ciężkie żale.
<i>D.</i> Poważnych mnichów.	Wielkich żółwi.	Ciężkich żalów.
<i>C.</i> Poważnym mnichom.	Wielkim żółwiom.	Ciężkim żalom.
<i>B.</i> (jak <i>Dopełniacz</i>).	(jak <i>Mianownik</i>).	(jak <i>Mianownik</i>).
<i>W.</i> (jak <i>Mianownik</i>).	(jak <i>Mianownik</i>).	(jak <i>Mianownik</i>).
<i>N.</i> Poważnymi mnichami.	Wielkimi żółwiami.	Ciężkimi żalami.
<i>M.</i> O poważnych mnichach	Na wielkich żółwiach	W ciężkich żalach

Uwaga. Według I-go wzoru odmieniać przymiotniki z rzeczownikami *osobowymi* np. czarny Murzyn i t. d.

Według II-go—przymiotniki z rzeczownikami *zwierzęcymi* np. czarny kruk.

Według III-go — przymiotniki z rzeczownikami *nieżywotnymi i umysłowymi* np. czarny stół i t. d.

49.

Liczba pojedyncza.

- M.* pobożna ksieni — kara klacz — świetna gwiazda.
D. pobożnej ksieni — karej klaczy — świetnej gwiazdy.
C. pobożnej ksieni — karej klaczy — świetnej gwieździe.
B. pobożną ksenią — karą klacz — świetną gwiazdę.
W. o! pobożna ksieni — kara klaczy! — świetna gwiazdo!
N. pobożną ksenią — karą klaczą — świetną gwiazdą.
M. o pobożnej ksieni — karej klaczy — świetnej gwieździe.

Liczba mnoga.

- M.* Pobożne ksienie — kare klacze — świetne gwiazdy.
D. Pobożnych księń — karych klaczy — świetnych gwiazd.
C. Pobożnym ksieniom — karym klaczom — świetnym gwiazdom.
B. (jak *Mianownik*).
W. (jak *Mianownik*).

- N.* Pobożnemi ksieniami — karemi klaczami — świętnemi gwiazdami.
M. O pobożnych ksieniach — karych klaczach — świętym gwiazdach.

Uwaga. Według tego wzoru odmieniać wszystkie podane przykłady.

50.

Liczba pojedyncza.

- M.* Pocziwe chłopię — młode orle — ciche siolo.
D. Pocziwego chłopięcia — młodego orlęcia — cichego siola.
C. Pocziwemu chłopięciu — młodemu orlęciu — cichemu siolu.
B. (jak Mianownik).
W. (jak Mianownik).
N. Pocziwem chłopięciem — młodem orlęciem — cichem siolem.
M. O pocziwem chłopięciu — młodem orlęciu — cichem siele.

Liczba mnoga.

- M.* Pocziwe chłopięta — młode orlęta — ciche siola.
D. Pocziwych chłopięt — młodych orląt — cichych siół.
C. Pocziwym chłopiętom — młodym orlętom — cichym siolom.
B. (jak Mianownik).
W. (jak Mianownik).
N. Pocziwemi chłopiętami — młodemi orlętami — cichemi siolami.
M. Pocziwych chłopiętach — młodych orlętach — cichych siolach.

Uwaga. Gdy uczeń pozna już dobrze przypadkowanie rzeczownika z przymiotnikiem, trzeba urozmaicać ćwiczenia, zestawiając odmiany rzeczowników różnych rodzajów, szczególnie osobowe i zwierzęce męskie z nijakimi np. odważny żołnierz, miłe chłopię, albo czarny kruke, białe jagnię i t. d. W ogóle odmieniać jak najwięcej wyrazów, zarówno ustnie jak piśmiennie.

51.

Ten kij jest gruby, tamten jest *grubszy*, ale twój jest *najgrubszy*. Oleś jest młody, Kazio jest *młodszy*, lecz Adaś jest *najmłodszy*. Węgiel kamienny jest twardy, krzemień jest *twardszy*, ale dyament jest *najtwardszy*. Żrebię jest swawolne, szczenię *swawolniejsze*, a kocię *najswawolniejsze* z młodych zwierząt. Człowiek jest silny, koń *silniejszy*, a słoń *najsilniejszy*. Światło lampy jest jasne, gazu *jaśniejsze*, a słońca *najjaśniejsze*. Nóż jest ostry, scyzoryk bywa *ostrzejszy*, ale brzytwa jest *najostrzejsza*. Nitka jest cienka, włos *cieńszy*, a pajęczyna *najcieńsza*. Ten chłopczyk jest wesoły, tamten *weselszy*, ale Józio jest *najweselszy* w klasie. Kreda jest biała, papier jest *bielszy*, a śnieg *najbielszy*. Miedź jest droga, stal *droższa*, a złoto *najdroższe*. Ulica Miodowa jest długa, Nowy Świat *dłuższy*, a Marszałkowska *najdłuższa* z ulic warszawskich. Strumień bywa dość głęboki, rzeka jest *głębsza*, ale morze *najgłębsze*. Do naszego dworu prowadzi wązka ścieżka, do lasu *węższa*, a w pole *najwęższa*. Ta deszczulka jest lekka, ale łupina od orzecha *lżejsza*, a korek *najlżejszy*. Książyc jest duży, ziemia *większa*, a słońce *największe*. Twoje ćwiczenie jest dobre, ale moje *lepsze*, a Ignasia *najlepsze*. Złe jest nieposłuszeństwo, ale upór *gorszy*, a kłamstwo *najgorsze*. Pszczoła jest mała, mucha od niej *mniejsza*, ale mrówka z tych trzech owadów *najmniejsza*.

52.

Stopień równy	Stopień wyższy	Stopień najwyższy
stary	starszy	najstarszy
dziki	dziksz	najdziksz
głupi	głupszy	najgłupszy
cichy	cichszy	najcichszy
skąpy	skąpszy	najskąpszy

Stopień równy	Stopień wyższy	Stopień najwyższy
świeży	świeższy	najświeższy
twardy	twardszy	najtwardszy
miły	milszy	najmiłszy
czuły	czulszy	najczulszy
stały	stalszy	najstalszy
ranny	rańszy	najrańszy
gorący	gorętszy	najgorętszy
drogi	droższy	najdroższy
piękny	piękniejszy	najpiękniejszy
silny	silniejszy	najsilniejszy
bystry	bystrzejszy	najbystrzejszy
łatwy	łatwiejszy	najłatwiejszy
mądry	mądrzejszy (mędrszy)	najmądrzejszy (najmędrszy)
gładki	gładszy	najgładszy
słodki	słodszy	najsłodszy
cienki	cieńszy	najcieńszy
wązki	węższy	najwęższy
nizki	niższy	najniższy
szeroki	szerszy	najszerszy
głęboki	głębszy	najgłębszy
daleki	dalszy	najdalszy
wysoki	wyższy	najwyższy
wesoły	weselszy	najweselszy
czerwony	czerwieńszy	najczerwieńszy
zły	gorszy	najgorszy
dobry	lepszy	najlepszy
mały	mniej	najmniej
wielki (duży)	większy	największy
miękki	miększy	najmiększy
lekki	lżejszy	najlżejszy.

Uwaga. Pozostałe przymiotniki nie stopniują się.

<i>W czym?</i>	<i>w lecie (lato)</i>	<i>rzecz. umysł. r. nij. l. p., p. VII</i>	<i>śliczniejsze, najśliczniejsze.</i>
<i>w jakim lecie?</i>	<i>ślicznie (śliczne)</i>	<i>" " " "</i>	<i>czyniejsze.</i>
<i>" "</i>	<i>małem (mife)</i>	<i>" " " "</i>	<i>unilsze, najmilsze.</i>
<i>" "</i>	<i>złotem (złote)</i>	<i>" " " "</i>	<i>nie stopniuje się.</i>
<i>na czym?</i>	<i>na polu (pole)</i>	<i>rzecz. zm. nież., r. nij., l. p., p. VII</i>	
<i>na jakim polu?</i>	<i>szerokiem (szerokie)</i>	<i>przymiotnik</i>	<i>szersze, najszersze.</i>
<i>co leży?</i>	<i>śnieżek</i>	<i>rzecz. zm. nież., r. m., l. p., p. I</i>	
<i>jaki śnieżek?</i>	<i>biały</i>	<i>przymiotnik</i>	<i>bielszy, najbielszy.</i>
<i>co zleci?</i>	<i>dzionek</i>	<i>rzecz. zm. nież., r. m., l. p., p. I</i>	
<i>jaki dzionek?</i>	<i>krótki</i>	<i>przymiotnik</i>	<i>krótszy, najkrótszy.</i>
<i>co świeci?</i>	<i>śłonko</i>	<i>rzecz. zm. nież., zdrob., r. nij., l. p., p. I</i>	
<i>jakie śłonko?</i>	<i>blade</i>	<i>przymiotnik</i>	<i>bledsze, najbledsze.</i>
<i>co jest nagie?</i>	<i>drzewa</i>	<i>rzecz. zm. nież., r. nij. l. mn., p. I</i>	<i>nie stopniuje się.</i>
<i>jakie są drzewa?</i>	<i>nagie</i>	<i>przymiotnik</i>	<i>ostrzejszy, najostrzejszy.</i>
<i>co ścięło?</i>	<i>mróz</i>	<i>rzecz. umysł., r. m., l. p., p. I</i>	<i>bystrzejsze, najbystrzejsze.</i>
<i>jaki mróz?</i>	<i>ostry</i>	<i>przymiotnik</i>	<i>strzejsze.</i>
<i>ściął co?</i>	<i>rzeki (rzeka)</i>	<i>rzecz. zm. nież., r. żeń., l. mn., p. IV</i>	<i>dalszy, najdalszy.</i>
<i>jakie rzeki?</i>	<i>bystre (bystra)</i>	<i>przymiotnik</i>	<i>głędniejszy, najgłędniejszy.</i>
<i>pierzchno w co?</i>	<i>w kraj</i>	<i>rzecz. umysł., r. m., l. p., p. IV</i>	
<i>w jaki kraj?</i>	<i>duleki</i>	<i>przymiotnik</i>	
<i>kto kracze?</i>	<i>gawron</i>	<i>rzecz. zm. żyw. zw., r. m., l. p. p. I</i>	
<i>jaki gawron?</i>	<i>głodny</i>	<i>przymiotnik</i>	

Nauczyciel wybrał się z *pilnymi* uczniami na wycieczkę *botaniczną*. Na *jasnem* polu słońeczko świeci, biegną do szkoły *wesołe* dzieci. W *gaiku zielonym* dziewczę rwie jagody, na koniku *wronym* jedzie *panicz młody*. Popłyniemy na *Saską Kępę wygodnem* czołnem, korzystając z *pięknej* pogody. Pasterz powraca z pola ze *starymi* baranami, *bojaźliwemi* owieczkami i *małemi* jagniętami. Rosła kalina z *liściem szerokim*, nad *modrym* w gaju rosła potokiem. Przy-
patrz się tym *drobnym*, *białym* i *różowym* obłoczkom, które *leciuchny* wiatr unosi pod *niebieskiem* sklepieniem. Marynia, jako *dobra* gosposia, hodowała troskliwie *białe* kogutki, *czubate* kurki, *małeńkie* kurczątka, *tluste* gęsi, *szare* perliczki, *krzykliwe* indyki i *śliczne* gołębie, które się gnieździły w nowo zbudowanym gołębniku. Przyjechał *miły* gość *pięknymi*, *sivymi* końmi w *małutkich*, *zgrabnych* saneczkach. Z moimi *wiernymi* i *czujnymi* psami udaje mi się zawsze polowanie. Sprawię sobie *czarną* suknię na *przyszłą* zimę, bo *czarny* kolor *najpraktyczniejszy*. Zelandyę możnaby także nazwać *zieloną* wyspą, jak Irlandyę. Nie wszyscy ludzie są *odważni*. *Wojskowe* konie są *odważne*. *Zarłoczne* wilki złapały *młodego* cielaka i uniosły go do *ciemnej* kniei. Dostałem od ojca na imieniny *małego* *karego* żrebaka; gdy dorośnie, będę na nim *hasał* po *zielonych* błoniach, *szerokich* polach, *gęstych* lasach i *bujnych* łąkach. W *starem* zamczysku zagnieździły się *liczne* pubacze. Na granicie skał *stary* zamek stał, a w nim znany z *dumy pańskiej* mieszkał sobie *grand hiszpański*, co jadł, pił i spał. *Prześliczną* wiosnę mamy tego roku. Słyszałam wiele o tym *zaczynym* starcu i o tem *miłym* dziecku. Zachwycam się tymi *pracowitymi* stolarzami i ich *pięknymi* wyrobami: *drogimi* meblami, *orzechowemi* szafami, *wyscietanemi* krzesłkami i *zgrabnymi* stolikami.

55.

Ojcowski, ojczysty; macierzyński, macierzysty; dziecięcy, dziecinny, dietny; bratni, braterski; siostrzany; żołnierski, doktorski, zwycięski, dumny, śmiały, cnotliwy, bajeczny, historyczny, bolesny, niebezpieczny, książęcy, dzienny, tygodniowy, roczny, miesięczny, księżycowy, gwiazdzisty, słoneczny, chmurny (pochmurny), niebieski, niebiański; rzeczny, źródłany, zwierzęcy, pieniężny, świetlany; kwiatowy, kwiecisty; leśny, lesisty; deszczowy, dżdżysty; polny, polisty; górski, górny, górzysty; piaskowy, piaszczysty; szklany, szklisty; lodowy, lodowaty; ludowy, ludny; rolny, rolniczy; złoty, złocisty; srebrny, srebrzysty; jedwabny, jedwabisty; drzewny, drewniany; wiosenny, letni, miejski, wiejski; główny, głowiasty; wietrzny, morski; ogniowy, ognisty; śnieżny, śnieżysty; zębny, zębaty; głośny; wodny, wodnisty; różowy, różany, różowaty; modrzewiowy, kościelny, słomiany, hałaśliwy, mieszczański, wieśniaczy, ptasi, wilczy, lwi, tygrysi, psi, orli, mrówczy, ruski, francuski, angielski, szwedzki, szkocki, włoski, turecki, indyjski.

56.

Zabawka <i>dziecięca</i> t. j. na- leżąca do dziecka.	Usposobienie <i>dziecinne</i> t. j. takie jak dziecka.
Dom <i>ojcowski</i> .	Język <i>ojczysty</i> .
Pocałunek <i>braterski</i> .	<i>Bratnia</i> dusza.
Kwiatek <i>niebieski</i> (kolor).	Radość <i>niebiańska</i> .
Ogród <i>kwiatowy</i> .	Styl <i>kwiecisty</i> .
Blask <i>śnieżny</i> (śniegu).	Blask <i>śnieżysty</i> (podobny do śniegu).
Kropla <i>deszczowa</i> .	Lato <i>dżdżyste</i> .
Kwiatek <i>górski</i> , <i>górna</i> pólka.	Okolica <i>górzysta</i> .
Wyrób <i>szklany</i> .	Lód <i>szklisty</i> .
Zegarek <i>złoty</i> .	Połysek <i>złocisty</i> .
Talerz <i>srebrny</i> .	Blask <i>srebrzysty</i> .

Chusteczka jedwabna.
Stół drewniany.
Straż ogniowa.
Roślina wodna.
Materya wełniana.
Mieszkaniec ziemski, owoc
ziemny.
Góra lodowa.
Miłość macierzyńska.
Ubiór wieśniaczy.
Zwyczaj ludowy.

Włosy jedwabiste.
Kora drzewna.
Kolor ognisty.
Sok wodnisty.
Włosy wełniste.
Smak ziemisty.
Cukier lodowaty.
Kraj macierzysty.
Domek wiejski.
Kraj ludny.

57.

Wesołość — roślina — chłód — pilność — szewc —
ciężar — miasto — wieś — strach — odwaga — siła —
otwór — lenistwo — wilk — błoto — wieczność — wiatr —
prawda — prawo — prawość — gorycz — głupota —
trwałość — fałsz — niepokój — żywość — szczerość —
słodycz — okrucieństwo — wierność — mądrość — pro-
stota — żelazo — aksamit — cyna — zuchwalstwo —
gлина — pasterz — pogoda — ciemność — czarność (czern)
— białość (biel) — złoto — srebro — miedź — kształt —
smak — dźwięk — cisza — głos — Niemiec — Chiny —
Egipt.

58.

Powaga doktorska, jasność dzienna, okrucień-
stwo tygrysie, książęca wspaniałomyślność, garbaty
wielbłąd, noc hałaśliwa, trudność gramatyczna, swa-
wola dziecięca, szlachetność bohatera, niesprawie-
dliwa nagana, śmiałość młodzieńcza, uprzejmość bra-
terska, niepokój macierzyński, las cienisty, ogród
kwiatowy, twardy kamień, ostra stal, rozum psi, strach
groźny, małpia zręczność, smaczne wino, pilność dzie-
cięca, dobroć królewska, letnia pogoda, dzień
jasny, chłodny poranek, żarłoczność wilcza, próżność
ludzka, łakome dziecko, zieloność leśna, dobre serce,
smak owocowy, silny lew.

59.

Szczerozłoty, rudobrody, jasnowłosy, ciemnowłosy, czarnobrewy, niebieskooki, gruboskórny, jednokopytny, ziemnowodny, złotodajny, krzywousty, bosonogi, srebrnopióry, śnieżnobiały, siwowłosy, czarnobrody, górnotny, małoważny, miękkopletwy, srebrnolistny, złotolity, złotostrunny, miodopłynny, złotousty, kosooki, wiatronogi, wielkoduszny, gruboziarnisty, drobnoziarnisty, długowieczny, cudzoziemski, niebotyczny, równoległy, prostopadły, mięsożerny, czwororęczny, kłapouchy, wielokopytny, owadożerny, stuletni, siedmioramienny, obosieczny, dwuznacznym, łatwowierny, prawdomówny.

60.

Maleńki, malutki; — milutki, milusieńki; — młodziutki, młodziutenieczki; bielutki, bieluchny; czarniusieńki; — słodziutki; — bledziutki; — biedniuchny; — ubożuchny; — śliczniutki; — pokorniuteńki; — grzecznusieńki; — głupiutki; — żółciuchny; — wesolutki; — świeżusieńki; — drobniuchny; — ładniutki; — zgrabniuteńki; — leciuchny; — tłusciutki; — czystusienieczki; — prościusieńki; — cichutki; — suchuteńki; — waziuchny; — cieniutki; — mięciusieńki; — gładziutki; — niziusieńki; — złociuchny; — okrągłuteńki; — równiusieńki; — płasciutki; — nowiuteńki; — ciepłuchny; — różowiuteńki; — słabiuchny; — jaśniuteńki.

61.

Zimny — stary, sędziwy — dobry, — twardy — prostopadły — niski — mały — biały — ciemny — gwałtowny, popędliwy — niecierpliwy — syty — skąpy — płytki — smutny — trudny — chudy — brudny — powolny — pilny, pracowity — późny — lekki — blizki — zamknięty — stary — mokry — bezbożny — fałszywy — swojski, krajowy — głośny — nowożytny — nieszlachetny, nikczemny — lękliwy, bojaźliwy — nieuważny, roztrzepany — głupi — słaby,

bezsilny—chory — pokorny — lekkomyślny — krótki — wypukły — niebezpieczny — nieprzyjazny, wrogi — ostry — niezamożny — ubogi — nieżyczliwy, niechętny — niezdolny, tępy — pogodny — łagodny — zgodny — niezarozumiały, skromny — wiejski — służebny — ludzki — martwy — wieczny.

62.

Dobry, smaczny, wyborny, doskonały, wyśmienity. — Zły, niedobry, przykry, niegodziwy. — Skąpy, oszczędny, chciwy, wyrachowany. — Marnotrawny, rozrzutny. — Smutny, zmartwiony, zgnębiony, zbolący. — Szczęśliwy, radosny, wesoły, rozpromieniony, ucieszony, zadowolony. — Pracowity, pilny, gorliwy. — Leniwy, opieszły, gnuśny, niedbały. — Bogaty, zamożny, dostatni, majątny. — Ubogi, niezamożny, biedny, nędzny. — Rozumny, wykształcony, mądry, światły, uczony. — Odważny, śmiały, mężny, waleczny. — Pożyteczny, korzystny, potrzebny, konieczny. — Silny, mocny, krzepki. — Szczery, otwarty. — Fałszywy, kłamliwy, zmyślonny, podstępny, obłudny. — Miły, przyjemny, powabny, wdzięczny. — Poczciwy, zacny, rzetelny, prawy. — Gwałtowny, prędki, porywczy, zapalczywy, popędliwy. — Gorący, skwarny, upalny. — Stary, sędziwy, starożytny, staroświecki. — Straszny, straszliwy, przeraźliwy, groźny, okropny. — Krzywy, pochyły, ukośny. — Tłusty, gruby, otyły, opasły. — Grzeczny, dobry, uprzejmy, posłuszny. — Zdolny, pojętny, bystry, rozwinięty. — Dżdżysty, słotny, wilgotny. — Nagły, niespodziany, nieprzewidziany, raptowny. — Żyzny, urodzajny. — Brzydki, szpetny, szkaradny, wstrętny, odrażający, ohydny.

63.

Na wzór ćwiczenia 53 zrobić rozbiór wszystkich rzeczowników i przymiotników, zawartych w opowiadaniu p. t. *Brzoza*, poczem z każdego rzeczownika i przymiotnika urabiać po parę innych rzeczowników i przymiotników według następującego wzoru:

Rzeczowniki.

Brzoza	brzezina
Grunt	brzozowy, brzezinowy; gruntowność, gruntowy, gruntowny;
Drzewo	drzewina, drwa, drwał, drwalnia, drzewny, drewniany;
Kora	korek, korkociąg, korkowy;
Gałązka	gałąź, gałęzisty.
Liść	listek, liściasty;
Barwa	barwność, barwinek, barwny;
Gromadka	gromada, gromadny, gromadzki;
Lasek	las, Podlasie, leśny, lesisty, laskowy, podlaski;
Brzeg	brzeżek, wybrzeże, brzeżny, wybrzeżny;
Łąka	łączka, łąkowy;
Opał	paliwo, zapalka, palny, zapalny;
Robota	robótka, robotnik, robocizna, wyrób, wyrobnik;
Stolarz	roboczy, robotniczy, wyrobniczy; stolarka, stolarstwo, stolarnia, stolarski,
Smola	smolarz, smolny, smolarski;
Dziegieć	dziegciowy;
Węgiel	węglarz, węglarka, węglowy, węglany, węglarski;
Miotła	miotelka, mietlica, miotlarz, miotlarski;

Cmentarz	cmentarzysko, cmentarnik, cmentarny;
Ogród	ogrodnik, ogrodnictwo, ogrodowizna, Ogrójec, ogrodowy, ogrodniczy;
Odmiana	zmiana, odmienny, zmienny;
Dół	dolek, dolina, dolny, dolisty.
<i>Przymiotniki.</i>	
Piaszczysty	piaskowy, piasek, piaskarz, piaseczniczka, piasko- wiec;
Piękny	piękność, piękno;
Wysoki	wysokość;
Biały	białawy, bielutki, białkowaty, białoskór- niczy, białość, biel, białko, bielmo, białoskórnik, białogłowa;
Cienki	cieniutki, cienkość;
Miły	milutki, miłosierny, miłość, miłosierdzie
Zielony	zielonawy, zielny, zieloność, zieleń, ziele, zielsko, zielnik;
Suchy	suchość, susza, posucha;
Wyborny	wyborowy, wybór;
Dobry	dobroduszny, dobrotliwy, dobroć, dobroduszność, dobrotliwość;
Młody	młodość, młodziemiec, młodzież, młódź, młodzieńczy;
Doskonały	doskonałość;
Smutny	smutek.

Z a i m e k.

66.

Ja lubię bywać w teatrze, a *ty* wolisz chodzić na przechadzkę. *On* kąpie się codzień w rzece. Chcesz się bawić z tem dzieckiem, a *ono* chodzić nie umie. *My* zbieraliśmy fiołki, a *wy* konwalie. *Ona* pisze ładnie. Namawiałem kolegów do wspólnej wycieczki za miasto, lecz *oni* nie zgodzili się na to. Na stepach pasą się konie, są *one* dzikie i nie dają podejść do siebie. To ciotki *mię* tak obdarzyły, *one* zawsze takie hojne. „*Ja* śpiewam,“ zawoła. Czy *wy* wiecie, co to za rozkosz hasać na koniu wśród rozległych błoni? Albo *my* to jacy tacy! *Ty* zawsze *mi* się sprzeciwiasz. Każdy rolnik hoduje woły, owce i konie, gdyż przynoszą *mu* *one* niezmierny pożytek. Stryjowie już powrócili z Afryki, przywieźli *oni* różne ciekawe zbiory. Wilki wyją w lesie, są *one* widać bardzo zgłodniałe. *Ty* słuchaj pilnie, a *on* niech opowie swoją pocieszną przygodę. Pobieglem do sióstr, ale *one* odprawiły *mię* także z niczem.

O s o b a I		O s o b a II		O s o b a III	
l. pojed.	l. mnoga	l. pojed.	l. mnoga	l. pojed.	l. mnoga
ja	my	ty	wy	on	oni
mię	my	ty	wy	ono	one
ja		ty		ona	one
mi				on	one
mię					oni
					one
					one.

68.

<i>M. Kto idzie?</i>	ja — ty — on — ona — ono — my — wy — <i>oni</i> — <i>one</i> .
<i>D. Kogo tutaj nie- ma?</i>	mnie — ciebie — jego — jej — jego — nas — was — ich — ich.
<i>C. Komu się do- stanie ta róża?</i>	mnie (mi) — tobie (ci) — jemu (mu), jej — jemu (mu) — nam — wam — im — im.
<i>B. Kogo ojciec wo- ła?</i>	mnie (miej) — ciebie (cię) — jego (<i>go</i>) — <i>ją</i> — <i>je</i> — nas — was — <i>ich</i> — <i>je</i> .
<i>N. Z kim ciocia pójdzie?</i>	ze mną — z tobą — z nim — z nią — z niem — z nami — z wami — z nimi — z niemi.
<i>M. O kim on opo- wiada?</i>	o mnie — o tobie — o nim — o niej — o niem — o nas — o was — o nich.

Uwaga. Zaimek *on* ma w Biern. l. p. *go*; *ono* — *je*; *on* w Mianowniku l. mn. *oni*, a w Biern. *ich*, jeżeli zastępuje rzeczown. osobowy, *one* w Mian. a *je* w Biern. jeżeli zastępuje zwierz. lub nieżywyotny. *Ona* i *ono* — zawsze w l. mn. *one* i *je*.

69.

<i>Dała komu?</i>	<i>jej</i> (ona)	osoba III l. p., r. ż., prz. III.
<i>pokazała ko- mu?</i>	<i>mu</i> (on)	osoba III l. p., rodz. męs., przyp. III.
<i>do kogo?</i>	<i>do niego</i> (on)	osoba III, l. p., r. m., p. II.
<i>kto ma?</i>	<i>my</i>	osoba I. l. mn., przyp. I.
<i>przypatrzył się czemu?</i>	<i>im</i> (one)	osoba III, liczba mn., rodz. męs., przyp. III.
<i>na co?</i>	<i>na nie</i> (one)	osoba III, l. mn., r. m., p. IV.
<i>nie dotykając czego?</i>	<i>ich</i> (one)	osoba III, l. mn., rodz. męs., przyp. II.
<i>szkoda czego?</i>	<i>jej</i> (ona)	osoba III, l. p., r. żeńs., p. II.
<i>kto poszuka?</i>	<i>ją</i>	osoba I, l. poj., przyp. I.

<i>kto</i> niech przy-	<i>ty</i>	osoba II, l. poj., przyp. I.
niesie?		
namówimy ko-	<i>go</i> (on)	osoba III, licz. poj., rodz.
<i>go</i> ?		męś., przyp. IV.
<i>z kim</i> ?	<i>z nami</i> (my)	osoba I, l. mn., przyp. VI.
<i>kto</i> jest naj-	<i>on</i>	osoba III, licz. poj., rodz.
młodszy?		męś., przyp. I.
będziemy u-	<i>mu</i> (on)	osoba III, licz. poj., rodz.
stępowali		męś., przyp. III.
<i>komu</i> ?		
proszę <i>kogo</i> ?	<i>cię</i> (ty)	osoba II, l. poj., przyp. IV.
nie drażnił ko-	<i>go</i> (on)	osoba III, licz. poj., rodz.
<i>go</i> ?		męś., przyp. II.
<i>z kogo</i> ?	<i>z nas</i> (my)	osoba I l. mn., przyp. II.
kocha <i>kogo</i> ?	<i>mnie</i> (ja)	osoba I, l. poj., przyp. IV.
<i>z kim</i> ?	<i>z tobą</i> (ty)	osoba II, l. poj., przyp. VI.
ustąpić <i>komu</i> ?	<i>mu</i> (on)	osoba III, l. p., r. m., p. III.
<i>z kogo</i> ?	<i>z nas</i> (my)	osoba I, l. mn., przyp. II.
<i>z kim</i> ?	<i>ze mną</i> (ja)	osoba I, l. poj., przyp. VI.
poproszę <i>kogo</i> ?	<i>jej</i> (ona)	osoba III, l. p., r. żeń., p. II.
zobaczyłem	<i>ją</i> (ona)	osoba III, l. p., r. żeń., p. IV.
<i>kogo</i> ?		
narysuj <i>czem</i> ?	<i>nim</i> (on)	osoba III, l. p., r. męś., p. VI.
wytrzymaj <i>co</i> ?	<i>je</i> (ono)	osoba III, l. p., r. nij., p. IV.
rzucił <i>czem</i> ?	<i>niem</i> (ono)	osoba III, l. p., r. nij., p. VI.
zwiąż <i>co</i> ?	<i>je</i> (one)	osoba III, l. mn., r. ż., p. IV.
<i>z kim</i> ?	<i>z nimi</i> (oni)	osoba III, l. mn., r. m., p. VI.
<i>z kim</i> ?	<i>z niemi</i> (one)	osoba III, l. mn., r. ż., p. VI.

70 i 71.

Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
<i>Ten</i> chłopiec złapał wróbla.	<i>Ci</i> chłopcy złapali wróbla.
<i>Ten</i> koń jest zmęczony.	<i>Te</i> konie są zmęczone.
<i>Ten</i> kamień ślicznie błyszczy.	<i>Te</i> kamienie ślicznie błyszczą.
<i>Ta</i> kobieta dobrze pierze.	<i>Te</i> kobiety dobrze piorą.

Liczba pojedyncza.	Liczba mnoga.
<i>Ta</i> piłka jest sprężysta. <i>Ta</i> kura wodzi kurczęta. <i>To</i> dziecko lubi czytać. <i>To</i> źrebię często bryka. <i>To</i> drzewo się zieleni. <i>Tego</i> ucznia wszyscy chwalą.	<i>Te</i> piłki są sprężyste. <i>Te</i> kury wodzą kurczęta. <i>Te</i> dzieci lubią czytać. <i>Te</i> źrebięta często brykają. <i>Te</i> drzewa się zielenią. <i>Tych</i> uczniów wszyscy chwalą.
Dałam <i>tej</i> dziewczynce jabłko. Pozwolę <i>temu</i> dziecku pobawić się bakiem. Lubię bardzo <i>tę</i> książeczkę. Pobaw się <i>tą</i> zabawką. Opowiem ci o <i>tem</i> dziecku <i>Tym</i> sposobem dopiełam celu.	Dałam <i>tym</i> dziewczynkom jabłko. Pozwolę <i>tym</i> dzieciom pobawić się bakiem. Lubię bardzo <i>te</i> książeczki. Pobaw się <i>temi</i> zabawkami. Opowiem ci o <i>tych</i> dzieciach. <i>Tymi</i> sposobami dopiełam celu.
<i>Tamten</i> malec zasłużył na karę. <i>Tamten</i> ogród należy do mego wuja. <i>Tamta</i> góra jest stroma i urwista. <i>Tamta</i> gospodyni była pracowitsza. <i>Tamto</i> kocię bawi się piłką <i>Tamto</i> pole zorano w jesieni. Nie widziałas <i>tamtego</i> kanarka. Na <i>tamtej</i> beczce pękła obręcz. Znalazłam prędko <i>tamte</i> zgubę. Nie mogę szyć <i>tamtą</i> igłą.	<i>Tamci</i> malcy zasłużyli na karę. <i>Tamte</i> ogrody należą do mego wuja. <i>Tamte</i> góry są strome i urwiste. <i>Tamte</i> gospodynie były pracowitsze. <i>Tamte</i> kocięta bawią się piłką. <i>Tamte</i> pola zorano w jesieni. Nie widziałas <i>tamtych</i> kanarków. Na <i>tamtych</i> beczkach pękły obręcze. Znalazłam prędko <i>tamte</i> zguby. Nie mogę szyć <i>tamtemi</i> igłami.

Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
Na <i>tamtym</i> drzewie jest więcej owoców. W <i>tamtym</i> tygodniu bawiłam na wsi.	Na <i>tamtých</i> drzewach jest więcej owoców. W <i>tamtých</i> tygodniach bawiłam na wsi.
<i>Ów</i> jegomość tego żądał. <i>Owa</i> nieznana pani była moją ciotką. Podałem mu <i>owo</i> pióro. Od <i>owego</i> zdarzenia nie sły- szałem o nim. W <i>owej</i> szczęśliwej chwili przebaczyłem wszystko. Czy sły-szałeś o <i>owym</i> zbój- co mieszkał w tym lesie? Dużo mówiono o <i>owej</i> hi- storyi. Znalazłam <i>ową</i> bajkę w <i>owej</i> starej książce.	<i>Owi</i> jegomości-e tego żądali. <i>Owe</i> nieznane panie były mojemi ciotkami. Podałem mu <i>owe</i> pióra. Od <i>owych</i> zdarzeń nie sły- szałem o nim. W <i>owych</i> szczęśliwych chwilach przebaczyłem wszystko. Czy sły-szałeś o <i>owych</i> zbój- jach, co mieszkali w tym lesie. Dużo mówiono o <i>owych</i> hi- storyach. Znalazłam <i>owe</i> bajki w <i>owych</i> starych książkach.
<i>To</i> dziecko jest posłuszne, ale <i>tamto</i> nigdy nie słu- cha starszych. Nie chcę <i>tej</i> książki, daj mi <i>tamtą</i>. <i>Ten</i> gospodarz jest praco- wity, a <i>tamten</i> próżnuje przez rok cały. Zamknij <i>to</i> okno, a otwórz <i>tamto</i>.	<i>Te</i> dzieci są posłuszne, ale <i>tamte</i> nigdy nie słuchają starszych. Nie chcę <i>tych</i> książek, daj mi <i>tamte</i>. <i>Ci</i> gospodarze są pracowici, a <i>tamci</i> próżnują przez rok cały. Zamknij <i>te</i> okna, a otwórz <i>tamte</i>.

Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
Chłopcy bawili się zgodnie: <i>ten</i> rysował z zapalem, <i>tamten</i> oglądał obrazki, a <i>ów</i> poważnie czytał jakąś książkę.	Chłopcy bawili się zgodnie: <i>ci</i> rysowali z zapalem, <i>tamci</i> oglądali obrazki, a <i>owi</i> poważnie czytali jakąś książkę.
Wszystkie kobiety były za- jęte: <i>ta</i> przedła, <i>tamtą</i> go- towała wieczerzę, <i>owa</i> w białym fartuchu ukła- dała przedzę, inne też nie próżnowały.	Wszystkie kobiety były zajęte: <i>te</i> przedły, <i>tamte</i> gotowały wieczerzę, <i>owe</i> w białych fartuszkach układały przedzę, inne też nie próżnowały.

72.

Liczba pojedyncza.

- M.* Ten lokaj—ten żubr—ta miotła—to zdanie—
tamten dół.
- D.* Tego lokaja—tego żubra—tej miotły—tego
zdania—tamtego dołu.
- C.* Temu lokajowi—temu żubrowi—tej mietle—
temu zdaniu—tamtemu dołowi.
- B.* Tego lokaja—tego żubra—tę miotłę—to zda-
nie—tamten dół.
- N.* Tym lokajem—tym żubrem—tą miotłą—tem
zdaniem—tamtym dołem.
- M.* Przy tym lokaju—tym żubrze—tej mietle—tem
zdaniu—tamtym dole.

Liczba mnoga.

- M.* Ci lokaje—te żubry—te miotły—te zdania—
tamte doły.
- D.* Tych lokajów—tych żubrów—tych mioteł—tych
zdań—tamtych dołów.
- C.* Tym lokajom—tym żubrom—tym miotłom—tym
zdaniom—tamtym dołom.

- B. Tych lokajów — te żubry — te miotły — te zdania — tamte doły.
 N. Tymi lokajami — tymi żubrami — temi miotłami — temi zdaniami — tamtymi dołami.
 M. O tych lokajach — tych żubrach — tych miotłach — tych zdaniach — tamtych dołach.

Uwaga. *Tamten, tamta, tamto* odmienia się zupełnie tak, samo, jak *ten, ta, to*.

Ow, owa, owo — według tego samego wzoru, tylko 4-y i 6-y przyp. liczby pojed., rodzaju żeńskiego kończy się na *a* np. czytałeś *ową* książkę, on zachwyca się *ową* książką.

73 i 74.

Liczba pojedyncza.

Mój brat wyzdrowiał.
Mój kajet, *moja* książka i *moje* pióro leżą na stole.
Mój wuj i *moja* ciotka wyjechali na wieś.
 Czy nie widziałeś *mojego* konika?
 Zanieś to *mojej* siostrzyczce.
 Lubię, gdy mówią o *moim* dziadku.
 Zostań na wsi z *moją* przyjaciółką.

Liczba mnoga.

Moi bracia wyzdrowieli.
Moje kajety, *moje* książki i *moje* pióra leżą na stole.
Moi wujowie i *moje* ciotki wyjechali na wieś.
 Czy nie widziałeś *moich* koników?
 Zanieś to *moim* siostrzyczkom.
 Lubię, gdy mówią o *moich* dziadkach.
 Zostań na wsi z *mojemi* przyjaciółkami.

Liczba pojedyncza.

Twój nauczyciel zachorował.
Tvoja siostra uczy się pilnie.
Twoje jabłko jest ogromne.
 Widzieliśmy *twojego* psa.
 Pobawmy się teraz *twoją* nową lalką.

Przypatruję się *twojej* palmie.
Wyjdę na przechadzkę w *twoim* płaszczyku.
Widziałem *twego* kolegę.

Liczba mnoga.

Twoi nauczyciele zachorowali.
Twoje siostry uczą się pilnie.
Twoje jabłka są ogromne.
Widzieliśmy *twoje* psy.
Pobawmy się teraz *twojemi* nowemi lalkami.
Przypatruję się *twoim* palmom.
Wyjdziemy na przechadzkę w *twoich* płaszczykach.
Widziałem *twoich* kolegów.

Liczba pojedyncza.

Staś jest smutny, bo *jego* brat i *jego* siostrzyczka są chorzy.
Jakaż to nieporządna dziewczynka! czy nie znaleźliście *jej* kajetu i *jej* książki?
Pokaż koledze, że tu wisi *jego* czapka.
Ona płakała ze zmartwienia, gdy nauczyciel zganił *jej* ćwiczenie.
Kłaniaj się odemnie *jego* (albo) *jej* wujowi.

Liczba mnoga.

Staś jest smutny, bo *jego* bracia i *jego* siostrzyczki są chorzy.
Jakaż to nieporządna dziewczynka! czy nie znaleźliście *jej* kajetów i *jej* książek?
Pokaż koledze, że tu wiszą *jego* czapki.
(Pokaż kolegom, że tu wiszą *ich* czapki).
Ona płakała ze zmartwienia, gdy nauczyciel zganił *jej* ćwiczenia.
(One płakały ze zmartwienia, gdy nauczyciel zganił *ich* ćwiczenia).
Kłaniaj się odemnie *jego* (albo) *jej* wujom.
(Kłaniaj się odemnie *ich* wujowi).

Liczba pojedyncza.

Nasz las jest cienisty.

Nasz wuj jest bardzo uczony.

Nasza siostra dostała srebrny zegarek.

Nasze ptaszę śpiewa wesoło.

Nikt nie popsuł naszego gniazdka.

Na naszej łące koszą bujną trawę.

W naszym gaiku ślicznie, zielono.

W naszym oknie zawieszono firankę.

*Strzelec zabrał naszego pieska, aby go do polowania
ułożyć.*

Liczba mnoga.

Nasze lasy są cieniste.

Nasi wujowie są bardzo uczeni.

Nasze siostry dostały srebrny zegarek.

Nasze ptaszęta śpiewają wesoło.

Nikt nie popsuł naszych gniazdek.

Na naszych łąkach koszą bujną trawę.

W naszych gaikach ślicznie, zielono.

W naszych oknach zawieszono franki.

*Strzelec zabrał nasze pieski, aby je do polowania
ułożyć.*

Liczba pojedyncza.

Wasz sąsiad ma piękną wioskę.

Wasz ogród jest bardzo duży.

Wasza koleżanka lubi kwiaty.

Wasze zboże jest prześliczne.

Czy tu niema waszej siekiery?

Byłam w waszym tartaku.

Dajcie mi pokój z waszą zabawą!

Przyczynię się do waszej ofiary.

Ona zajęła się waszym zamiarem.

Liczba mnoga.

Wasi sąsiedzi mają piękną wioskę.

Wasze ogrody są bardzo duże.

Wasze koleżanki lubią kwiaty.

Wasze zboża są prześliczne.

Czy tu niema *waszych* siekier?
Byłam w *waszych* tartakach.
Dajcie mi pokój z *waszemi* zabawami!
Przyczynię się do *waszych* ofiar.
Ona zajęła się *waszymi* zamiarami.

Liczba pojedyncza.

Porządni to uczniowie! *ich* pokój jest zawsze czysty.
Dzieci pozostały same, gdy *ich* ciotka wyszła do miasta.
Wacio i Kazia ucieszyli się bardzo, skoro podano *ich*
ulubioną leguminę.

Liczba mnoga.

Porządni to uczniowie! *ich* pokoje są zawsze czyste.
Dzieci pozostały same, gdy *ich* ciotki wyszły do miasta.
Wacio i Kazia ucieszyli się bardzo, skoro podano *ich*
ulubione leguminki.

Liczba pojedyncza.

Staś złamał *swoją* ołówkę.
Daj jeść *swojemu* kanarkowi i *swojej* wiewiórze.
Weź *swoją* książkę ze stołu!
Ptaszek kocha *swoje* pisklę.
Nie płacz, dostaniesz *swoją* zabawkę.
Przysuńcie tu *swoją* stolik!
Opowiedz mi o *swoim* kotku i o *swojej* koleżance.
Kazio pojechał na wieś ze *swoim* przyjacielem i ze
swoją ciotką.

Liczba mnoga.

Staś złamał *swoje* ołówki.
Daj jeść (albo dajcie jeść) *swoim* kanarkom i *swoim*
wiewiórkom.
Weź *swoje* książki ze stołu!
Ptaszek kocha *swoje* pisklęta.
Nie płacz, dostaniesz *swoje* zabawki.
Przysuńcie tu *swoje* stoliki.
Opowiedz mi o *swoich* kotkach i o *swoich* koleżankach.
Kazio pojechał na wieś ze *swoimi* przyjaciółmi i ze
swojemi ciotkami.

75.

Liczba pojedyncza.

- M. Mój brat—twój ptak—nasz las—wasza nadzieja—swoje (swe) przekonanie.
- D. Mojego (mego) brata—twojego (twego) ptaka—naszego lasu—waszej nadziei—swojego (swego) przekonania.
- C. Mojemu (memu) bratu — twojemu (twemu) ptakowi—naszemu lasowi — waszej nadziei — swojemu (swemu) przekonaniu.
- B. Mojego (mego) brata—twojego (twego) ptaka—nasz las — waszą nadzieję — swoje (swe) przekonanie.
- W. O, mój bracie!—twój ptaku!—nasz lesie!—wasza nadziejo! — swoje (swe) przekonanie!
- N. Moim (mym) bratem—twoim (twym) ptakiem—naszym lasem—waszą nadzieją—swojem (swem) przekonaniem.
- M. O moim (o mym) bracie—twoim (twym) ptaku—naszym lesie—waszej nadziei — swoim (swem) przekonaniu.

Liczba mnoga.

- M. Moi bracia—twoje (twe) ptaki — nasze lasy — wasze nadzieje — swoje (swe) przekonania.
- D. Moich (mych) braci — twoich (tych) ptaków—naszych lasów—waszych nadziei—swoich (swych) przekonania.
- C. Moim (mym) braciom—twoim (twym) ptakom—naszym lasom — waszym nadziejom — swoim (swym) przekonaniom.
- B. Moich (mych) braci (*jak Mianownik*).
- W. (*jak Mianownik*).
- N. Moimi (mymi) braćmi—twoimi (twymi) ptakami—naszymi lasami—waszemi nadziejami — swojemi (swemi) przekonaniem.

M. O moich (mych) braciach — twoich (twych) ptakach — naszych lasach — waszych nadziejach — swoich (swych) przekonaniach.

Uwaga. Zaimki dzierżawcze *jego, jej, ich* nie odmieniają się przez przypadki.

76.

Zdania z zaimkami względnymi.

Kto rano wstaje, temu Pan Bóg daje. Słuchaj uważnie tego, *co* nauczyciel mówi. Chłopczyk, *który* wczoraj upadł na ślizgawce, poleży w łóżku przez kilka tygodni. *Jaki* pan, taki kram. Dowiedziałam się na koniec, *czyje* to były dzieci. *Kto* się modli uważnie i szczerze, ten jest pobożny. Wszystko, *co* robisz, staraj się robić dobrze. Wszystko mi jedno, z *kim* pojedziesz do miasta, ale chcę wiedzieć, *którą* pojedziesz drogą. *Komu* wiele dano, od tego wiele żądać będą. *Kto* chce słuchać, niech posłucha, jak basista rżnie od ucha. Nie powiem ci, *czyje* to wypracowanie. *Jaki* to piękny widok! Żyli bardzo szczęśliwie i spokojnie jak w niebie, *czemu* ja się nie dziwię, bo przywykli do siebie. *Jaką* miarką mierzysz, taką ci odmierzą. *Kto* pod kim dołki kopie, często sam w nie wpada.

Zdania z zaimkami pytającymi.

Kto przyszedł? *Co* widzisz na stole? *Który* z synów Jakóba został sprzedany przez braci? *Co* robisz? *Jaki* sok usmażyłaś? *Czyje* to rękawiczki? *Kogo* szukasz? *czego* żadasz? *za czym* trwożnie się oglądasz? czyś wyrządził krzywdę *komu*? *Czyjeż* serce się nie wzruszy widokiem takiej niedoli? *Którego* z braci wybierasz sobie dziś na opiekuna? *O czym* rozmawiacie, dzieci? *Jaką* różę wolisz: białą czy różową?

77.

<i>Kto przyszedł?</i>	(niema odp.)	z. pytający	przyp. I.
<i>Kto wstaje? człowiek t. j. kto</i>	<i>temu</i> (ten)	z. względny	przyp. I.
<i>daje komu?</i>	(niema odp.)	z. wskazujący	rodz. męs., l. poj., przyp. III.
<i>co widzisz?</i>	<i>tego</i> (to)	z. pytający	przyp. IV.
<i>śłuchaj czego?</i>	<i>co</i>	z. wskazujący	rodz. nij., l. poj., przyp. II.
<i>nauczyciel mówi co?</i>	<i>który</i>	z. względny	przyp. IV.
<i>Ktoupadł? (zam. chłopiec)</i>	(niema odp.)	z. względny	rodz. męs., l. poj., przyp. I.
<i>Który z synów?</i>	"	z. pytający	rodz. męs., l. poj., przyp. I.
<i>co robisz?</i>	<i>jaki</i>	z. pytający	przyp. IV.
<i>Jaki pan?</i>	"	z. względny	rodz. męs., l. poj., przyp. I.
<i>Usmażyłaś sok jaki?</i>	(niema odp.)	z. pytający	rodz. męs., l. poj., przyp. IV.
<i>czyje dzieci?</i>	<i>czyje</i>	z. względny	rodz. nij., l. mn., przyp. I.
<i>kto się modli?</i>	<i>kto</i>	z. względny	przyp. I.
<i>kto jest pobożny?</i>	<i>ten</i>	z. wskazujący	rodz. męs., l. poj., przyp. I.
<i>czyje to rękawiczki?</i>	(niema odp.)	z. pytający	rodz. żeńs., l. mn., przyp. I.
<i>co robisz?</i>	<i>co</i>	z. względny	przyp. IV.
<i>szukasz kogo? (kto?)</i>	(niema odp.)	z. pytający	przyp. II.
<i>żądasz czego? (co?)</i>	(niema odp.)	z. pytający	przyp. II.
<i>oglądasz się za czem? (co?)</i>	(niema odp.)	z. pytający	przyp. VI.

wyrządziłeś krzywdę ko- mu? (kto?)	(niema odp.)	z. pytający	przyp. III.
komu wszystko jedno?	mi (ja)	z. osobowy	osoba I, l. poj., przyp. III.
pojedziesz z kim?	z kim (kto)	z. względny	przyp. VI.
którą drogą?	którą (która)	z. względny	rodz. żeńs., l. poj., przyp. VI.
komu wiele dano?	komu (kto)	z. względny	przyp. III.
od kogo?	od tego (ten)	z. wskazujący	rodz. męs., l. poj., przyp. II.
czyjeś serce?	(niema odp.)	z. pytający	rodz. nij., l. poj., przyp. I.
jakiej niedoli?	takiej (taka)	z. względny	rodz. żeńs., l. poj., przyp. II.
kto chce?	kto	z. względny	przyp. I.
obierasz którego z braci?	(niema odp.)	z. pytający	rodz. męs., l. poj., przyp. IV.
powiem komu?	ci (ty)	z. osobowy	osoba II, l. poj., przyp. III.
czyje wypracowanie?	czyje	z. względny	rodz. nij., l. poj., przyp. I.
jaki widok?	jaki	z. względny	rodz. męs., l. poj., przyp. V.
czemu się nie dziwię?	czemu (co)	z. względny	przyp. III.
kto się nie dziwi?	ja	z. osobowy	osoba I, l. poj., przyp. I.
jaką miarką?	jaką (jaka)	z. względny	rodz. żeńs., l. poj., przyp. VI.
odmierzą komu?	ci (ty)	z. osobowy	osoba II, l. poj., przyp. III.
rozmawiacie o czym? (co?)	(niema odp.)	z. pytający	przyp. VII.
jaką różę?	(niema odp.)	z. pytający	rodz. żeńs., l. poj., przyp. IV.
pod kim?	kim (kto)	z. pytający	przyp. VI.
wpada w co?	w nie (one)	z. osobowy	osoba III, l. mn., r. męs., p. IV.

78.

Powiedz mi, *kto* tu był? *Co* masz w koszyku? Ten rozlał atrament, *kto* go zabrał z mego biurka. Zaraz ci opowiem, *co* widziałem w polu. *Która* godzina? *Który* tom czytasz? *Które* dziecko dostanie nagrodę? Podaj mi robotę, *która* leży na stole. Widziałam słonia, *który* trąbą brał jabłka z ręki. Pokażę ci źródło, *które* wytryska ze skały. *Jakiego* koloru jest ta wstążka? *Jakie* ciastka najlepiej ci smakują? *Jaka* jest wysokość tego pokoju? Taki masz piórnik, *jaki* sobie wybrałaś. Chciałabym dostać taką półeczkę, *jaką* ma twoja siostra. *Czyj* to kapelusz: twój czy Antosia? Nie wiem, *czyja* to stalówka. Uważaj, *czyje* okrycie podajesz.

79.

	Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
<i>M.</i> kto, co	który, która, które	którzy, które
<i>D.</i> kogo, czego	którego, której, którego	których, których.
<i>C.</i> komu, czemu,	któremu, której, któremu	którym, którym
<i>B.</i> kogo, co	jak II, albo jak I — którą — jak I	jak II — jak I
<i>N.</i> kim, czem	którym, którą, którym	którymi, którymi
<i>M.</i> o kim, o czem	w którym, w której, w którym.	w których — w których
Uwaga. Zaimki <i>kto</i> i <i>co</i> nie odmieniają się przez rodzaje i nie mają liczby mnogiej.	Uwaga. <i>Którzy</i> zastępuje tylko rzecz. męski osobowy, <i>które</i> — męskie zwierzęce, nieżywotne i umysłowe, wszystkie żeńskie i wszystkie nijakie. Według tego wzoru odmienia się: <i>jaki</i> (w l. mn. <i>jacy</i> i <i>jakie</i>), <i>jaka</i> , <i>jakie</i> ; <i>czyj</i> (w l. mn. <i>czyj</i> i <i>czyje</i>), <i>czyja</i> , <i>czyje</i> .	

80.

Kupiłam sobie (*przyp. III*) nową mapę Europy. Myję się (*przyp. IV*) dwa razy dziennie. Brzydko jest ciągle sobą (*przyp. VI*) być zajętą. Kto się (*przyp. IV*)

szanuje, ten nigdy nie kłamie. Staraj się (*przyp. IV*) poznać samego siebie (*przyp. IV*). Jak sobie (*przyp. III*) pościelesz, tak się (*przyp. IV*) wypiszesz. Za wiele mówicie o sobie (*przyp. VII*). Przypatrz się (*przyp. IV*) tym pięknym górcom. W sobie (*przyp. VII*) samym szukaj winy.

81.

M. —	B. siebie (się).
D. siebie.	N. sobą.
C. sobie.	M. w sobie.

82.

Nikt nie umie zawiele. *Ktoś* puka do drzwi. *Nic* mi się nie stało. *Coś* huczy w kominie. *Każdy* człowiek powinien pracować. Nie przyjmuję żadnej wymówki. *Wszyscy* ludzie są braćmi. *Ktokolwiek* przyjdzie, niech na mnie zaczeka. *Wszelki* trud powinien mieć na celu pożytek. *Cobądź* się stanie, ja nie cofnę słowa. Ojciec sam poszedł po syna do szkoły. Pracy rodziców dziecko zawdzięcza *wszystko*, *cokolwiek* posiada. *Żadna* z was dzisiaj nie umiała lekcji. *Pewien* podróżny zabłąkał się w puszczy. *Nikogo* nie było w domu *pewnego* wieczora, gdy *jakiś* człowiek zadzwonił do bramy. *Pewien* kotek czaił się przez czas *jakiś* na myszkę, myśląc, że *którakolwiek* wyjdzie w końcu z norki. *Nic* jednak nie złowił, bo *ktos* wszedł do pokoju i spłoszył hałasem te lęдлиwe stworzenia. Rozgniewany kotek musiał na *inny* dzień odłożyć polowanie.

83.

Zaimki: *nikt*, *nic*, *ktos*, *coś*, *ktokolwiek*, *cobądź* i t. d. nie stoją nigdy przy rzeczowniku i odmieniają się podług *kto*, *co*; np. *nikt*, *nikogo*, *nikomu* i t. d.; *nic*, *niczego*; *ktos*, *kogoś*; *coś*, *czegoś*; *ktokolwiek*, *kogokolwiek*, *cobądź*, *czegobądź*.

Zaimki: *pevien* (l. mn.: *pevni*, *pevne*), *pevna*, *pevne*; *wszystek* (l. mn.) *wszyscy*, *wszystkie*), *wszystka*, *wszystko*; *sam*, *sama*, *samo* i t. d. odmieniają się podług *który*, *która*, *które*. Według tego samego wzoru odmieniamy *kazdy*, nie używany w liczbie mnogiej.

<i>Kto</i> urządzi?	<i>ja</i>	z. osobowy	osoba I, l. poj., przyp. I.
<i>którzy</i> zebrali się?	<i>ci</i> (ten)	z. wskazujący	r. męs., l. mn., przyp. I.
<i>kto</i> był? oni t. j.	<i>którzy</i> (który)	z. względny	rodz. męs., l. mn., przyp. I.
zebrali <i>kogo</i> ?	<i>się</i>	z. zwrotny	przyp. IV.
koło <i>kogo</i> ?	<i>mnie</i> (ja)	z. osobowy	osoba I, l. poj., przyp. II.
na <i>której</i> ścieżce?	<i>na tej</i> (ta)	z. wskazujący	r. żeń., l. poj., przyp. VII.
na <i>jakiej</i> ścieżce?	<i>na samej</i> (sama)	z. nieokreślony	r. żeń., l. poj., przyp. VII.
na <i>czyje</i> rozkazy?	<i>na moje</i> (mój)	z. dzierżawczy	r. męs., l. mu., przyp. IV.
<i>który</i> mąciwoda?	<i>ów</i>	z. wskazujący	r. męs., l. poj., przyp. I.
odezwał <i>kogo</i> ?	<i>się</i>	z. zwrotny	przyp. IV.
w <i>jakie</i> słowa?	<i>w te</i> (to)	z. wskazujący	r. nij., l. mn., przyp. IV.
<i>komu</i> rozkazywał?	<i>mi</i> (ja)	z. osobowy	osoba I, l. poj., przyp. III.
<i>Kto</i> rozkazywał?	<i>kto</i>	z. względny	l. poj., przyp. I.
<i>Jaki</i> dowódca?	(niema odpowiedzi)	z. pytający	r. męski, l. poj., przyp. V.
<i>komu</i> ?	<i>mi</i> (ja)	z. osobowy	osoba I, l. poj., przyp. III.
<i>czyjej</i> głowy?	<i>swojej</i> (swoja)	z. dzierżawczy	rodz. żeń., l. poj., przyp. II.
<i>komu</i> siedzi?	<i>ci</i> (ty)	z. osobowy	osoba II, l. poj., przyp. III.
<i>kto</i> się będzie bawił?	<i>ja</i>	z. osobowy	osoba I, l. poj., przyp. I.
<i>kogo</i> będzie bawił?	<i>się</i>	z. zwrotny	przyp. IV.
<i>w co</i> ?	<i>w to</i>	z. wskazujący	r. nij., l. poj., przyp. IV.
<i>ochota na co</i> ?	<i>na co</i>	z. względny	przyp. IV.
<i>przyjdzie komu</i> ?	<i>mi</i> (ja)	z. osobowy	osoba I, l. poj., przyp. III.
<i>kto</i> myśli chłopiec t. j.	<i>który</i>	z. względny	r. męski, l. poj., przyp. I.
<i>za kim</i> ?	<i>za mną</i> (ja)	z. osobowy	osoba I, l. poj., przyp. VI.
<i>od którego</i> pana?	<i>od tego</i> (ten)	z. wskazujący	r. męs., l. poj., przyp. II.
<i>które</i> słowa?	<i>te</i> (to)	z. wskazujący	r. nij., l. mn., przyp. I.

na <i>czyich</i> towarzysz?	na <i>moich</i> (wój)	z. dzierżawczy	od I-ej os. r. m., l. mn., p. IV.
który odsunął się?	<i>ten i ów</i>	z. wskazujące	rodz. męs., l. poj., przyp. I.
odsunął <i>kogo</i> ?	<i>się</i>	z. zwrotny	przyp. IV.
od <i>kogo</i> ?	<i>ode mnie</i> (ja)	z. osobowy	osoba I, l. poj., przyp. II.
któ poszedł?	<i>każdy</i>	z. nieokreślony	rodz. męs., l. poj., przyp. I.
w <i>czyją</i> stronę?	<i>w swoją</i> (swoja)	z. dzierżawczy	rodz. żeń., l. poj., przyp. IV.
<i>jaką</i> zabawę?	<i>jakąkolwiek</i> (jakakolwiek)	z. nieokreślony	rodz. żeń., l. poj., przyp. IV.
czyje usiłowania?	<i>moje</i>	z. dzierżawczy	od I-ej os. l. p.; r. nij., l. mn. p. l.
którą ambicją?	<i>ową</i> (owa)	z. wskazujący	rodz. żeń., l. poj., przyp. VI.
kto niezbuduje? Staś tj. <i>który</i>	<i>sam</i>	z. względny	rodz. męs., l. poj., przyp. I.
" nie zbuduje <i>czego</i> ?	<i>niczego</i> albo <i>nic</i>	z. nieokreślony	rodz. męs., l. poj., przyp. I.
burzy <i>co</i> ?	<i>to</i>	z. nieokreślony	przyp. II.
zrobiliby <i>co</i> ? robotę t. j. <i>co</i>	<i>do swojej</i> (swoja)	z. wskazujący	rodz. nij., l. poj., przyp. IV.
do <i>czyjej</i> altanki?	<i>po tamtej</i> (tamta)	z. względny	przyp. II.
po <i>której</i> stronie?	<i>jakąś</i> (jakaś)	z. dzierżawczy	r. żeń., l. poj., przyp. VII.
<i>jaką</i> piosenkę?	<i>ciebie</i> (ty)	z. nieokreślony	r. żeń., l. poj., przyp. IV.
spotkałem <i>kogo</i> ?	<i>ją</i> (ona)	z. osobowy	osoba II, l. poj., przyp. IV.
" <i>kogo</i> ?	<i>tę</i> (ta)	z. osobowy	osoba III, l. p., r. ż., p. IV.
którą Halinkę?	<i>naszą</i> (nasza)	z. wskazujący	r. żeń., l. poj., przyp. IV.
czyją Halinkę?	<i>wasz</i>	z. dzierżawczy	r. żeń., l. poj., przyp. IV.
czyj widok?	<i>o wszystkim</i> (wszystko)	z. dzierżawczy	od II-ej os. l. mn.; r. m., l. p., p. l.
o <i>czem</i> ?	<i>z wami</i> (wy)	z. nieokreślony	r. nij., l. poj., przyp. VII.
z <i>kim</i> ?	<i>wy</i>	z. osobowy	osoba II, l. mn., przyp. VI.
któ sobie życzy?	<i>sobie</i>	z. osobowy	osoba II, l. mn., przyp. I.
będziecie życzyły <i>komu</i> ?		z. zwrotny	przyp. III.

To jabłko należy do *mnie*. Rodzice kochają *mię* bardzo. *Mnie*, a nie *ciebie* woła teraz nauczyciel. Dałam ci dwa nowe kajety. Spotkaliśmy cię w ogrodzie. Wolę Zosię niż *ciebie*. Adaś dokucza młodszemu rodzeństwu, więc nikt *go* nie lubi. *Jego* widziałam, nie *ciebie*. Kupiłam kapelusz dla *niego*. Ta dziewczynka jest głodna, pobiegnij do *niej* i daj *jej* kawałek chleba. Mój brat wyjechał wczoraj, czy nie spotkałeś *go* w drodze? To masło jest nieświeże, nie używaj *go* do potraw, lecz każ *je* przedtem przetopić.

Wołałam *ciebie*, nie Kazia, a kiedy cię wołam, powinienes przyjść natychmiast. Zbliź się więc do *mnie* i podaj *mi* tę karteczkę. Ale oddaj *ją* *mnie*, nie komu innemu. Dziś imieniny Józia, chodźmy do *niego* wszyscy, a z pewnością zastaniemy *go* w domu. Idę do siostry, bo nie widziałem *jej* jeszcze od powrotu ze wsi, a mam do *niej* mnóstwo interesów. Gdy patrzę na *nią*, zdaje *mi* się, że jeszcze więcej *ją* kocham. Przyniesiono *mi* koszyk owoców, weź *go* i postaw na półce. Masz tu jabłuszko, zjedz *je* po obiedzie. Jacy dobrzy są moi bracia! kocham *ich* bardzo i z radością biegnę zawsze ku *nim*, gdy wracają ze szkoły.

Widzisz te psy? uważaj, jak *one* wiernie pilnują domu, wszyscy *je* też lubią i pamiętają o ich potrzebach. Myśliwy spostrzegł zająca i zabił *go* celnym strzałem. Kupiłam dużo owoców, gdyż lubię *je* bardzo. Były tu dwie kobiety; widziałem *je*, gdy wychodziły. Dziecko płacze, nie bierz *go* na rękę, ale połóż *je* do kołyski. Czy widzisz tych chłopców? Widzę *ich*. A te konie widzisz? Widzę *je*. A te dziewczynki? Widzę *je*. A te gruszki? Widzę *je*. A te dzieci? Widzę *je*. Czy to twoje ciotki? Tak, to *one*. Czy to twoi stryjowie? Tak, to *oni*. Wasze dzieci tu były i *one* przyniosły te kwiaty. Widziałam lwy w menażeryi, są *one* przywiezione z Afryki.

L i c z b a p o j e d y n c z a .

<i>M.</i> Ja	Ty	On	Ona	Ono
<i>D.</i> mnie	ciebie	jego, go, (do) niego	jej, (do) niej	jego, go, (do) niego.
<i>C.</i> mnie, mi	tobie, ci	jemu, mu, (ku) niemu	jej, (ku) niej	jemu, mu, (ku) niemu
<i>B.</i> mnie, mię	ciebie, cię	jego, go, (w) niego.	ją, (w) nią	je, (w) nie
<i>N.</i> mną	tobą	nim, (z) nim	nią, (z) nią	niem, (z) niem
<i>M.</i> o mnie.	o tobie.	o nim.	o niej.	o niem

L i c z b a m n o g a .

<i>M.</i> My	Wy	R o d z a j m ę s k i		Rodzaj żeński i nijaki
		<i>Oni</i> (zam. rzecz. osobowych)	<i>One</i> (zamiast wszystkich pozostałych)	<i>One</i>
<i>D.</i> nas	was	ich, (do) nich	ich, (do) nich	ich, (do) nich
<i>C.</i> nam	wam	im, (ku) nim	im, (ku) nim	im, (ku) nim
<i>B.</i> nas	was	ich, (w) nich	je, (w) nie	je, (w) nie
<i>N.</i> nami	wami	nimi	nimi	niemi
<i>M.</i> nas	was.	o nich	o nich	o nich.

Patrz u w a g ę, dołączoną do ćwiczenia 68.

Zamiast *jego, jemu, jej, ją, je, ich, im, je* mówimy: *niego, niemu, niej, nią, nie, nich, nim, nie*, jeżeli zaimmek jest użyty z przyimkiem.

Z a i m k i o s o b o w e

Wołać kogo?	jego
Powiedz komu?	jej
nie mogę znaleźć kogo?	ich
kogo uważamy?	jego
zaprośmy kogo?	ich
szukam kogo?	jej
zaproszono kogo?	jego
poproś kogo?	jej
spotkałem kogo?	ich

Zaimki dzierżawcze

Czyj paltot?	jego
czyj parasol?	jej
czyje rękawiczki?	ich
czyją wolę?	ich
czyje słowa?	jego
z czyich utworów?	z jego
czyja matka?	ich
czyjej siostry?	jej
czyja strzelba?	jego
czyje oko?	jego
czyja dobroć?	jej
czyje miłosierdzie?	jej
z czyimi szalami?	z ich
z czyimi zapasami	ich
z czyimi przyborami?	ich

89.

Podaj mi tę książkę. *Tę* książką przycisnęłam papiery. Obszyję gorset *tą* wstążeczką, a *tamtą* wplotę we włosy. *To* jabłko jest niedojrzałe, ale możesz zjeść *tę* gruszkę. Przyprowadź do mnie *to* małe jagnię, zwiążę mu na szyi *tę* niebieską wstążeczkę. Czy znasz *tę* powiastkę? Nie mogę szyć *tą* igłą. *Te* dzieci są bardzo pilne. Nie wychodzę nigdy *tamtą* furtką. Kazałam zamknąć na klucz *tamtą* furtkę. Pójdziemy w *tamtą* stronę na spacer, lecz udamy się *tą* drogą. *To* jajko podłożymy kwoce, a wyleże nam się kurczątko.

90.

Przyp. I. Ten, tamten uczeń zachorował—ci, tamci uczniowie zachorowali.

Ten, tamten niedźwiedź wyjadł miód z ula. Te, tamte niedźwiedzie wyjadły miód z ula.

Ten, tamten spichrz spalił się. Te, tamte spichrze spaliły.

Przyp. IV. Kto leczy tego, tamtego ucznia? Kto leczy tych, tamtych uczniów?

Zabito tego, tamtego niedźwiedzia. Zabito te, tamte niedźwiedzie.

Złoczyńcy spalili ten, tamten śpichrz—te, tamte śpichrze.

Przyp. IV. Widziano tę dziewczynkę, tę panią, tamtą mysz.

Przyp. VI. Próżne to ubolewanie nad tą dziewczynką, tą panią, tamtą myszą.

To morze jest głębokie. Te morza są głębokie.

92.

Posprzątajcie *swoje* kajety. Nauczyciel wziął do przejrzenia *nasze* kajety i włożył je do *swojej* teki. Myszka rzekła do żółwia: „Mam *swój* domek ciasny.“ Ten pan wyjechał ze *swoim* synem. Jan Kochanowski siadywał pod lipą, która rosła przed *jego* domem; pod *jej* cieniem układał on najczęściej *swoje* piękne wiersze. Dlaczego nie schowałeś *swojej* czapki? Dlaczego *twoja* czapka leży nie schowana? Adaś miał smutne święta, bo *jego* cenzura nie była dobrą, ale Jurek *swoją* z dumą pokazał rodzicom. Człowiek powinien pracować dla dobra *swoich* bliźnich. Każdy człowiek jest *naszym* bliźnim. Wezmę *swoją* robotę i pójdę do ogrodu. Przejrzyjmy *swoje* książki. Poplamieś *swój* kajet. Pokażę wam *swoją* półeczkę, którą dostałam od ojca. Poprawcie *swoje* zadania. Na *naszej* strzesze bocian gniazdo kleci; nie trzeba mu przeszkadzać w *jego* robocie, gdyż ptak ten jest *naszym* przyjacielem. Dziewczątka *moje!* siadajcie w koło, zanućcie *swoją* piosnkę wesoło.

Uwaga. Zaimka *swój, swoja, swoje* używamy wtedy, gdy osoba do której przedmiot należy, jest w zdaniu podmiotem np. Bawię się *swoją* piłką (gdy piłka do mnie należy), Adaś wziął *swoją* piłkę (gdy piłka należy do niego), ale on wziął *moją* piłkę (gdy ona należy do mnie).

94.

Kupiłem dla dzieci zabawki, które są w kieszeni mego płaszcza. Ten pan narysował na piasku węza, który był zwinięty w kłębek. Najlepsze ćwiczenie napisało to dziecko, które dzisiaj przybyło do szkoły (albo: dziecko, które dzisiaj przybyło do szkoły, napisało najlepsze ćwiczenie). Szukam twojej nowej lalki ze świecą, którą zapaliłam ostatnią zapalką. Poukładałam wszystkie książki i zabawki na półeczce, którą dostałam od dziadunia. Zapal już w kuchni lampę, do której dokupiłam nowe szkiełko. Położono ciepły chodnik w korytarzu, który był oświetlony gazem. Adaś złowił wędka tego szczupaka, który dziś będzie na obiad. Dzięki pomocy królowej hiszpańskiej Izabeli, Krzysztof Kolumb, który był Genueńczykiem, odkrył świat nowy. Nafta, której używamy na opał i do oświetlania, wytryska z ziemi.

95.

Jegomość, jegomoścín; jejmość, jejmoścín; ichmość; swojskość, swojski; jakość, (jakościowy), nicość, nicpoń, ówczesny; waszmość, waść.

96.

(Podmiot podkreślony raz, orzeczenie — dwa razy).

Ja czekam. Ty płaczesz. On biega. My odpoczywamy. Wy żniecie. Oni czytają. Ten się myje, a tamten śpi jeszcze. Swój swego zawsze pozna. Kto idzie? Co tu leży? Wiem, który z was to zrobił. Ktokolwiek niech mi dopomoże. Ktoś wyrządził Julkowi psotę. Wszyscy wrócili do domu. Te pieniądze są moje. Ta zasługa jest twoją. Czyj to obrazek? To jest nasze. To wasza wina. Ten scyzoryk jest wasz.

99.

<i>Kto przysłał?</i> <i>do kogo?</i>	<i>król</i> <i>mnie (ja)</i> <i>{ pana (pan)</i> <i>{ Straszewskiego</i> <i>(Straszewski)</i>	rzecz. zmysł. żyw. osob., rodz. męs., l. p., p. I. zaimek osob., osoba I-a, l. poj., przyp. II. rzecz. zmysł. żyw. osob., r. m., l. p., p. IV. rzecz. osob., imię własne, r. m., l. p., p. IV.
<i>kogo przysłał?</i>	<i>stugę (sługa)</i> <i>swego (swój)</i> <i>z listami (list)</i> <i>o darowanie</i>	rzecz. zmysł. żyw. osob., r. męs., l. p., p. IV. zaimek dzierż., r. męs., l. poj., przyp. IV. rzecz. zmysł., nież., r. męs., l. mn., p. VI. rzecz. umysłowy, r. nij., l. poj., przyp. IV.
<i>kogo przysłał?</i> <i>czyjego sługę?</i> <i>z czem?</i> <i>o co?</i>	<i>wydry (wydra)</i> <i>którą (która)</i> <i>rozkoszną (rozkoszna)</i> <i>część</i>	rzecz. zmysł. żyw. zwierz., r. żeń., l. p., p. II. zaimek względn., r. żeń., l. poj. przyp. IV. przymiotnik rzecz. zmysł., nież., r. żeń., l. poj., p. IV. rzecz. zmysł. nież. zbior., r. m., l. p., p. II.
<i>darowanie czego?</i> <i>miałem kogo? wydę t.j.</i> <i>jaką wydę?</i> <i>dać co?</i>	<i>majątku (majątek)</i> <i>mojego (mój)</i> <i>ową (owa)</i> <i>ją (ona)</i> <i>się</i> <i>od kogoś (ktoś)</i>	zaimek dzierż. I-ej os., l. p. r. m., p. II. zaimek wskazuj., r. żeń., l. p., przyp. IV. zaim. osob. III-ej osoby, l. p., r. żeń., p. IV. zaimek zwrotny, przyp. IV. zaimek nieokreślony, przyp. II.
<i>część czego?</i> <i>majątku czyjego?</i> <i>dać którą?</i> <i>kochałem kogo?</i> <i>dowiedział kogo?</i> <i>od kogo?</i> <i>o kim?</i> <i>o której?</i> <i>z czem?</i>	<i>o wydrze</i> <i>o tej (ta)</i> <i>zprzymiotami(przymiot)</i> <i>takimi (taki)</i> <i>do kogo? do mnie t.j.</i>	licz. poj., przyp. VII. zaim. wskaz., r. żeń. " " " " " " " " rzecz. umysł., rodz. męs., l. mn., przyp. VI. zaimek nieokr. " " " " zaimek względny, przyp. II.

dano znać komu?	królowi (król)	rzecz. zm. żyw. osob., r. męs., l. p., p. III.
u kogo?	u mnie (ja)	zaimek osobowy I-ej os., l. p., przyp. II.
kto jest znajomy?	Pasek	rzecz. osobowy, imię własne, r. m., l. p., p. I.
Pasek jest jaki?	znajomy	przymiotnik, rodz. męs., l. poj., przyp. I.
znajomy komu?	mnie (ja)	zaimek osobowy I-ej osoby, l. p., p. III.
nie odmówi komu?	mi (ja)	zaimek osobowy III-ej os. l. p., r. ż., p. II.
nie odmówi kogo?	jej (ona)	rzecz. zmysł., nież., r. m., l. p., przyp. IV.
przeczytawszy co?	list	zaimek pytający, przyp. I.
Kto zwiastował?	o tem (to)	zaimek wskaz., r. nij., l. poj., przyp. VII.
o czym?		zaimek pytający, przyp. I.
cóż królowi?	jegomości	rzecz. zmysł. żyw. osob., r. męs., l. p., p. III.
cóż komu?	po tej (ta)	zaimek wskaz., r. żeń., l. poj., przyp. VII.
po której wydrze?	poseł	rzecz. zm. żyw. osob. r. m., l. p., p. I.
kto powiedział?	ja	zaimek osobowy I-ej os., l. poj., przyp. I.
kto na to?	na to	zaimek wskaz., rodz. nij., l. poj., przyp. II.
na co?	na co?	rzecz. zmysł. nieżyw., r. żeń., l. p., p. II.
czego nie masz?	rzeczy	zaimek wskazujący,
której rzeczy?	tej (ta)	zaimek wskaz., r. żeń., l. p., p. II.
co miało być odmówione?	rzecz t. j. co	zaimek wskaz., r. żeń., l. p., p. II.
jakby drapał kogo?	mnie (ja)	zaimek osobowy I-ej os. l. poj., przyp. IV.
drapał czym?	zgrzeblem (zgrzeblo)	rzecz. zmysł. nieżyw., r. nij., l. p., p. VI.
jakien zgrzeblem?	ostrzem (ostre)	przymiotnik
po czym?	po skórze (skóra)	rzecz. zmysł., nieżyw., r. żeń., l. poj., p. VII.
po jakiej skórze?	po gołej (goła)	przymiotnik

<i>kto</i> nie da sobie krzy- wdy uczynić? nie da <i>komu</i> krzy- wdy uczynić? uczynić <i>czego</i> ? jakie zwierzątko? <i>kto</i> rzecze? <i>Co</i> ? <i>kto</i> się chwyta? <i>która</i> charcica? chwytą się <i>kogo</i> ? <i>kto</i> ziewnie? ziewnie <i>komu</i> ? <i>kto</i> począł mówić? poczęliśmy o <i>czem</i> mówić? <i>kto</i> się ułożył? wydrat.j. <i>pod</i> <i>czem</i> ? <i>przez</i> <i>co</i> ? do <i>czego</i> ? za <i>kim</i> ? na <i>co</i> ? w <i>co</i> ? za <i>co</i> ?	<i>zwierzątko</i> <i>sobie</i> (się) <i>krzywdy</i> (krzywda) <i>małe</i> <i>on</i> <i>charcica</i> <i>ta</i> <i>wilka</i> (wilk) <i>liszka</i> <i>jej</i> (ona) <i>my</i> o <i>czem</i> ciś (coś) <i>co</i> <i>pod nogami</i> (noga) <i>przez łudkę</i> (łydka) do <i>drzwi</i> (drzwi) za <i>nią</i> (ona) na <i>stoł</i> w <i>okno</i> za <i>nogi</i>	rzecz. zm. nież. zwierz. zdrobn., r. n., l. p., p. I. zaimek zwrotny, przyp. III. rzeczown. umysł., r. żeń., l. poj., przyp. II. przymiotnik, rodz. nij., l. poj., przyp. I. zaimek osobowy III os. l. poj., rodz. m., p. I. zaimek pytający, przyp. I. rzecz. zmysł., żyw., zwierz., r. ż., l. p., p. I. zaimek wskazujący, rzecz. zmysł., żyw., zwierz., r. m., l. p., p. II. " " " " r. żeń., l. p., p. I. zaimek osob. III os. l. poj., r. żeń., p. III. " " " " I os. l. mn., przyp. I. zaimek nieokreślony, przyp. VII. zaimek względny, przyp. I. rzecz. zmysł. nieżyw., r. żeń., l. p., p. VI. " " " " l. p., p. IV. rzecz. zmysł. nież., rodz. nij., l. mn., p. II. zaimek osob. III-iej os. l. p., r. żeń., p. VI. rzecz. zmysł. nież., r. męs., l. poj., p. IV. " " " " r. nij., l. poj., p. IV. " " " " r. żeń., l. mn., p. IV.
--	---	---

Liczebnik.

100.

Pierwszy — a — e; drugi — a — e; trzeci — a — e; czwarty — a — e; piąty — a — e; szósty, siódmy, ósmy, dziewiąty, dziesiąty, jedenasty, dwunasty, trzynasty, czternasty, piętnasty, szesnasty, siedemnasty, osmnasty, dziewiętnasty, dwudziesty, trzydziesty, czterdziesty, pięćdziesiąty, setny.

101.

Czterej stryjowie przyjechali, (*czterech* stryjów przyjechało). Gospodarz sprzedał *trzy* konie. Dają ci *piąty* kawałek chleba. *Dziesięciu* uczniów nie umiało odpowiedzieć na pytanie i dopiero *jedenasty* dał trafną odpowiedź. Tydzień ma *siedm* dni, z których *sześć* uważamy za dni powszednie, a *siódmy* jest dniem świątecznym. Rok zawiera *siedm* miesięcy, liczących po *trzydzieści jeden* dni, a *cztery* miesiące po *trzydzieści* dni. Luty ma dni *dwadzieścia ośm* albo *dwadzieścia dziewięć*. Boże Narodzenie przypada *dwudziestego piątego* grudnia. Tuzin stanowi *dwanaście* sztuk, mędel *piętnaście* sztuk, a kopa *sześćdziesiąt* sztuk. Czytam już *dziesiątą* książkę w tym miesiącu. Czy wiesz, jak nazywamy *sto* lat? Kolumb odkrył Amerykę w *tysiąc* (*tysiącnym*) *czterysta* (*czterechsetnym*) *dziewięćdziesiątym* *drugim* roku. Wiedeń został oswobodzony od Turków *tysiąc sześćset ósmdziesiątego trzeciego* roku. Klęska pod Lignicą zaszła *tysiąc dwieście czterdziestego pierwszego* roku. Każdy prawie miesiąc ma *cztery i pół* tygodnia. W tej chwili wybiła *dwunasta* godzina. Dzieci powinny iść spać o *dziewiętej* godzinie. *Dwadzieścia cztery* godzin nazywamy dobą. Romuś zaczął *ósm*y rok. Rok ma *pięćdziesiąt dwa* ty-

godnie. Biedna Marynia już *siódmy* tydzień leży w łóżku. Myślano dawniej, że w *tysiącnym* roku będzie koniec świata.

102.

Liczebniki główne: cztery, trzy, dziesięciu, siedm, sześć, siedm, trzydzieści jeden, cztery, trzydzieści, dwadzieścia ośm, dwadzieścia dziewięć, dwanaście, piętnaście, sześćdziesiąt, sto, cztery i pół, dwadzieścia cztery, pięćdziesiąt dwa.

Liczebniki porządkowe: piąty, jedenasty, siódmy, dwudziestego piątego, dziesiątą, w tysiąc czterysta (tysiącnym czterechsetnym) dziewięćdziesiątym drugim, tysiąc sześćset (tysięcznego sześćsetnego) ośmdziesiątego trzeciego, tysiąc dwieście czterdziestego pierwszego roku, dwunasta, o dziewiętej, ósmy, siódmy, w tysiącnym.

103.

Dwaj synowie wyjechali w dalekie kraje. *Dwóch* synów zaopiekowało się całą rodziną. *Dwa* konie puściły się galopem. *Dwa* dęby rosną przed domem. *Dwie* matki zdały się na sąd Salomona. *Dwie* kury wodzą kurczęta. *Dwie* szklanki upadły na ziemię. *Dwoje* dzieci siedzi przy stole. *Dwoje* cieląt pasie się na łące. W tym pokoju znajdują się *dwa* okna. *Dwa* psy gonią zająca. *Dwie* gruszki czerwienią się na drzewie. *Dwaj* chłopcy kłócą się o drewniany pałasz. *Dwoje* dzieci bawi się przed domem. *Dwóch* ludzi spadło z drabiny. *Dwaj* ludzie spadli z drabiny. *Dwoje* ludzi (mężczyzna i kobieta) spadło z drabiny. Przygotowałem *dwie* książki dla uczniów. Zaprzężono *dwa* siwe konie. Daremnie szukano w ogrodzie *dwóch* kur i *dwojga* małych kurczątek. *Dwom* chłopcom kazano pilnować ogrodu, a *dwom* dziewczynkom prząść wełnę. Biegnij ku tym *dwom* polom, zieleniejącym w oddali. Czy przypatrzyliście się tym *dwojgu* nie-

opierzonym kaczącym? Widzę przez okno *dwóch* pa-
nów, *dwie* panie, *dwoje* dzieci, *dwa* konie, *dwa* wróble
i *dwie* jaskółki. Człowiek posiada *dwoje* oczu i *dwoje*
uszu, a *jedne* tylko usta. Mam w klatce *dwa* duże
kanarki i *dwoje* piskląt. Czy widzisz to *dwoje* bliźniąt?
Pojadę na wieś z *dwoma* braćmi i *dwierema* siostrami.
Bawimy się *dwierema* obręczami i *dwoma* bębenkami.
Wdowa z *dwojgiem* dzieci opuściła chatę. Posłuchaj,
co ci powiem o moich *dwóch* braciach i *dwóch* sio-
strach. Przeczytaj powiastkę o *dwojgu* pisklętach.
Widziałem dzisiaj *dwóch* chłopców, którzy przyglą-
dali się *dwom* figlującym kotkom. Niánka poszła do
ogrodu z *dwojgiem* małych dzieci, dla których zabrała
dwie piłki. *Dwaj* chłopcy poszli z *dwierema* siostrzy-
czkami nad staw, mieli *dwie* wędki i *dwa* wędziszki
i złapali *dwa* karasie i *dwie* płotki.

104.

<i>Kto</i> wyjechał?	(<i>dwaj</i> synowie)	rodz. męs., p. I.
<i>Kto</i> zaopiekował się?	(<i>dwóch</i> synów)	rodz. męs., p. II.
<i>Kto</i> się puścił?	<i>dwa</i> konie	rodz. męs., p. I.
<i>Co</i> rośnie?	<i>dwa</i> dęby	rodz. męs., p. I.
<i>Kto</i> się zdał?	<i>dwie</i> matki	rodz. żeń., p. I.
<i>Kto</i> wodzi?	<i>dwie</i> kury	rodz. żeń., p. I.
<i>Co</i> upadło?	<i>dwie</i> szklanki	rodz. żeń., p. I.
<i>Kto</i> siedzi?	<i>dwoje</i> dzieci	l. zbiorowy, p. I.
<i>Kto</i> się pasie?	<i>dwoje</i> cieląt	l. zbiorowy, p. I.
<i>Co</i> się znajduje?	<i>dwa</i> okna	r. nij., przyp. I.
<i>Kto</i> goni?	<i>dwa</i> psy	rodz. męs., p. I.
<i>Co</i> się czerwieni?	<i>dwie</i> gruszki	rodz. żeń., p. I.
<i>Kto</i> się kłóci?	<i>dwaj</i> chłopcy	rodz. męs., p. I.
<i>Kto</i> się bawi?	<i>dwoje</i> dzieci	l. zbiorowy, p. I.
	(<i>dwóch</i> ludzi	r. męs., p. II.
<i>Kto</i> spadł?	<i>dwaj</i> ludzie	r. męs., p. I.
	(<i>dwoje</i> ludzi	l. zbiorowy, p. I.
Przygotowałem <i>co</i> ?	<i>dwie</i> książki	r. żeń., p. IV.

Zaprzężono kogo?	dwa konie	r. męs., p. IV.
Szukałam kogo?	dwóch kur	r. żeń., p. II.
" kogo?	dwojga kurczątek	licz. zbior., rodz. nij., przyp. II.
Komu kazano?	dwom chłopcom	r. męs., p. III.
" " "	dwom dziewczynom	r. żeń., p. III.
Ku czemu?	ku dwom polom	r. nij., p. III.
Przypatrz się komu?	dwojgu kaczątom	l. zbior., p. III.
Widzę kogo?	dwóch panów	r. męs., p. IV.
" "	dwie panie	r. żeń., p. IV.
" "	dwoje dzieci	l. zbior., p. IV.
" "	dwa konie	r. męs., p. IV.
" "	dwa wróble	r. męs., p. IV.
" "	dwie jaskółki	r. żeń., p. IV.
Posiada co?	dwoje oczu	l. zbior., p. IV.
" "	dwoje uszu	l. zbior., p. IV.
" "	jedne usta	r. nij., l. mn., p. IV.
Mam co?	dwa kanarki	r. męs., p. IV.
" "	dwoje piskłat	l. zbior., p. IV.
Widzisz kogo?	dwoje bliźniąt	l. zbior., p. IV.
Pojadę z kim?	dwoma braćmi	r. męs., p. VI.
" "	dwoma siostrami	r. żeń., p. VI.
Bawimy się czem?	dwoma obręczami	r. żeń., p. VI.
" " "	dwoma bębenkami	r. męs., p. VI.
Z kim?	z dwojgiem dzieci	l. zbior., p. VI.
O kim?	o dwóch braciach	r. męs., p. VII.
" "	o dwóch siostrach	r. żeń., p. VII.
" "	o dwojgu piskłtach.	l. zbior., p. VII.
Widziałam kogo?	dwóch chłopców	r. męs., p. IV.
Przeglądali się komu?	dwom kotkom	r. męs., p. III.
Z kim?	z dwojgiem dzieci	l. zbior., p. VI.
Zabrała co?	dwie piłki	r. żeń., p. IV.
Kto poszedł?	dwaj chłopcy	r. męs., p. I.
Z kim?	z dwiema siostrzyczkami	r. żeń., p. VI.
Mieli co?	dwie wędki	r. żeń., p. IV.
" "	dwa wścierze	r. męs., p. IV.
Złapali kogo?	dwa karasie	r. męs., p. IV.
" "	dwie płotki	r. żeń., p. IV.

105.

- M. Dwaj posłowie — dwa konie, morza — dwie ska-
ły — dwoje dzieci.*
- D. Dwóch posłów — dwóch koni, mórz — dwóch skał —
dwojga dzieci.*
- C. Dwom posłom — dwom koniom, morzom — dwom
skałom -- dwojgu dzieciom.*
- B. Dwóch posłów — dwa konie, morza — dwie ska-
ły — dwoje dzieci.*
- N. Dwoma posłami — dwoma końmi, morzami — dwie-
ma skałami — dwojgiem dzieci.*
- M. O dwóch posłach — o dwóch koniach, morzach —
dwóch skałach — dwojgu dzieciach.*

Uwaga. *Drugi, druga, drugie i w ogóle wszystkie licze-
bniki porządkowe odmieniają się jak przymiotniki.*

106.

Mój brat ma *trzech* przyjaciół i jest *trzecim* uczniem. W ogrodzie było *trzech* panów, *cztery* panie i *troje* dzieci. *Trzej* rówieśnicy zjechali się (*trzech* rówieśników zjechało się) na święta w domu wspólnego opiekuna. Zwierzęta o *czterech* nogach nazywamy czworonożnemi. *Trzech* kolegów przyrzekło (*trzej* koledzy przyrzekli) mi pomoc w zamierzonej pracy. Kuna udusiła *trzy* szczury i *czworo* kurcząt. *Trzeciego* dnia powróciłem z wycieczki. *Cztery* domy stanęły wkrótce na nowej ulicy. Nie znam *czworga* leniwych dzieci. Widziałem *trzech* chłopców, którzy nieśli *cztery* króliki. Dzielenie jest najtrudniejszym z *czterech* działań arytmetycznych. *Trojgu* jagniętom zawiązano jasne wstążeczki na szyi. Słyszałam o *trzech* czy *czte-
rech* nieszczęśliwych kalekach. Nie odnaleziono tych *czterech* zbiegów. Wyszłam na przechadzkę z *trzema* koleżankami. Widziałam *trzy* konie z obciętemi grzywami. Czy umiesz bawić się od razu *czterema* piłkami? *Czwartemu* rozbójnikowi darowano życie. Z *trojgiem*

lub *czworgiem* dzieci pójdę do ogrodu. *Czterech* ludzi schroniło się (*czterej* ludzie schronili się) w pustym kościele. Czapla przyglądała się chciwie *trzem* rybom. Ze smutkiem patrzę na to *troje* sierot. Widły o *trzech* zębach nazywamy trójzębem. Przestrzeń ograniczona *czterema* liniami nazywa się czworokątem, a *trzema*—trójkątem. Czy słyszałeś o tych *czworgu* figlarnych kociętach?

107.

(Na wzór ćwiczenia 104).

108.

(Na wzór ćwiczenia 105).

109.

Przypatrz się *pięciu* płatkom dzikiej róży. Ka-
żdej z *sześciu* dziewczynek darowano sukienkę. Mój
brat zabił na polowaniu *trzy* jarząbki, *ośm* zajęcy
i *dziesięć* kuropatw. Jakób miał *dwunastu* synów. Po-
rozmawiajmy teraz o tych *piętnastu* obrazkach. Z *dwu-
dziesiątysięcznem* wojskiem król wyruszył na wojnę.
Sprzedano *trzydzieści* koni. *Trzydziestu* *ośmiu* ludzi
poraniono w bitwie. *Czterdziestu* męczenników zginęło
dnia jednego. *Czterdzieści siedm* wielbłądów objuczono
towarami. *Czterdzieści dwa* wielbłądy wyruszyły w dro-
gę przez pustynię. *Pięćdziesięciu* rycerzy stanęło do
walki. *Pięćdziesiąt* jaszczurek wygrzewało się na słoń-
cu. Widziałem *sześćdziesięciu czterech* uczniów i *sześć-
dziesiąt cztery* uczennice, idących parami. Stojąc przed
klatką, przyglądałam się *dziesięciu* małpom, wypra-
wiającym pocieszne figle. Karpie żyją do *stu* lat. *Sto*
lat stanowi wiek. *Sto* studentów ukończyło uniwer-
sytet. Pasterz pędził stado, złożone ze *stu* owiec.
Wyplacono tygodniową zapłatę *stu* robotnikom. Na-
liczyłem w tłumie przeszło *stu* mężczyzn i *sto* kobiet.
Wypadek ten zdarzył się przed *stu* laty.

111.

- M.* Sto żołnierzy—pięć—sześć—ośm miesięcy, pak, dział.
D. Stu żołnierzy—pięciu—sześciu — ośmiu miesięcy, pak, dział.
C. Stu żołnierzom—pięciu — sześciu — ośmiu miesiącom, pakom, działom.
B. (jak *Dopełniacz*) (jak *Mianownik*).
N. Stu żołnierzami — pięciu — sześciu — ośmiu miesiącami, pakami, działami.
M. O stu żołnierzach — o pięciu — sześciu — ośmiu miesiącach, pakach, działach.

112.

Obydwaj panowie wyszli z domu. *Obydwa* konie zachorowały. *Oba* charty złapały zająca. *Marysia* umyła *oba* okna. *Oba* kurczęta wpadły do stawu. *Obaj* bracia równego byli wzrostu. *Obydwie* dziewczynki napisały ćwiczenie. *Obydwaj* bracia i o *obydwie* siostry wyszli na przechadzkę. *Obaj* moi bracia i *obie* moje siostry zasługują na miłość rodziców. Nauczyciel pochwalił *Jasia* i *Stasia*, bo *obaj* na to zasłużyli. Kocham *Tadzia* i *Wańdzię*, bo *oboje* są grzeczni. Widziałam *Manię* i *Jadzię*, gdy *obie* bawiły się w piłkę. Ojciec wyszedł z *obojgiem* dzieci. Zaprosiłam *obie* moje uczennice. Piszę list do *obojga* rodziców. *Obu* chłopców zamknięto w jednym pokoju. *Oboje* rodzeństwo zarówno kocham. Kilka lat nie widziałam *obydwóch* kolegów, choć dawniej z *obydwoma* żyłam w najściślejszej przyjaźni. O *obu* tych ludziach słyszałam wiele dobrego. *Obydwa* psy są wyborne do polowania, a więc z *obydwoma* wybiorę się jutro do lasu. Pani *M.* wyjechała z *obiema* córkami do Warszawy, bo *obie* musi zaprowadzić do lekarza, gdyż *obu* potrzebną będzie kuracja. Klacze z *obojgiem* źrebiąt wyruszyły w drogę.

114.

Liczebniki zbiorowe: *obaj*, *oba*, *obie*, *oboje*, *obydwaj*, *obydwie* odmieniają się na wzór *dwaj*, *dwa*, *dwie*, *dwoje*.

115.

Kilkoro dzieci bawiło się przed domem. *Kilku* malców wymknęło się przez furtkę. *Kilka* wisien nie zaspokoi pragnienia. Ta matka *kilkorga* dzieci jest bardzo zajęta. Zebrałam *kilkaset* rubli i złożyłam je w kasie oszczędności. *Kilkanaście* książek przeczytałam w ciągu lata. Oczekujemy *kilkuset* osób na czas letniego sezonu. *Kilkunastu* kolegów zebrało się po *kilku* latach w umówionem miejscu. Nie umiem sobie poradzić z *kilkorgiem* dzieci naraz. Mam bibliotekę, z *kilkuset* tomów złożoną. Opowiadano mi wczoraj o *kilkunastu* podobnych zdarzeniach. W *kilkunastu* szufladkach znajdowały się różne zioła. Z *kilkuset* towarzyszami wyruszyłem w drogę. Od *kilku* tygodni nie wychodzę z domu.

116.

- M. *Kilkunastu* robotników — *kilka* karmelków — *kilkaset* brzoskwiń — *kilkoro* dzieci.
- D. *Kilkunastu* robotników — *kilku* karmelków — *kilkuset* brzoskwiń — *kilkorga* dzieci.
- C. *Kilkunastu* robotnikom — *kilku* karmelkom — *kilkuset* brzoskwiniom — *kilkorgu* dzieciom.
- B. (jak *Dopełniacz*) (jak *Mianownik*).
- N. Z *kilkunastu* robotnikami — *kilku* karmelkami — *kilkuset* brzoskwiniami — *kilkorgiem* dzieci.
- M. O *kilkunastu* robotnikach — o *kilku* karmelkach — o *kilkuset* brzoskwiniach — *kilkorgu* dzieciach.

117.

Jedność, jedynka, jedynak, jedynaczka, jedynactwo, jednomyślność, jednostajność, jednorożec, jednostka.

Dwójka, dwoistość, podwoje, rozdzielenie, dwójki (naczynie).

Trójka, trojak, Trójca, trójkąt, trójjąb, trójnóg, trzydniówka.

Czwórka, czworak (budynek), czwartek, czwartak, czworokąt, czworobok, czterowiersz.

Piątka, piątek, pięciokąt, pięcioksiąg.
 Dwudziestka, dwudziestówka.
 Dziesiątek, dziesiątka, dziesięcina, dziesiętnik.
 Czterdziestka, czterdziestówka.
 Setka, setnik, stulecie, stonoga, stokrotka.
 Tysiącznik, tysiącolecie, tysiączek.
 Północ, południe, południk, półkole, półkula, półkwaterek, półmisek, półwysep, półgłówek, półgęsek.

118.

Jednaki, jedyny, pojedynczy, jednokonny, jednooki, jednogłosny.
 Podwójny, dwójaki, dwoisty, dwukrotny, dwunożny.
 Potrójny, trojaki, troisty, trzykrotny, trójkątny, trójlistny.
 Poczwórny, czworaki, czterokrotny, czwororęki.
 Pięcioraki, pięciokrotny, pięciokątny.
 Dziesiąty, dziesiętny, dziesięcioraki, dziesięciokrotny.
 Poszóstny, sześcioraki, sześcienny, sześciokątny.

Uwaga. Uczeń powinien rozgatunkować przymiotniki i liezebniki.

119.

Kilkunastu uczniów bawiło się w piłkę na dziedzińcu podczas rekreacji. Jeden z nich zawsze pierwszy do wszelkiej swawoli, schwycił cztery piłki swoich czterech towarzyszy i zawoławszy: raz, dwa, trzy! przerzucił jedną za mur dziedzińca, drugą za bramę, trzecią za drwalnię, a czwartą cisnął na dach, gdzie wpadła do jednego z pięciu kominów. Z dziesięciu piersi naraz wyrwał się krzyk oburzenia, bo nie tylko czterej pokrzywdzeni się rozgniewali, ale i kilku innych kolegów ujęło się za nimi. Potem wszyscy jednozgodnie skierowali pozostałe piłki na psotnika, który uczuł nagle ośm silnych razów na swoich szerokich plecach. Skazano go nadto, aby pokrzywdzonych przeprosił, piłki odszukał i przyrzekł nie psuć im więcej w podobny sposób zabawy. Swawolnik musiał zgodzić się na wszystko i ze dwadzieścia razy powtórzyć głośno, że się takich figlów wyrzeka na zawsze.

przerzucił co?	jedną (jedna)	liczeb. główny oznacz., r. żeń., l. poj., p. IV.
za co?	mur	rzech. zmysł. nież., r. męs., l. poj., p. IV.
mur czego?	dziedzińca	rzech. zmysł. nieżyw., r. męs., l. p., p. II.
przerzucił którą?	drugą (druga)	liczebnik porządk., r. żeń., l. poj., p. IV.
za co?	bramę (brama)	rzech. zmysł. nież., r. żeń., l. poj., p. IV.
przerzucił którą?	trzecią (trzecia)	liczebnik porządk., r. żeń., l. poj., p. IV.
za co?	drwalnię (drwalnia)	rzech. zmysł. nież., r. żeń., l. poj., p. IV.
cisnął którą?	czwartą (czwarta)	liczebnik porządk., r. żeń., l. poj., p. IV.
na co?	na dach	rzech. zmysł. nież., r. męs., l. poj., p. IV.
do ilu?	jednego (jeden)	liczebnik główny oznacz., rodz. męs., p. II.
z czego?	z kominów (komin)	rzechownik zmysł. nież., r. męs., l. mn., p. II.
z ilu?	z pięciu (pięć)	liczebnik główny oznacz., rodz. męs., p. II.
z czego?	z piersi (piers)	rzech. zmysł. nież., r. żeń., l. mn., p. II.
z ilu?	z dziesięciu (dziesięć)	liczebnik główny oznacz., rodz. żeń., p. II.
wyrwał kogo?	się	zaimek zwrotny, przyp. IV.
co się wyrwało?	krzyk	rzech. zm. nież., r. męs., l. poj., przyp. I.
krzyk czego?	oburzenia (oburzenie)	rzech. umysłowy, r. nij., l. poj., przyp. II.
ilu pokrzywdzo- nych?	czterej (cztery)	liczebnik główny oznacz., rodz. męs., p. I.
rozgniewali kogo?	się	zaimek zwrotny, przyp. IV.
kto się ujął?	{ kilku (kilka) kollegów (kolega)	licz. główny nieozn., rodz. męs., przyp. II. rzech. zm. żyw. osob., r. męs., l. mn., p. II.

<i>jakich kolegów?</i>	<i>innych (inny)</i>	zaimek nieokr., r. męs., l. mn., przyp. II.
<i>za kim?</i>	<i>za nimi (on)</i>	zaimek osob., osoba III, l. mu., r. m., p. VI.
<i>kto skierował?</i>	<i>wszyscy (wszystek)</i>	zaimek nieokreślony, r. męs., l. mn., p. I.
<i>na kogo?</i>	<i>psotnika (psotnik)</i>	rzecz. zmysł., żyw. osob., r. męs., l. p., p. IV.
<i>kto uczył? psotnik</i>	<i>który</i>	zaimek względny, r. męs., l. poj., przyp. I.
<i>ile razów?</i>	<i>ośm</i>	liczebnik główny oznacz., rodz. męs., p. IV.
<i>ośm czego?</i>	<i>razów (raz)</i>	rzecz. umysł., rodz. męs., l. mn., przyp. II.
<i>jakich razów?</i>	<i>silnych (silny)</i>	przymiotnik, rodz. męs., l. mn., przyp. II.
<i>na czym?</i>	<i>plecach (plecy)</i>	rzecz. zmysł. nież., r. nij., l. mu., p. VII.
<i>na czyich?</i>	<i>swoich (swoje)</i>	zaimek dzierżawczy " " "
<i>na jakich?</i>	<i>szerokich (szerokie)</i>	przymiotnik " " "
<i>skazano kogo?</i>	<i>go (on)</i>	zaimek osob. III-ej os., l. poj., r. m., p. IV.
<i>psuć komu?</i>	<i>im (on)</i>	" " " l. mu., r. m., p. III.
<i>nie psuć czego?</i>	<i>zabawy (zabawa)</i>	rzecz. umysł., rodz. żeń., l. poj., przyp. II.
<i>w co?</i>	<i>sposób</i>	" " " rbdz. męs., l. poj., przyp. IV.
<i>w jaki sposób?</i>	<i>podobny</i>	przymiotnik " " "
<i>na co?</i>	<i>na wszystko</i>	zaimek nieokr., r. nij., l. poj., przyp. IV.
<i>ile razy?</i>	<i>dwadzieścia</i>	liczebnik główny oznacz., r. męs., p. IV.
<i>dwadzieścia czego?</i>	<i>razy (raz)</i>	rzeczownik umysł., r. męs., l. mn., p. II.
<i>wyrzeka się czego?</i>	<i>figłów (figiel)</i>	rzecz. zm. nież., rodz. męs., l. mn., p. II
<i>jakich figłów?</i>	<i>takich (taki)</i>	zaimek nieokreślony, " " "

Czasownik.

122.

Praczką *pierze* bieliznę. Słońce *świeci* jasno. Pasterz *pędzi* stado. Grad *wybił* zboże. Wół *ciągnie* pług. Pies *strzeże* domu. Konwalia *kwitnie* w maju. Wojska Faraona *utonęły* w morzu. Arab *kocha* swego konia. Wróbel *uwił* guiazdo. Róża *pachnie* przyjemnie. Chory *leży* w łóżku. Jasio *wdrapał się* na drzewo i *rozdarł* ubranie. Matka *gniewa się* na nieposłuszne dziecko. Zosia *myje się* codzień zimną wodą. Niegrzeczny Józio *kłóci się* z bratem. Lękliwa Wandzia *boi się* grzmotu. Pilny uczeń *dąży* do szkoły. Ojciec *wybiera się* na polowanie. Młynek *kręci się* w kółko. Deszcz *pada* od rana.

123.

Rolnik *orze*, *bronuje*, *sieje*. Kowal *kuje* żelazo. Żołnierz *walczy* mężnie. Drwal *rąbie* drzewo. Młynarz *miele* zboże. Koń *biegnie* klusem. Słońce *ogrzewa* ziemię. Matka *zajmuje się* gospodarstwem. Szwaczka *szyje* na maszynie. Stolarz *hebluje* deskę. Tokarz *toczy* z drzewa albo z kości. Nauczyciel *poprawia* ćwiczenia. Kominiarz *wyciera* kominy. Ksiądz *odprawia* nabożeństwo. Ptak *lata*, *fruwa*, *wzbija się* w górę. Ryba *pływa* w wodzie. Mularz *muruje* domy. Stelmach *robi* wozy i pługi. Zając *ucieka* przed myśliwym. Kupiec *sprzedaje* towar. Tracz *piłuje* kłodę drzewa. Budowniczy *rysuje* plan domu. Doktor *leczy* chorych. Inżynier *buduje* mosty i drogi żelazne. Wiatr *dmie* gwałtownie. Bór *szumi* podczas wiatru. Okręt *płyne* w dalekie kraje. Wąż *pełźnie* po trawie. Gąsienica *przeobraża się* w motyla.

124.

Koń rży, parska. Wół ryczy. Pies szczeka, wyje, warczy, skomli, skowyczy. Kot miauczy. Owca beczy. Wilk wyje, szczeka. Żaba skrzeczy, kwacze, rechoce. Słowik śpiewa. Wróbel świergoce. Kogut pieje. Kura gdacze. Gęś gęga. Kaczka kwacze. Sroka skrzeczy. Kruk kracze. Gołąb grucha. Lew ryczy. Kos gwizdże, świszczy. Bocian klekoce. Bąk huczy. Komar brzęczy. Indyk gulgoce. Niedźwiedź mruczy, ryczy. Wąż syczy. Sowa huka. Świnia chrząka. Prosię kwiczy. Przepiórka kwili. Kukułka kuka. Osa brzęczy. Wrona kracze. Mysz piszczy.

Człowiek mówi, krzyczy, śpiewa, płacze, jęczy, stęka.

Wiatr szumi, świszczy, huczy, jęczy, wyje.

Morze szumi, szemrze, wyje, ryczy.

125 i 126.

Orzeczenie w czasie teraźniejszym.

Pielę swoją grządkę od samego rana. Szukamy roślin po lesie. Niosę żywność dla robotników. Czy masz dużo owoców w ogrodzie? Władzio pije herbatę. Stolarz hebluje deski. Wół skubie trawę na miedzy. Góry wznoszą się wysoko. Deszcz pada strumieniami.

Orzeczenie w czasie przeszłym.

Forma niedokonana	Forma dokonana.
Jaskółki <i>leciały</i> do ciepłych krajów.	Jaskółki <i>odleciały</i> do ciepłych krajów.
Wczoraj <i>zbierałam</i> grzyby.	Wczoraj <i>zebrałam</i> grzyby (nazbierałam grzybów).
<i>Plottam</i> kosze do południa.	<i>Uplottam</i> kosze do południa.
<i>Slizgaliśmy się</i> dosyć tej zimy.	<i>Naślizgaliśmy się</i> dosyć tej zimy.
Dzieci <i>chodziły</i> chętnie do szkoły.	Dzieci <i>poszły</i> chętnie do szkoły.

Forma niedokonana	Forma dokonana
<i>Uczyły się lekcyi pilnie, to też nie zasługiwały nigdy na nagane.</i>	<i>Nauczyły się lekcyi pilnie, to też nie zasłużyły nigdy na nagane.</i>
<i>Wiatr jęczał żałośnie.</i>	<i>Wiatr zajęczał, jęknął żałośnie.</i>
<i>Dzieci łapały żaby w bagnie.</i>	<i>Dzieci złapały żaby (nałapały żab w bagnie).</i>
<i>Wierzba rosta nad sadzawką.</i>	<i>Wierzba wyrosła nad sadzawką.</i>
<i>Morze huczało przeraźliwie.</i>	<i>Morze zahuczało przeraźliwie.</i>
<i>Kobiety moczyły len w stawie.</i>	<i>Kobiety zamoczyły len w stawie.</i>

Orzeczenie w czasie przyszłym.

Forma niedokonana	Forma dokonana
<i>Będę układał książki na półce.</i>	<i>Ułożę książki na półce.</i>
<i>Kasia będzie myła okna i podłogę.</i>	<i>Kasia umyje okna i podłogę.</i>
<i>Będę pracowała na kawałek chleba.</i>	<i>Zapracuję na kawałek chleba.</i>
<i>On będzie czytał ciekawą powiastkę.</i>	<i>On przeczyta ciekawą powiastkę.</i>
<i>Siostra będzie malowała bukiet kwiatów.</i>	<i>Siostra wymaluje bukiet kwiatów.</i>
<i>Mama będzie piekła babę na Wielkanoc.</i>	<i>Mama upiecze babę na Wielkanoc.</i>
<i>Pszczoly roić się będą w lipcu.</i>	<i>Pszczoly wyroją się w lipcu.</i>
<i>W jesieni gospodarz będzie woził zboże na sprzedaż.</i>	<i>W jesieni gospodarz zawiezie zboże na sprzedaż.</i>
<i>Chłopczyk będzie słuchał rad nauczyciela.</i>	<i>Chłopczyk usłucha rad nauczyciela.</i>
<i>Jutro będą strzygli owce.</i>	<i>Jutro ostrzygą owce.</i>
<i>Kostek będzie brał to siano.</i>	<i>Kostek weźmie to siano.</i>

127.

Forma niedokonana	F o r m a d o k o n a n a
Nieść	zanieść, unieść, przynieść.
Krajać	ukrajać, przekrajać, pokrajać, skroić.
Kazać	rozkazać, nakazać, zakazać.
Kochać	pokochać.
Rwać	zerwać, urwać, narwać, wyrwać.
Grać	zagrać, przegrać, wygrać.
Śpiewać	zaśpiewać, prześpiewać.
Szyć	uszyć, zaszyć, zeszyć, przeszyć.
Bić	wybić, zabić, przybić, rozbić.
Myć	umyć, wymyć.
Orać	zaorać, wyorać, rozorać, prze- orać.
Posyłać	posłać.
Używać	użyć.
Obliczać	obliczyć.
Złazić	zleźć.
Zdobywać	zdobyć.
Odkrywać	odkryć.
Dobierać	dobrać.
Wybiegać	wybiedz.
Spędzać	spędzić.
Brać	zebrać, wziąć.
Upadać	upaść.
Zajmować	zająć.
Iść	pójść.

Forma niedokonana	Forma dokonana
C z a s t e r a ż n i e j s z y.	
czytam — piszę — cierpię — sądzę czytasz — piszesz — cierpisz — sądzisz. on, ona, ono czyta — pisze — cierpi — sądzi. czytamy — piszemy — cier- pimy — sądzymy. czytacie — piszecie — cierpi- cie — sądzicie. oni, one czytają — piszą — cierpią — sądzą.	<i>n i e m a.</i>

C z a s p r z e s z ł y.	
czytałem — łem — łom — pisa- łem — cierpiałem — sądzi- łem. czytałeś — łaś — łoś — pisa- łeś — cierpiałeś — sądziłeś. czytał — ła — ło — pisał — cierpiał — sądził. czytaliśmy — łyśmy — pisa- liśmy — cierpieliliśmy — są- dziliśmy. czytaliście — łyście — pisa- liście — cierpieliliście — są- dziliście. czytali — ły — pisali — cier- pieli — sądzili.	przeczytałem — łem — łom — napisałem — przecierpia- łem — osądziłem. przeczytałeś — łaś — łoś — napisałeś — przecierpia- łeś — osądziłeś. przeczytał — ła — ło — napi- sał — przecierpiał — osą- dził. przeczytaliśmy — łyśmy — napisaliśmy — przecier- pieliliśmy — osądziliśmy. przeczytaliście — łyście — napisaliście — przecier- pieliliście — osądziliście. przeczytali — ły — napisali — przecierpieli — osądzili.

Forma niedokonana	Forma dokonana
C z a s p r z y s z ł y	
Będę czytał — ła — ło — pi- sał — cierpiał — sądził.	przeczytam — napiszę — przecierpię — osądzę.
będziesz czytał — ła — ło — pisał — cierpiał — sądził.	przeczytasz — napiszesz — przecierpisz — osądzisz.
będzie czytał — ła — ło — pi- sał — cierpiał — sądził.	przeczyta — napisze — prze- cierpi — osądzi.
będziemy czytali — ły — pi- sali — cierpieli — sądzili.	przeczytamy — napiszemy — przecierpimy — osądzimy.
będziecie czytali — ły — pi- sali — cierpieli — sądzili.	przeczytacie — napiszecie — przecierpicie — osądzicie.
będą czytali — ły — pisali — cierpieli — sądzili.	przeczytają — napiszą — przecierpią — osądzą.

C z a s t e r a ż n i e j s z y.

wierzę — rysuje — piorę — kradnę — biję.	.
wierzysz — rysujesz — pie- rzesz — kradniesz — bijesz.	
wierzy — rysuje — pierze — kradnie — bije.	
wierzymy — rysujemy — pie- rzemy — kradniemy — bi- jemy.	n i e m a.
wierzycie — rysujecie — pie- rzecie — kradniecie — bi- jecie.	
wierzą — rysują — piorą — kradną — biją.	

C z a s p r z e s z ł y.

wierzyłem — rysowałem — prałem — kradłem — biłem.	uwierzyłem — wyrysowa- łem — uprałem — ukra- dłem — zabiłem.
--	--

Forma niedokonana	Forma dokonana
wierzyłeś—rysowałeś—pra- łeś—kradłeś—biłeś.	uwierzyłeś—wyrysowałeś— uprałeś—ukradłeś—za- biłeś.
wierzył—rysował—prał— kradł—bił.	uwierzył—wyrysował— uprał—ukradł—zabił.
wierzyliśmy—rysowaliśmy, praliśmy—kradliśmy— biliśmy.	uwierzyliśmy—wyrysowa- liśmy—upraliliśmy—ukra- dliśmy—zabiliśmy.
wierzyliście—rysowaliście— praliście—kradliście—bi- liście.	uwierzyliście—wyrysowa- liście—upraliście—ukra- dliście—zabiliście.
wierzyli—rysowali—prali— kradli—bili.	uwierzyli—wyrysowali— uprali—ukradli—zabili.

C z a s p r z y s z ł y

będę wierzył—rysował— prał—kradł—bił.	uwierzę—wyrysuję—upio- rę—ukradnę—zabiję.
będziesz wierzył—ryso- wał—prał—kradł—bił.	uwierzysz—wyrysujesz— upierzesz—ukradniesz— zabijesz.
będzie wierzył—rysował— prał—kradł—bił.	uwierzy—wyrysuje—upie- rze—ukradnie—zabije.
będziemy wierzyli—ryso- wali—prali—kradli—bili.	uwierzymy—wyrysujemy— upierzemy—ukradniemy, zabijemy.
będziecie wierzyli—ryso- wali—prali—kradli—bili.	uwierzycie—wyrysujecie— upierzecie—ukradniecie —zabijecie.
będą wierzyli—rysowali— prali—kradli—bili.	uwierzą—wyrysują—upio- rą—ukradną—zabiją.

Uwaga. Podług czytać odmawia się wołać, szukać; podług pisać—szyć, kłamać, czesać; podług prać—brać, karać, rwać; podług sądzić—chwalić; podług rysować—malować, haftować.

129.

Gołąbek grucha, gruchał, będzie gruchał. Lew ryczy, ryczał, będzie ryczał. Czytasz, czytałeś, będziesz czytał zajmującą książkę. Mama nalewa, nalewała, będzie nalewała kawę. Robię, robiłam, będę robiła pończochę. Szyjemy, szyłyśmy, będziemy szyły ubranie dla biednych dzieci. Rysujecie, rysowaliście, będziecie rysowali dziś starannie. Chłopcy śpiewają, śpiewali, śpiewać będą kolędę. Słowiki śpiewają, śpiewały, śpiewać będą na wiosnę. Myszy piszczą, piszczały, będą piszczały w norze. Poczciwy Bryluś domu pilnuje, pilnował, będzie pilnował, zajączki łapie, łapał, będzie łapał, z dziećmi figluje, figlował, będzie figlował. Kwiaty rosną, rosły, będą rosły na łące. Gruszki dojrzewają, dojrzewały, będą dojrzewały w jesieni. Drzewa okrywają się, okrywały się, okrywać się będą liściem na wiosnę. Owce pasą się, pały się, będą się pały na wygonie. Drwale rąbią, rąbali, będą rąbali drzewo. Ptaki wiją, wiły, będą wiły gniazda. Służąca ściele, słała, będzie słała łóżko. Biedna sierota drży, drżała, będzie drżała z zima. Staruszką drze, darła, będzie darła pierze. Dlaczego depcesz, deptałeś, deptać będziesz po grządkach? Czy nie widzisz, widziałeś, będziesz widział, że Marysia piele, pełta, będzie pełta je tak starannie? Biorę, brałem, będę brał książkę z półki. Staś idzie, szedł, będzie szedł na ślizgawkę. Mielę, melłem, będę melł kawę. Wandzia idzie, szła, będzie szła na zabawę. Dokąd idziesz, szedłeś, będziesz szedł, Adasiu? Dokąd idziesz, szłaś, będziesz szła, Zosiu?

130.

Gołąbek zagruchał, zagrucha. Lew zaryczał, zaryczy. Przeczytałeś, przeczytasz zajmującą książkę. Mama nalata, naleje kawę. Zrobiłam, zrobię pończochę. Uszyłyśmy, uszyjemy ubranie dla biednych dzieci. Narysowaliście, narysujecie dziś starannie. Chłopcy za-

śpiewali, zaśpiewają kolędę. Słowiki zaśpiewały, zaśpiewają na wiosnę. Myszy zapiszczały, zapiszczą w norze. Poczciwy Bryluś domu upilnował, upilnuje, zajączki złapał, złapie, z dziećmi pofiglował, pofigluje. Kwiaty wyrosły, wyrosną na łące. Gruszki dojrzały, dojrzeją w jesieni. Drzewa okryły się, okryją się liściem na wiosnę. Owce upały się, upasą się na wygonie. Drwale zrąbali, zrąbią drzewo. Ptaki uwiły, uwiją gniazda. Służąca posłała, pościele łóżko. Biedna sierota zadrżała, zadrży z zimna. Staruszka podarła, podrze pierze. Dlaczego podeptałeś, podepcesz grządki? czy nie zobaczyłeś, zobaczysz, że Marysia wypelła, wypiele je tak starannie? Wziąłem, wezmę książkę z półki. Staś poszedł, pójdzie na ślizgawkę. Zmlełem, zmiele kawę. Wandzia poszła, pójdzie na zabawę. Dokąd poszedłeś, pójdziesz, Adasiu? Dokąd poszłaś, pójdziesz, Zosiu?

131.

F o r m a n i e d o k o n a n a .

Tryb oznajmujący	Tryb rozkazujący
Józio <i>bawi się</i> wesoło. Nie <i>tracimy</i> czasu. Dzieci <i>słuchają</i> rodziców.	<i>Niech</i> Józio <i>bawi się</i> wesoło! Nie <i>traćmy</i> czasu! <i>Niech</i> dzieci <i>słuchają</i> rodziców!
<i>Idziesz</i> prędko. <i>Gramy</i> w loteryjkę. <i>On zrywa</i> jabłka z drzewa.	<i>Idź</i> prędko! <i>Grajmy</i> w loteryjkę! <i>Niechaj</i> <i>on zrywa</i> jabłka z drzewa!
<i>Ona sprząta</i> zabawki. <i>Zaprzęgasz</i> konie do powozu.	<i>Niechaj</i> <i>ona sprząta</i> zabawki! <i>Zaprzęgaj</i> konie do powozu!
<i>Uczymy się</i> geografii. <i>Kochacie</i> swoich bliźnich. <i>Daję</i> ci zegarek.	<i>Uczmy się</i> geografii! <i>Kochajcie</i> swoich bliźnich!

F o r m a d o k o n a n a.

Tryb oznajmujący	Tryb rozkazujący
<i>Umyjesz</i> twarz, <i>szyję</i> i <i>ręce</i> zimną wodą, <i>ubierzesz się</i> , <i>uczeszesz</i> , a potem <i>pójdiesz</i> uściskać rodziców i <i>powiesz</i> im dzień dobry. Po śniadaniu <i>weźmiesz</i> książkę do ręki, <i>powtórzysz</i> lekcye, a następnie <i>włożysz</i> paltot i <i>pobiegiesz</i> do szkoły.	<i>Umyj</i> twarz, <i>szyję</i> i <i>ręce</i> zimną wodą, <i>ubierz się</i> , <i>uczysz</i> , a potem <i>pójdź</i> uściskać rodziców i <i>powiedz</i> im dzień dobry! Po śniadaniu <i>weź</i> książkę do ręki, <i>powtórz</i> lekcye, a następnie <i>włóż</i> paltot i <i>pobiegnij</i> do szkoły!
<i>Wypijecie</i> herbatę. <i>Poszukasz</i> książki.	<i>Wypijcie</i> herbatę! <i>Poszukaj</i> książki!
<i>Ona</i> <i>nazbiera</i> poziomek.	<i>Niech ona</i> <i>nazbiera</i> poziomek!
<i>Zaprzęgнеш</i> konie do powozu.	<i>Zaprzęgnij</i> konie do powozu!
<i>Siostra</i> <i>skroi</i> mi fartuszek.	<i>Niechaj</i> siostra <i>skroi</i> mi fartuszek!
<i>Ułóżcie</i> łamigłówkę.	<i>Ułóżcie</i> łamigłówkę!

132.

T r y b w a r u n k o w y.

Gdyby kózka nie skakała, toby nóżki nie złamała. Poszłabym z tobą na przechadzkę, gdybym tylko mogła. Gdyby Guttenberg nie był wynalazł druku, wielu z nas nie umiałoby czytać. Wilk pożarłby niezawodnie owieczkę, któraby oddaliła się od trzody. Czy ptaki mogłyby latać, gdyby nie miały skrzydeł? Śnieg zniknąłby, gdyby słońce dobrze przygrzało. Ustąpiłbyś młodszemu bratu, gdybyś miał rozum. Przyniosłabym wam owoców, gdybym wiedziała, że tego pragniecie. Kupię sobie rękawiczki, jeżeli

będę miała pieniądze. Cesia zrobiłaby mi wielką przysługę, gdyby po drodze wstąpiła do księgarni. Położyłbym się, gdybym się czuł słabym.

T r y b ż y c z ą c y .

Proszę Boga, żebyś mi był pociechą. Chciałabym, aby moi uczniowie przykładali się więcej do nauk. Oby deszcz upadł i przerwał tę suszę! Proszę cię, żebyś się nie zajmowała tą sprawą. Oby się już skończyły te lata nieurodzaju! Namawiali nas, żebyśmy poszli z nimi na grzyby. Oby Bóg chronił was od złego!

134.

Praca jest obowiązkiem. Ranne *wstawanie* jest zdrowem i pożytecznem. Czy lubisz *czytanie*? *Wolę cerowanie*. *Modlitwa* jest *chwaleniem* Pana Boga. Tracze poszli do *piłowania* drzewa w lesie. Czwarte przykazanie nakazuje *miłowanie* ojca i matki. Po pracy miłą jest *zabawa* z przyjaciółmi. Przestań już *grymasów* i *placzu*. Kobieta przyszła do *prania*. Kret lubi *życie* pod ziemią. Czy cię nie męczy *pisanie* bezustanne? *Grabienie* zboża jest łatwiejsze od *żęcia*. *Siedzenie* na jajach jest poświęceniem ze strony każdego ptaka. *Zemsta* jest nieszlachetną. *Przebaczenie* win jest powinnością chrześcijanina. *Karanie* nie jest przyjemnem. Bóg obiecuje *nagrodę* cnotliwym. Nie-trudnem jest *latanie*, gdy się ma skrzydła. Andrzej lubi *oranie* swoimi siwkami. Małego Janka trzeba uczyć *mówienia*.

135.

Dla niektórych osób *milczeć* jest nader trudnem zadaniem. Skończyłam *naprawiać* bieliznę i możemy pójść na spacer. *Panować* nad sobą—jest to *zwyciężać* się na każdym kroku. *Uczyć* się gramatyki — znaczy to *zapoznawać* się bliżej z jakim językiem. *Objadać* się zbytecznie szkodzi zdrowiu. Skończ *sprzątać*! *Krzętać*

się po domu jest rzeczą utrudzającą. Zaprzestań *dąsać się* i *szlochać*! Lubię *grać* na fortepianie. *Spać* w lecie na murawie jest bardzo przyjemnie. *Zdradzać* jest niegodne. No, dość *biegać* na dzisiaj! *Pisać* gramatyczne ćwiczenia jest niezmiernie pożytecznie. Już mi się znudziło *czytać*, zabiorę psy i pójdę teraz *polować*. *Szerzyć* oświatę — znaczy to *przyczyniać się* do szczęścia ludzi.

Uwaga. Objasnić pisownię końcówek *ęć, ieć*. np. *mleczęć*, bo piszemy: on *mleczął*,
mówić " on *mówił*,
rozpatrzeć " on *rozpatrzył*.

136.

Forma niedokonana	Forma dokonana
B e z o k o l i c z n i k .	
Iść.	Pójść.

T r y b o z n a j m u j ą c y .

Czas teraźniejszy.

Idę—idziesz—idzie—idzie— my—idziecie—idą.	<i>n i e m a .</i>
--	--------------------

C z a s p r z e s z ł y .

Szedłem, szłam, szłom; szedłeś, szłaś, szłoś; szedł, szła, szło; szliśmy, szły- śmy; szliście, szłyście; szli, szły.	poszedłem, poszłam, po- szedłom i t. d.
--	--

C z a s p r z y s z ł y .

Będę, będziesz, będzie szedł, szła, szło; będziemy. bę- dziecie, będą szli, szły; (2 a forma) iść będę, bę- dziesz, będzie i t. d.	pójdę, pójdiesz, pójdzie, pójdziemy, pójdziecie, pójdą.
--	---

Forma niedokonana

Forma dokonana

T r y b r o z k a z u j ą c y .

Idź — niech on, ona, ono idzie — idźmy — idźcie — niech oni, one idą.	pójdź — niech on, ona pój- dzie, pójdźmy, pójdźcie, niech oni, one pójda.
---	---

T r y b w a r u n k o w y .

Szedłbym, szłabym, szło- bym; szedłbyś, szłabyś, szłobyś; szedłby, szłaby, szłoby; szlibyśmy, szły- byśmy; szlibyście, szły- byście; szliby, szłyby.	poszedłbym, poszłabym, po- szłobym i t. d.
---	---

T r y b ż y c z ą c y .

Obym, obyś, oby szedł, szła, szło; obyśmy, obyście, oby szli, szły.	obym, obyś, oby poszedł, poszła i t. d.
---	--

Czas teraźniejszy: gniotę, gnieciesz, gniecie, gniecie-
my, gnieciecie, gniotą; plotę; kładę (*cz. przy-*
szły f. dok.: położę, położysz, położy i t. d.)
gryzę; pasę; pręde, przedzies, przedzie, prę-
dziemy — cie, pręda; trzęse; grzęzne; lezę.

Czas przeszły: gniotłem, gniotłeś, gniotł, gniotliśmy,
gniotliście, gniotli; plotłem; kładłem [położy-
łem]; gryzłem; pasłem; prądłem, prądłeś,
prądł, prądliśmy — liście — li; trząłem; grzą-
złem; lażłem.

Tryb rozkazujący: gnieć, niech gniecie, gniećmy, gnieć-
cie, niech gniotą — pleć — kładź, [położ] — gryż —
paś — prądź, niech przedzie, prądźmy, prądź-
cie, niech pręda — trząś — grzęznij — leż.

Czas teraźniejszy: jem, jesz, je, jemy, jecie, jedzą; piekę, pieczesz, piecze, pieczemy — cie — pieką; rzekę — tłukę — mogę, możesz — strzegę, strzeżesz — strzygę, strzyżesz — knę, klniesz, knie, klniemy — cie — klną; mnę — pnę się.

Czas przeszły: jadłem — piekłem — rzekłem — tłukłem — mogłem — strzegłem — strzygłem — kłałem — łeś — kłał — kłeliśmy — cie — li — miałem — piałem się.

Tryb rozkazujący: jedz, niech je, jedzmy, jedzcie, niech jedzą — piecz, niech piecze, pieczmy — cie — niech pieką — rzecz — tłucz — (móz) — strzeż — strzyż — klnij — mnij — pnij się.

Czas teraźniejszy: tnę — żnę — piorę — biorę [*czas przyszły f. dok.:* wezmę, weźmiesz, weźmie] — rwę — zowie się — stoję, stoisz, stoi, stoimy, stoicie, stoją — boję się — znam — mam — śmiem, śmiesz, śmie, śmiemy — cie — śmieją; — śmję się, śmiejemy się.

Czas przeszły: ciąłem — żąłem — prałem — brałem [*wziąłem*] — rwałem — zwałem się — stałem, staliśmy — bałem się — znałem — miałem — śmiałem — śmiałem się.

Tryb rozkazujący: tnij — żnij — pierz — bierz [*weź*] — rwij — zwij się — stój, niech stoi, stójmy, stójcie, niech stoją — bój się — znaj — miej — śmiej — śmiej się.

Czas teraźniejszy: wrę, wrzesz, wrze — biję — kryję — kłuję, (kołę), kłujesz, (kolesz) — pruję, (porę), prujesz, (porzesz) — psuję — chwieję się — drę, drzesz, drze, drzemy — drzę, drżysz, drży, drżymy — mrę, mrzesz — prę — trę — miele.

Czas przeszły: wrzałem — biłem — kryłem — kłułem — prałem — psułem — chwiałem się, chwialiśmy się — darłem — drzałem — marłem — parłem — tarłem — mełłem, mełteś, mełł, mełliśmy — liście, mełli.

Tryb rozkazujący: wrzuj—bij—kryj—kłuj (kol)—pruj,
(porz)—psuj—chwiej się—drzyj—drzyj—mrzyj—
przyj — trzyj — miel.

Czas teraźniejszy: piekę—lękam się—pływam—brnę —
schnę—karzę—każę—ślę—ściele — płaczę — de-
pcę, depcesz, depce, depcemy—cie—depcą — ma-
żę—śpię, śpisz—łkam—trwam—pcham — korzy-
stam.

Czas przeszły: pełłem—lękałem się—pływałem—brną-
łem—schnąłem—karałem — kazałem — słałem —
słałem—płakałem — deptałem — mazałem — spa-
łem—łkałem—trwałem—pchałem — korzystałem.

Tryb rozkazujący: piel—lękaj się — pływaj — brnij —
schnij—karz—każ—ślij—ściel — płacz — depcz —
maż—śpij—łkaj — trwaj — pchaj—korzystaj.

Czas teraźniejszy: dźwigam—choruję—wojuję—biedu-
ję—poszukuję — przysłuchuję się—palę — koszę —
wozę—wodzę—czczę, czcisz, oni czczą—jeżdżę—
jadę — cierpię.

Czas przeszły: dźwigałem—chorowałem—wojowałem—
biedowałem — poszukiwałem — przysłuchiwałem
się—paliłem—kosiłem — woziłem — wodziłem —
czciłem — jeździłem — jechałem — cierpiałem.

Tryb rozkazujący: dźwigaj—choruj—wojuj — bieduj —
poszukuj—przysłuchuj się—pal — koś — wóz —
wóź — czcij—jeżdż—jedź—cierp.

Czas teraźniejszy: widzę [*czas przyszły f. dok.*—zoba-
czę]—wiem — lecę, lecisz — klęczę, klęczysz —
chcę, chcesz — siwieję — ubożęję — istnieję —
umiem — rozumiem.

Czas przeszły: widziałem — wiedziałem — leciałem —
klęczałem — chciałem — siwiałem — ubożałem —
istniałem — umiałem — rozumiałem.

Tryb rozkazujący: wiedz—leć—klęcz—chciej—siwiej—
ubożej — istniej — umiej — rozumiej.

Małe ogrodniczki.

Pewne dziewczynki miały słiczny, małeńki ogródek. Lubiły one w nim pracować, to też skoro wiosna nadeszła, brały swoje narzędzia ogrodnicze i zabierały się szczerze do roboty. Najpierw szpadelkiem skopały grządki, zgrabiły je starannie, a w kilka dni potem w wygrzaną już ziemię rzucały nasiona rozmaitych kwiatków i jarzyn. Gdy roślinki wzeszły, podlewały je co wieczór miękką wodą, opielaly z chwastów, przerywały, gdy rosły zbyt gęsto, przesadzały na inne zagony, słuchając we wszystkim rad starego ogrodnika Macieja. Slicznych też doczekały się kwiatków! Różnobarwne gwoździki, wonna rezeda, i lewkonie wielkie wspaniałe bratki wdzięcznie chyliły główki przed troskliwemi opiekunkami, które z miłością przypatrywały się swoim wychowañcom i czuły się najszczęśliwszemi, gdy mogły patrzeć na nie, podziwiając ich zapach, kształty i barwy.

Co <i>robił</i> ?	<i>paść się</i> (paść się)	for. niedok., tr. oznaj., czas przesz., 3-a os. l. p., r. m.
co <i>robił</i> ?	<i>był</i> (być)	słowo posiłk., tr. oznaj., cz. przes., 3-a os. l. p., r. m.
co <i>robiły</i> ?	<i>lubiły</i> (lubić)	f. nied., tr. ozn., cz. przesz. 3-a os. l. mn., r. nij.
co <i>zrobił</i> ?	<i>wyszedł</i> (wyjść)	f. dok., tr. oznaj., cz. przeszły, 3-a os. l. p., r. m.
co <i>robił</i> ?	<i>bujał</i> (bujać)	f. niedok., tr. oznaj., czas przesz., 3-a os. l. p., r. m.
co <i>robi</i> ?	<i>słyszcy</i> (słyszeć)	for. niedok., tr. oznaj., czas teraż., 3-a os., l. poj.
co <i>zrobił</i> ?	<i>stanął</i> (stañać)	f. dok., tr. ozn., cz. przesz., 3-a os., l. poj., r. męs.

co robi?	słucha (słuchać)	f. niedok., tr. oznaj., cz. te- raźniejszy, 3-a os., 1. poj.
co robi?	dziwuje się (dzi- wować się)	f. niedok., tr. oznaj., czas teraź., 3-a os., 1. poj.
co robi?	zbliżał się (zbli- żać się)	f. niedok., tr. oznaj., czas przesz., 3 a os., 1. p., r. m.
co zrobi?	spojrzy się (spoj- rzeć się)	f. dok., tr. oznaj., cz. przy- szły, 3-a os., 1. poj.
co zrobił?	wypadł (wypaść)	f. dok., tr. ozn., cz. przesz., 3-a os., 1. p., r. m.
co zrobił?	oddalił się (od- dalić się)	f. dok., tr. ozn., cz. przesz., 3-a os., 1. poj., r. męs.
co zrobił?	spotkał (spotkać)	f. dok., tr. ozn., cz. przesz., 3-a os., 1. poj., r. męs.
co robi?	prosi (prosić)	f. niedok., tr. oznaj., czas teraź., 3-a os., 1. poj.
co zrobił?	izby się użalił (użalić się)	for. dok., tr. życzący, 3-a osoba, 1. poj.
co zrób?	wież (wziąć)	f. dok., tryb rozkaz., 2-a osoba, liczba poj.
co zrób?	unieś (unieść)	f. dok., tryb rozkaz., 2-a osoba, liczba poj.
co robię?	mogę (módz)	f. niedok., tr. oznaj., czas teraź., 1-a os., 1. poj.
co będziesz robił?	będziesz miał (mieć)	f. nied., tr. oznaj., cz. przy- szły, 2-a os., 1. p., r. męs.
co zrobił?	nadurzył się (na- darzyć się)	f. dok., tr. oznaj., czas prze- szły, 3-a os., 1. poj., r. m.
co rób?	ratuj (ratować)	f. niedok., tr. rozkaz., 2-a osoba 1. pojed.
co zrobisz?	znajdziesz (zna- leźć)	f. dok., tryb oznaj., czas przyszły, 2-a os., 1. p.
co zrób?	poczekaj (pocze- kać)	f. dok., tr. rozkaz., 2-a os. liczba pojedyncza.
co zrób?	ukryj się (ukryć się)	f. dok., tr. rozkaz., 2-a os., liczba pojedyncza.

co robi?	czeka (czekać)	f. niedok., tr. oznaj., czas teraż., 3-a os. l. poj.
co zrobię?	zabawię (zabawić)	f. dok., tr. oznaj., cz. przyszły, 1-a os. l. poj.
co robisz?	masz (mieć)	f. niedok., tr. oznaj., czas teraż., 2-a os. l. poj.
co zrobi?	dopomoże (dopomódz)	f. dok., tryb oznaj., czas przyszły, 3-a os., l. p.
co zrobię?	dam (dać)	f. dok., tryb oznaj., czas przyszły, 1-a os. l. p.
co zrobi?	dogodzi (dogodzić)	f. dok., tryb oznaj., czas przyszły, 3-a os., l. poj.
co robi?	chodzi (chodzić)	f. niedok., tr. oznaj., czas teraż., 3-a os. l. poj.
co robi?	będzie (być)	słowo posiłk., tr. oznaj., cz. przyszły, 3-a os. l. p.
co robić?	siedzieć	f. niedok., bezokolicznik.
co robi?	rzecze (rzec)	f. nied., tr. oznaj., czas terażniejszy, 3-a os. l. p.
co robię?	przeczę (prze- czyć)	f. niedok., tr. oznaj., czas teraż., 1-a os. l. poj.
co zrobię?	uniosę (unieść)	f. dok., tryb oznaj., czas przyszły, 1-a os., l. p.
co zrobią?	dogonią (dogonić)	f. dok., tr. oznaj., cz. przyszły, 3-a os. l. mn.
co zrobią?	zjedzą (zjeść)	f. dok., tr. oznaj., cz. przyszły, 3-a os. l. mn.
co zrobi?	udaj się (udać się)	f. dok., tr. roz., 2-a os. l. p.
co robi?	pasie się (paść się)	f. niedok., tr. oznaj., czas terażn., 3-a os. l. poj.
co robię?	mam (mieć)	f. niedok., tr. oznaj., cz. terażniejszy, 1-a os., l. p.
co zrobić?	wziąć	for. dokon., bezokolicznik.
co zrobili?	wzięli (wziąć)	f. dok., tr. oznaj., cz. przeszły, 3 os. l. m., r. m.
co zrobiło?	rzekło (rzec)	f. dokon., tr. ozn., cz. przeszły, 3-a os., l. p., r. nij.

co zrobiło?	uciekło (uciec)	f. dokon., tr. ozn., cz. przeszły, 3-a os., l. p., r. nij.
co zrobiły?	upadły (upaść)	f. dok., tr. oznaj., cz. przeszły, 3-a os. l. mn.
co zrobiły?	zjadły	f. dok., tr. oznaj., cz. przeszły, 3-a os., l. mn.

139.

Kłamać jest szkaradnie. *Pracować* jest obowiązkiem. *Modlić się* jest pociechą. *Podróżować* jest miłe i t. d.

Uwaga. *Podmiotem* może być tylko czasownik w bezokoliczniku.

141.

Czasowniki czynne	Czasowniki nijakie
Czyta, kopie, sieje, niesie, szyje, zwija, przypasał, kocha, oczekiwali, prosiły, przeniosła, posiejesz.	Świeci, pływa, wisi, śpi, szumi, dojrzewa, wsiadł, siedzi, wzleciał, leży, zielenieją, płynię, schną, zajdzie, wschodzą, wyrośnie, grzeje.

142.

Pies jest bity przez Michasia. *Podłoga została umyta* przez służącą. *Myszka została złapana* przez kota. *Zboże będzie wymłócone* jutro przez wieśniaka.

Dzieci są uczone przez nauczyciela. Trawa jest zjadana przez krowę. Robaczek został pożarty przez rybę. Stalówka będzie złamana przez nieuwważnego Kazia. Kwiatek był zerwany przez Józię. Łąka jest koszona przez Kubę. Step są zamieszkałe przez ludy pasterskie. Wiele drzew owocowych zostało uszlachetnionych przez staranną hodowlę. Pierwsi chrześcijanie byli paleni żywcem przez rzymskich cesarzy. Krzew został złamany przez burzę. Wschodnia Europa była spustoszona w XIII wieku przez Tatarów. Józef został sprzedany przez braci kupcom z Egiptu. Noe został ocalony przez Boga od potopu. Zając został zjedzony przez psy wśród serdecznych przyjaciół. Pobożne pieśni są śpiewane przez lud w kościołach. Nadbrzeżne łąki zostały zalane przez wezbraną rzekę. Bitwa pod Grunwaldem została wymalowana przez sławnego malarza. Szkodliwe owady są łepione przez wróble. Wróble były zabijane z rozkazu Fryderyka W. Rodzice są szanowani przez dobre dziecko. Lekarstwo zostało wypite przez chorego.

143.

Karol uczy się. Basia ubiera się. Niania myje się. Kto czesze się? Obudziłam się. Ona męczy się. Antoś uspokoił się. Kot drapie się. Chwalisz się niezasłużenie. Złapałaś się. Ocaliłem się od śmierci. Przenieś się na mój stolik. Stróż utopił się. Kura niesie się. Kucharka piecze się (przy kominie). Zosia lawi się. Chłopczyk przykłada się (do nauk). Siostra oddała się. Ciocia wybiera się (na przechadzkę). Zdziś ugryzł się (w język). Wujaszek zna się (na gospodarstwie). Dziecko psuje się (zbytnią pobłażliwością). Tadeuszek nie chciał morzyć się głodem. Nie rusz się, Andziu, z miejsca.

Czasowniki czynne	Czasowniki zwrotne
Ta wiadomość <i>zmarawiła</i> matkę.	Matka <i>zmarawiła się</i> tą wiadomością.
Trzeba <i>rozgrzać</i> żelazko.	Skostniałe dziecko <i>rozgrzało się</i> , wypiwszy szklankę gorącego mleka.
Waleczny rycerz <i>zranił</i> w boju wroga.	Bawiąc się fuzyą, można <i>się zranić</i> niebezpiecznie.
Niemilo <i>słuchać</i> , gdy dziecko <i>nazywa</i> starszych po imieniu.	Wynalazca druku <i>nazywał się</i> Guttenberg.
Boże, <i>broń</i> nas ode złego!	<i>Broń się</i> mężniel
Kto jest porządny, ten zawsze <i>kładzie</i> wszystko na miejscu.	Człowiek, zmęczony całodzienną pracą, chętnie <i>kładzie się</i> wieczorem.
Wzburzone fale <i>uniosły</i> czółenko.	Nie <i>unoś się</i> o lada drobnostkę.
Wandzia <i>nie psuje</i> zabawek.	<i>Zepsuć się</i> można, patrząc na złe przykłady.
Tłumy <i>otaczały</i> zwycięzcę.	Dlaczego <i>otaczacie się</i> ludźmi nierozumnymi?
<i>Otwierajcie</i> wrota, jadą goście!	„Furtko, <i>otwórz się!</i> “ błagał w bajce chciwy wieśniak.
<i>Pociesz</i> nas, Panie, w złej doli!	Janinka nie mogła <i>pocieszyć się</i> po stracie karnarka.
Kto <i>założył</i> akademię kra-kowską?	<i>Założ się</i> , o co chcesz, bo wygrasz napewno.
Nie <i>przekonasz</i> mnie nigdy, że zdrowiej chodzić bez kaloszy.	Józio <i>przekonał się</i> nareszcie, że lepiej być pilnym, aniżeli próżniakiem.

Czasowniki czynne	Czasowniki zwrotne
Burza <i>zerwała</i> most na rzece.	Nagle <i>zerwał się</i> gwałtowny wichur.
Myśliwy <i>zabił</i> dwa zające.	<i>Zabija się</i> dobrowolnie, kto nie szanuje zdrowia.
<i>Oszukano</i> cię w sklepie.	Lepiej pozwolić <i>się oszukać</i> , niż posądzać niewinnych.
Cierpliwość <i>przewycięża</i> wszelkie przeszkody.	Kto nie umie <i>przewyciężyć się</i> , ma słaby charakter.
Mama <i>wykąpała</i> małą siostrzyczkę.	Najzdrowiej <i>kąpać się</i> w rzece z rana.
Skąpiec <i>dusił</i> grosze przez całe życie.	<i>Dusiliśmy się</i> prawie w kościele, tyle było osób.
<i>Widziałam</i> już morze i góry.	Pies, stojąc na kładce, <i>widział się</i> w wodzie.
Ach! <i>bierzcie</i> wozy! ach! <i>bierzcie</i> dostatek!	<i>Zabierzmy się</i> żwawo do roboty.
Nie <i>włecz</i> sukni po błocie!	Próżniakowi czas <i>włecz się</i> zółwim krokiem.
Pastuszek <i>strzeże</i> stada.	<i>Strzeż się</i> , chłopcze, bo wpadniesz w wodę.
Nie <i>kłuj</i> stołu i <i>rzuc</i> tę szpilkę.	Andzia mamy nie <i>słuchała</i> , <i>ukłula się</i> i <i>plakała</i> .
Nie <i>ściskajcie</i> mi ręki tak silnie.	Dziewczęta nie powinny <i>ściskać się</i> gorsetem.
Dzieci <i>karmiło</i> wróble.	Ludzie <i>karmią się</i> przeważnie mięsem i jarzynami.
Antek <i>złamał</i> gałązkę wierzby.	Ostrożnie, bo drzewo <i>złamać się</i> może!
Telegram, otrzymany w nocy, <i>przestraszył</i> nas niewypowiedzianie.	<i>Przestraszyliśmy się</i> , otrzymawszy w nocy telegram.

145.

Czasowniki zwrotne	Czasowniki zaimkowe
Porusza się, gniewa się, kręci się, włóczy się, kruszy się, ubiera się, podpira się, krzywi się, obudziło się, ratuje się, obroni się, szanują się, kładź się, maż się.	Przechadza się, modli się, spodziewa się, boi się, pocą się, śmieje się, mści się, pokłócili się, zlekły się, zmierzchać się, zaparł się.

146.

Czasown. i wyraż. nieosobowe	Czasow. nieosob. użyte
Marzło, taje, powodzi się, grzmi, trzeba, wypada, nie wypada, godzi się, szczęściło się, szkoda, można, dłuży się, zmierzcha się, świta, dzieje się, ściemniło się, grzmi, błyska, trzeba, słyhać, widać, dnieje, przybywa, ubywa.	Skoszono, ułożono, kosi się, zrobiło się, naznoszono, spodziewano się, powiedzą, śpi się, dopomogło się, dopomoże się, powiadają, zbierze się, ani marzyć! mówią, zdarto.

147.

Niektóre jarzyny *jedzą się* surowe, inne znów gotowane. *Widziano złodzieja*. Przed wynalezieniem papieru *pisano* (*pisało się*) na pergaminie. *Grano* wczoraj w Teatrze Rozmaitości Pana Jowialskiego. Dwadzieścia pięknych jesiotrów *złowiono*. *Założono* fundament nowego domu. Wandzia jest smutna, bo jej lalka *się stłukła*. Wujaszкови *szczęści się* w loteryi. Jankowi *wstyd*, że pokłócił się z bratem. *Przygotowano* miłą niespodziankę dla nauczyciela. Dawniej

jadano łosie chrapy. Wyniesiono stoły i nakryto do śniadania pod cieniem starej lipy. Materyał do historyi zebrał się obficie. Opowiadają rozmaite zdarzenia. Bawiono się wybornie na zabawie. Sprzątnięto już pokój, można zabrać się do nauki. Śmieją się z zarozumiałego dziecka. Ogłoszono w gazetach o świetnym wynalazku.

148.

Ojciec codziennie *czytywał* dzieciom wieczorem, a następnie *wymagał*, aby mu opowiedziały treść przeczytanego ustępu. Chłopczyk *przejeżdżał* się często powozem, ale wolałby przejść się niekiedy piechotą. Biedny kaleka lubił *przysłuchiwać* się muzyce. Kiedy Grzesz podrósł, zaczął *pasac* owce, a wtedy chętnie *grywał* na fujarce, usiadłszy gdzie nad rowem albo na kamieniu. Od południa zaczęto *zwozić* żyto do stodoły. Dziadek zwykł był *mawiać*, że tchórz niegodzien imienia człowieka. Wieczorem *przyjeżdżał* proboszcz i *grywaliśmy* w szachy. Milej każdemu *nagradzać* niż *karać*. Roztrzepany Staś bezustannie *popęlniał* niedorzeczności. Ta kobieta na rogu *sprzedaje* owoce. Chory *przechadzał* się wolnym krokiem po pokoju. Nie dość starannie *rozczesujesz* włosy i dlatego nigdy nie są gładkie.

149.

Wracać, siadywać, chadzać, mawiać, miewać, zrywać, zbierać, zmyzywać, pisywać, zatruwać, jadać, pijać, grywać, bywać, sypiać, sługiwać, latać, wozić, nosić, czytywać, przypatrywać się, zwoływać.

150.

Pęknąć, zapisać, przebić, opuścić, nazwać, oddalić się, odpowiedzieć, wypytać, nagrodzić, odzyskać, spędzić, rozważyć, podtrzymać, zagrozić, rozpocząć, obwołać, obrać, rozszerzyć, skrócić.

151.

Czynne	Nijakie	Zwrotne	Zaimkowe	Nieosob.	Nieosob. użyte
lubily	był	pasł się	dziwuje się	żał mi	nie dogo-
słysz	wyszedł	zblizał się			dzi
słucha	bujal	oddalił się	spojrzy		będzie
spotkał	stanął		się		miętko
prosi	wypadł	ukryj się	użalił się		
weź	mogę	udaj się	nadarzy		
unieś	poczekaj		się		
będiesz	czeka				
miał	zabawię				
ratuj	dopomo-				
znajdziesz	że				
dam	chodzi				
rzecze	siedzieć				
dogonia	przeczę				
zjedzą	uciekło				
wziąć	upadły				

152.

T y g r y s y.

Znacznie groźniejszymi niż *lwy* dla człowieka są *tygrysy*, *kozy azyatyckie*, tak duże i silne jak *lwy*, tylko niższe i smuklejsze od nich.

Mają one futro piękne z czarnemi poprzecznemi pręgami. Ta barwa ich jest tak dziwnie podobną do tła zarośli i trzciny, w których *tygrysy* najczęściej lubią przebywać, że nieraz *wprawni myśliwi* z trudnością mogą je odróżnić między bacyłami. Przedmiotem ich łowów są większe zwierzęta ssące, a nawet ludzie. Z pomiędzy wszystkich ssaków *tygrysy* są jedynymi prawdziwymi ludożercami. Bywały wypadki, że krwiożercze te zwierzęta wyludniały całe wioski, lub zmuszały wszystkich mieszkańców do ucieczki. Nie cofa-

ją się one przed ludźmi, lecz pierwsze na nich napadają. Mieszkańcy Azyi używają tysiącznych sposobów w celu tępienia tych drapieżników. Nieraz odważni strzelcy wybierają się na łowy. Jeden z używanych tam sposobów polowania polega na tem, że buduje się w lesie klatkę z mocnej trzciny bambusowej; do klatki tej wchodzi myśliwi, uzbrojeni dzidami, które są zakończone zatrutemi strzałami. Następnie głośnymi krzykami starają się oni zwabić tygrysy, kręcące się w okolicy. Zwierzęta podchodzą; dostrzegłszy ofiary, próbują wyłamać pręty klatki, a wtedy śmiali myśliwi zatapiają im w serca zatrute dzidy. Próbowano nieraz oswajać tygrysy: stare nigdy się nie dadzą oblaskawić; młode tygrysiątka przyzwyczajają się dość szybko do swoich panów, którym nawet okazują życzliwość i przywiązanie. W każdym razie tygrysy należą do najokrutniejszych zwierząt. Oby jak najprędzej udało się je wytępić! Jedyną prawdziwą korzyścią z zabitych tygrysów jest ich piękne futro, używane na kołdry, dywany lub dery.

153.

Kowal, przewodnik, woźnica, pisarz, czytelnik, zdobywca, żebrak, prześladowca, tokarz, pochlebca, niszczyciel, zwycięzca, hodowca, zdrajca, współzawodnik, rysownik, malarz, pyszałek, budowniczy, śpioch, złotnik, złośnik, poprzednik, następca, spadkodawca, spadkobierca, pijak, kulawy, naśladowca, prorok, Stwórca, opiekun, żeglarz, zabójca, morderca, rozrzućnik, marnotrawca, prawodawca, rozkazodawca, rzeźbiarz, kaznodzieja, pracodawca, zawiadowca, sędzia, kłamca, pisarz, autor, tłumacz, próżniak, wojak, (wojownik), szafarz.

154.

Stołować,—nocować,—świecić (oświeślać, oświecać),—mrozić,—marznąć — wietrzyć — kosić — krzyżeć—liczyć—dzwonić—mleć—roić się — boleć,—ubo-

lewać—spieniężyć — kwasić, kwasić się, kwaśnieć, — szumieć, szumować—panować, panoszyć się — matkować—królować—bronować — jęczeć — spopielić się — zimować—chmurzyć się — rozumieć — pomagać—stracić, stratować—zyskać — siać — zbierać — grzeszyć—śmieszyć, śmiać się—lecieć — biegać, — chodzić — pamiętać—upamiętnić—próżnować—grać — robić — pracować — mierzyć—ważyć—kamienieć, kamienować.

Weselić się, rozweselać—starzec się—brzydnać, zbrzydnać komu, brzydzić się—wyładnieć — wzbogacić — wybieleć, pobieleć — błednać, — czyścić — zgrubieć—odmłodnieć—ściemnić się, przyciemnić — rozjaśnić się—zzielenieć, zielenić się — czerwienieć, czerwienić się — martwieć — ubożec, ubożyć — szernieć, poczernić, oczernić—śmieć, ośnielić—złościć się, złorzeczyć — usprawiedliwiać — gorszyć.

Jednoczyć, jednać, pojednać się—podwoić, rozdwoić — potroić — dziesiątkować.

Tykać—oswoić, przyswoić sobie — nicować, unicestwić, — utożsamiać.

155.

Czasownik	Rzecz. słowny	Inne rzeczowniki
czytać	czytanie	czytelnik, czytelnia.
pisać	pisanie	pismo, pisarz, pisanka, pisownia.
kopać	kopanie	kopacz, kopalnia.
pojąć	pojęcie	pojętność.
służyć	służenie	służba, sługa, służebnica, służba, usługa.
słuchać	słuchanie	słuch, słuchacz, posłuchanie.
gonić	gonienie	goniec, gonitwa, pogoń (dwa znaczenia).
dzielić	dzielenie	dzielna, dzielnik, dzielnica, dział, podział, udział.

strzelać	strzelanie	strzelba, strzelec, strzelnica, strzał, strzała, wystrzał.
pracować	pracowanie	praca, pracownia, pracownik, pracowitość.
wierzyć	wierzenie	wiara, wierność, powiernik.
orać	oranie	orka, oracz.
pływać	pływanie	pływak (człowiek pływający i przyrząd), odpływ, dopływ, przypływ, wpływ.
płynąć	płynięcie	płyn.
ząć	żęcie	żniwiarka (2 znac.), żeńcy, dożynki.
palić	palenie	paliwo, zapal, zapalka, opał, palacz, upał.
leżeć	leżenie	legowisko, legawiec, leże (zimowe).
kupować	kupowanie	kupno, kupiec, zakup, przekupień, przekupka.
przechodzić	przechodzenie	przechodzić.
jadać	jadanie	jadło, jadalnia, zjadacz, zjadłość.
kręcić	kręcenie	krętacz, wykręt.
modlić się	modlenie się	modlitwa, modły, modlitewnik.
włóczyć się	włóczenie się	włóczęga, włóczęgostwo.
troszczyć się	troszczenie się	troska, troskliwość.
litować się	litowanie się	litość, litościwość, politowanie.
karmić	karmienie	pokarm, karmicielka, karmnik.
robić	robienie	roboty, robotnik, robocizna, zarobek, wyrób.
widzieć	widzenie	widz, widziadło, widok, widowisko, widowia, widmo, widnokrąg.
rzeźbić	rzeźbienie	rzeźbiarz, rzeźba.
ślać	posłanie	poseł, poselstwo, posłaniec.

156.

Wstawać — nienawidzić — dawać — zabraniać —
umrzeć — oziębować — prostować — gasić — naprawić —
odjąć — godzić się — zyskiwać — czuwać — zamykać —
podnosić — milczeć — spóźniać się — poniżać — pogar-
dzać — burzyć — chwalić — próżnować — sprzedawać —
osłabiać — karać — pełzać — działać — podnieść się —
stchórzyć — płakać — martwić się — gonić — potwier-
dzać — zmniejszać — zakazywać — przegrać — odebrać —
dokuczać — siać (zboże), trwonić (pieniądze), — rozwią-
zywać — znaleźć — szyć — śmiecić — opadać (rzeka) —
rozmarzać, tajać.

157.

Robić, pracować, czynić, działać, trudzić się. —
Bać się, lękać się, trwożyć się, obawiać się, niepo-
koić się. — Zwycięzać, zwalczyć, pokonać, pobić, po-
razić. — Lubić, przyjaźnić się, kochać sprzyjać, miło-
wać. — Spierać się, sprzeczać się, waśnić się, kłócić
się. — Prosić, błagać, zaklinać. — Zarumienić się, za-
czerwienić się, zapłonić się. — Obrazić się, dąsać się,
gniewać się. — Zbić, stłuc, strzaskać, złamać. — Swa-
wolić, figlować, dokazywać, zbytkować. — Zbierać, gro-
madzić. — Chować, ukryć. — Plamić brudzić, walać. —
Walczyć, wojować, bić się, ścierać się. — Dokuczać,
trapić, gnębić, prześladować, dręczyć, drażnić. — Mówić,
powiedzieć, gadać, paplać, rzec, wyrazić, wysłowić,
oznajmić, oświadczyć, gawędzić. — Chodzić, przecha-
dzać się, spacerować, iść, wlec się, dążyć, śpieszyć. —
Gotować, warzyć, piec, smażyć. — Wróżyć, przepo-
wiadać, odgadywać, przewidywać. — Szyć, haftować,
cerować, łątać, stębnować. — Płakać, szlochać, łkać,
mazać się, beczyć. — Drzemać, spać, chrapać. — Godzić,
jednać, uspokajać. — Mrzeć, umierać, konać, ginąć. —
Rznąć, krajać, ciąć, siec. — Śpiewać, nucić. — Mieszać,
mącić, wichrzyć, kłócić. — Witać, pozdrawiać. — Kupo-
wać, nabywać, targować się. — Lecieć, fruwać, wzbi-

jać się.—Jeść, posilać się, łykać, żreć.—Cieszyć się, radować się, weselić się. — Smucić się, martwić się, ubolewać, rozpaczać. — Odpowiedzieć, odrzec, odpierać. — Myśleć, rozważać, zastanawiać się, dumać. — Szaleć, waryować, być obłąkanym, mieć pomieszanie zmysłów. — Huśtać, bujać, kołysać. — Rwać, szarpać, targać, wyrywać, wykorzeniać, wypleniać.—Siać, sadzić, szczepić. — Wieść, prowadzić, kierować. — Rozczulać się, rozrzewniać się, roztkliwiać się, wzruszyć. Pytać, zagadnąć, badać, dowiadywać się. Dnieć, świtać, rozjaśniać się, rozwidniać się. — Przyjaźnić się, przestawać, zadawać się.—Wziąć, zabrać, zagarnąć.—Liczyć, rachować.

158.

Pisać: *napisać list, odpisać na list, przepisać powtórnie, dopisać coś więcej, zapisać całą ćwiartkę, podpisać nazwisko, wypisać całe pudełko papieru, opisać zdarzenie.*

Robić: *odrobić zadanie, zarobić ciasto, pieniądze, podrobić pończochę, dorobić się majątku, wrobić oczko, przerobić suknię, wyrobić chleb.*

Pracować: *zapracować na chleb, opracować plan, popracować trochę, przepracować całe życie, spracować się nad czemś.*

Jechać: *pojechać do miasta, wyjechać z miasta, nadjechać niespodzianie, podjechać przede dwór, przejechać kota, najechać żebraka, wjechać w głąb lasu, przyjechać do domu.*

Rznąć: *zarznąć barana, wyrznąć bezbronnych, przerznąć na dwoje, przerznąć się przez szeregi nieprzyjaciół, oderznąć postronek, urznąć kawałek słoniny, porznąć tarcice, dorznąć zdychające ciele.*

Sypać: *wysypać piaskiem, zasypać dół, przesypać z jednego worka w drugi, odsypać albo usypać tro-*

chę z worka, *dosypać* trochę do worka, *rozsypać* na ziemię, *wsypać* do pustego worka, *wysypać* z pełnego worka.

Czytać: *przeczytać* całą książkę, *odczytać* powtórnie, *doczytać* do końca, *zaczytać się* długo, *naczytać się* dużo.

Kopać: *zakopać* w ziemi, *wykopać* rów, *przekopać* kanał, *odkopać* z ziemi, *rozkopać* dawny grób, *dokopać się* źródła, złota.

Wołać: *zawołać* brata, *przywołać* na pomoc, *dowołać się* z trudnością, *odwołać* dawniej wydany rozkaz, *powołać się* na kogoś.

Strzelić: *zastrzelić* (zabić) *zająca*, *postrzelić* (zranić) *zająca*, *wystrzelić* z fuzyi, *przestrzelić* na wylot, *zastrzelić się*, *rozstrzelać* kogoś za karę.

Płynąć: *popłynąć* albo *zapłynąć* daleko, *dopłynąć*, *przy płynąć* do brzegu, *odpłynąć* od brzegu, *wypłynąć* na pełne morze, *przepłynąć* na drugi brzeg rzeki, *rozpłynąć się* we łzach.

Palić: *spalić* papier, *rozpalić* albo *zapalić* ognisko, *napalić* w piecu, *przepalić* trochę w pokoju, *podpalić* dom, *przypalić* pieczeń.

Słać: *posłać* albo *zastać* łóżko, *przesłać* choremu. *Posłać* po dzieci, *przysłać* komuś pieniędzy, *odesłać* komuś książkę, *rozesłać* na wszystkie strony wiadomość.

Kupić: *wykupić* niewolnika, *odkupić* świat (Chrystus), *przekupić* ludzi, *rozkupić* wszystkie towary, *nakupić* dużo cukru, *dokupić* trochę śliwek, *wkupić się* do cechu.

Spać: *zaspać* za długo, *przespać* całą noc, *odespać* dwie bezsenne noce, *rozespać się* na dobre, *wyspać się* znakomicie.

Kręcić: *wykręcić* fujarkę, *zakręcić się* w kółko, *rozkręcić* bawelnę, *nakręcić* zegar, *ukręcić* kurczęciu głowę, *skręcić* kark, *wkręcić się* do domu natrętnie.

Chodzić: *przychodzić* do domu, *wychodzić* z domu, *przechodzić* przez most, *uchodzić* przed nieprzyjacielem, *zachodzić* komu drogę, *rozchodzić się* z kim, *odchodzić* ze służby, *dochodzić* prawdy.

Biedz: *wybiedz* w pole, *odbiedz* od celu, *dobiedz* do celu, *przybiedz* na pomoc, *zbiedz* z pola bitwy, *przebiedz* przez ulicę, *wbiedz* do pokoju.

Brać: *ubrać* dziecko, *przybrać* wstążkę, *nabrać* wody z rzeki, *wezbrać* na wiosnę (rzeka), *dobrać* do koloru, *zabrać* cudzą własność, *odebrać* sobie życie, *rozebrać się* na noc, *przebrać się* w inne szaty.

Grać: *zagrać* mazura, *przegrać* całego mazura, *dograć* do końca, *wygrać* na loteryi, *przegrać* na loteryi, *odegrać* komedję, *wygrać* z nut, *nagrać się* do syta.

Wiązać: *zawiazać* krawat, *odwiązać* spódnice, *rozwiązać* zagadkę, *przewiazać* głowę chustką, *obwiązać* paczkę sznurkiem, *przywiązać* sznurek do pręcika, *związać* dwa kawałki sznurka, *przywiązać się* do kogoś, *nawiązać* dawny stosunek przyjaźni.

Chować: *schować* do szafy, *przechować* u siebie, *zachować* pamiątkę, *przytomność* umysłu, *pochować* umarłego, *dochować się* kurcząt.

Mówić: *zmówić* pacierz, *wymówić* wyraźnie, *przemówić* nieśmiało, *odmówić* komuś proszącemu, *obmówić* kogoś niesłusznie, *namówić* do złego, *nie domówić* do końca, *rozmówić się* z kimś, *przymówić się* o ciastko.

Gotować: *ugotować* obiad, *zagotować* wodę, *rozgotować* mięso zanadto, *nagotować* dużo potraw, *przygotować* suknię do ubrania.

Szyć: *uszyć* suknię, *zaszyć* dziurę, *przyszyć* guzik, *wyszyć* całą szpulkę nici, *przeszyć* strzałą, *obszyć* wokoło, *doszyć* do końca, *zszyc* dwa kawałki płótna.

Myśleć: *domyślić się* prawdy, *wymyślić* coś nowego, *obmyślić* cały plan wypracowania, *namyślać się* długo, *rozmyślać* o czemś, *zamyślić się* głęboko, *przemysleć* o czemś długie lata.

Rwać: *urwać*, *zerwać* jabłko, *przerwać* nitkę, *wyrwać* chwasty, *rozerwać* sznurek, *oderwać* pieczęć, *oberwać* wszystkie maliny z krzaka, *narwać* dużo malin.

Wieźć: *przywieźć* dzieci do szkoły, *odwieźć* je do szkoły, *przewieźć* z jednego miejsca na drugie, *nawieźć* pole (nawozem), *zwieźć* zboże z pola.

Dać: *wydać* pieniądze, *dodać* dwie liczby, *rozdać* jałmużnę, *zadać* ćwiczenie, *udać* dobrego, *udać się* z prośbą, *oddać* cudzą własność.

Złorzeczyć—współdziałać—upełnomocnić—uwiekopomnić—usamowolnić—marnotrawić—lekceważyć—uprawomocnić — błogosławić.

I m i e s ł ó w.

161.

Imiestłów czynny.

Pączek róży, *rozwijający się (który się rozwija)* na moim krzaku, ucieszył mię bardzo. Ujrzałem z dala namioty, *bielejące (które bieleły się)* w polu. Pięknie *śpiewający* słowik (*który pięknie śpiewa*) jest miłym gościem naszych lasów. Wieśniacy lubią bociany, *gnieźdźące się (które się gnieźdźą)* na dachach chat i stodół. Wisła, *płynąca (która płynie)* do morza Bałtyckiego, bierze początek w Karpatach. Kto mi powie, jaki los spotkał żabę, *chcącą (która chciała)* dorównać wołowi? Ubogi grajek, *wędrujący (który wędrował)* od wioski do wioski, nędzne prowadził życie. Człowiek, *obawiający się (który się obawia)* lada czego, zasługuje na nazwę tchórza. Jakże miłym jest widok dzieci, *bawiących się (które się bawią)* zgodnie! Zwierzęta, *żywjące się (które żywią się)* przeważnie roślinami, zaliczamy do roślinożernych. Poznałam kilka dziewczynek, *mieszkających (które mieszkają)* w okolicy. Widziałem w botanicznym wileńskim ogrodzie owe sławione drzewa, *rosnące (które rosną)* na Wschodzie.

Imiestłów bierny.

Pies, *obity przez pana, (którego pan obił)* odszedł ze spuszczoneym ogonem. Cały naród *dziękował Bogu za zwycięstwo, odniesione (które odniesiono)* nad nieprzyjacielem. Dlaczego nie ułożyliście bukietu z kwiatów, *zerwanych (które zerwaliście)* w ogrodzie? W Szwajcaryi znajduje się dużo gór, *okrytych (które są okryte)* wiecznym śniegiem. Las, *złożony (który się składa)* z samych dębów, zowiemy dąbrową. Pszczoła niesie do ula pyłek, *zebrany (który zebrała)* z kwia-

tów. Chory, odstąpiony już przez lekarzy (którego lekarze już odstąpili), odzyskał jednak zdrowie. Biały, słodki i twardy, w cukiernicze bywa, *w twoje usta włożony*, (gdy go włożysz w usta) łatwo się rozpływa. Woda, wylana (którą wylano) ze szklanki, spływa na podłogę. Dach, pokryty (który pokryto) gontami, nie jest tak ciężki jak łupkowy. Widziałem w botanicznym wileńskim ogrodzie *owe sławione* (które sławiono) drzewa, rosnące na Wschodzie.

162.

Widzieliśmy jastrzębia, *krążącego* wysoko nad naszymi głowami. Dąb, *wrywany* przez burzę z korzeniami, leżał w poprzek drogi. Czytanie sprawia przyjemność dzieciom, *umiejącym* czytać biegle. Wiatr, *wiejący* z zachodu, bywa zwykle ciepły i wilgotny. Zbrodniarz, *osadzony* w więzieniu, poniósł zasłużoną karę. Kanarek, *śpiewający* na gałęzi, musiał pewnie wyfrunąć z otwartej klatki. Wzdłuż szlaku, którym szli Tatarzy, wszędzie widać wioski, przez nich *spalone*. Upiekłam jabłko, *podarowane* mi przez ciebie. Trzeba dać do oprawy książkę, *podartą* dziś przez dzieci. Pies, *pilnujący* domu od złodzieja, jest jednym z najpożyteczniejszych zwierząt. Nauczcie się piosnki: „Hej! z góry! z góry!“, *śpiewanej* wczoraj przez moją siostrę. Stół, *zastawiony* święconem, ugiął się pod ciężarem półmisków. Góry, *wyrzucające* ogień i lawę, zowiemy wulkanami. Jakże godnym politowania był los murzynów, *sprzedawanych* na targach! Helena od dworaków *opuszczona* siedziała z synem w modrzewiowym dworze. Woda *płynąca* bywa zwykle zimniejsza i czystsza od *stojącej*. Mieszkańcy gorących krajów w nocy nawet nie mogą opędzić się od owadów, *rojących* się w tamtejszych lasach. Stara Baśń jest to tytuł jednej z powieści, *napisanych* przez Kraszewskiego. Niemcy nie zdążyli pochować zwłok rycerzy, *zabitych* w boju. Któż pobieży koleďować ma-

łemu Jezusowi Chrystusowi, dziś nam *narodzonemu?*
Gospodarz *oszukiwany* turbował się srodze: zjedli mu
przechodzący groch, zeszły przy drodze.

Uwaga. Zaznaczyć, że *imięśłów* czynny tworzy się od *formy*
niedokonanej, a *bierny* najczęściej tylko od *dokonanej*
np. od *mazać* — *mażący*, *zmażany*.

Imięśłowy czynne.

co <i>robiącego?</i>	<i>krążącego</i> — krążyć	r. m., l. p., p. IV
co <i>robiącym?</i>	<i>umiejącym</i> — umieć	" n., l. m., p. III
co <i>robiący?</i>	<i>wiejący</i> — wiać	" m., l. p., p. I
co <i>robiący?</i>	<i>śpiewający</i> — śpiewać	" " " "
co <i>robiący?</i>	<i>pilnujący</i> — pilnować	" " " "
co <i>robiące?</i>	<i>wyrzucające</i> — wyrzucać	" ż., l. m., p. I
co <i>robiąca?</i>	<i>płynąca</i> — płynąć	" " l. p., p. I
co <i>robiące?</i>	<i>stojącej</i> — stać	" " " " II
co <i>robiących?</i>	<i>rojących się</i> — roić się	" m., l. m., p. II
co <i>robiący?</i>	<i>przechodzący</i> — przechodzić	" " " " I

Imięśłowy bierny.

<i>jaki dąb?</i>	<i>wyrywany</i> — być wy-	r. m., l. p., p. I.
	<i>rwany</i>	
<i>jaki zbrodniarz?</i>	<i>osadzony</i> — być osa-	" " " "
	<i>dzonym</i>	
<i>jakie wioski?</i>	<i>spalone</i> — być spalo-	" ż., l. m., p. IV.
	<i>nym</i>	
<i>jakie jabłko?</i>	<i>podarowane</i> — być	" n., l. p., p. IV.
	<i>podarowanym</i>	
<i>jaką książkę?</i>	<i>podartą</i> — być podar-	" ż., " "
	<i>tym</i>	
<i>jakiej pioski?</i>	<i>śpiewanej</i> — być śpie-	" " " p. II.
	<i>wany</i>	
<i>jaki stół?</i>	<i>zastawiony</i> — być za-	" m., l. p., p. I.
	<i>stawionym</i>	
<i>jakich murzynów?</i>	<i>sprzedawanych</i> — być	" " l. m., p. II.
	<i>sprzedawanym</i>	

<i>jaka</i> Helena?	<i>opuszczona</i> — być	r. ż., l. p., p. I.
<i>jakich</i> powieści?	<i>opuszczonym</i> <i>napisanych</i> — być na-	„ „ l. m., p. II.
<i>jakich</i> rycerzy?	<i>pisanym</i> <i>zabitych</i> — być zabi-	„ m., „ „
<i>jakiemu</i> Jezusowi?	<i>tym</i> <i>narodzonemu</i> — być	„ „ l. p., p. III.
<i>jaki</i> gospodarz?	<i>narodzonym</i> <i>oszukany</i> — być oszu-	„ „ „ „ I.
	<i>kany</i>	

163.

I m i e s ł o w y		P r z y m i o t n i k i.
Czynny	Bierny	
czytający	czytany	czytelne (pismo), czytelniany (należący do czytelnia).
piszący	pisany	piśmienny, pisarski.
kopiący	kopany	kopalny, kopalniany.
pojmujący	pojęty	pojętny.
służący	wysłużony (wysłużyć)	służbowy (co się odnosi do służby), służebna (panna), służalczy, usłużny.
słuchający	słuchany	słuchowy (kanał), niesłychana (rzecz).
goniący	goniony	gończy (pies).
dzielący	dzielony	podzielny (dający się podzielić), dzielnicowy (znajdujący się w dzielnicy), podziałowy (układ), udzielny (książę).
strzelający	wystrzelony	strzelista (modlitwa), strzelecki (ubiór), strzelniczy (proch), wystrzałowy (huk).
pracujący	spracowany	pracowity.

I m i e s ł o w y		P r z y m i o t n i k i.
Czynny	Bierny	
wierzący orzący pływający płynący	powierzony zaorany	wierny. orny. pływacki, wpływowy. płynne (ciało), płynna (wymowa).
żnący palący	żęty zapalony	żniwiarski. palna (nafta, broń), zapalczywy (człowiek), opałowy (materiał), upalny (dzień).
leżący		legawy (pies), zleżały (materiał).
kupujący przechodzący jadający	kupiony jadany	knpiecki, pokupny (towar). przechodni (dom). jadalny (pokój), jadalna (roszlina), zjadły (pies).
kręcący	kręcony	krętacki (używający wykrętów), kręcicki (nie umiejący usiedzieć spokojnie), kręte (schody).
modlący się włóczący się troszczący się litujący się		modlitewny. włóczęgowski. stroskany, troskliwy. litosny (zasługujący na litość, litościwy (pełen litości)).
karmiący robiący	karmiony zrobiony	karmny (wieprz). roboczy (dzień), robotnicze (narzędzie), zarobkowa (praca).
widzący	widziany	widny (pokój), widzialny (przedmiot), niewidomy, widoczny (fałsz).
rzeźbiący ślący	rzeźbiony posłany	rzeźbiarski. poselski.

Kiedy powracałam do domu, spotkałam dwie koleżanki. Kiedy powróciłam do domu, zabrałam się natychmiast do nauki. Gdy kładziesz się spać, posprzątaj książki i zabawki. Gdy położysz się do łóżka, staraj się usnąć jak najprędzej. Gdy Pan ocalał Noego od potopu, dał mu dowód Swej łaski. Kiedy Pan Bóg ocalił Noego, przyrzekł nie karać więcej ludzi potopem. Jechałem przez pole i spostrzegłem klucz lecących wysoko żorawi. Staś zrobił plamę na sukni, płakał i przepraszał mamę. Dziewczynka haftowała pilnie cały ranek i naznaczyła cztery chusteczki. Rolnik napracował się w polu i zasnął snem twardym na sianie w stodole. Ponieważ Jędrus nie chciał się uczyć, zmazał abecadło, ponieważ widział się szpetnym, potłukł w kawałki zwierciadło. Dwaj przyjaciele podróżowali razem i spotkali w lesie niedźwiedzia. Małpa naśladowała pana, usiadła przed zwierciadłem i chciała się golić. Zebrałam potrzebne wiadomości i natychmiast udałam się w drogę. Ponieważ kochacie rodziców, starajcie się być im pociechą. Chłopczyk biegał po łące i zrywał kwiatki, potem usiadł na trawie, ułożył bukiecik i związał go mocno nitką. Pewien człowiek, skoro usłyszał, że kruk żyje do 200 lat, kupił sobie tego ptaka, bo chciał się o tem przekonać. Zastanowiłam się nad tem ćwiczeniem i widzę, że nie jest tak trudne, jak sobie wyobrażałam.

Robiąc szydełkiem, lubię słuchać głośnego czytania. Zrobiwszy szydełkową sukienkę, dałam ją córce naszego sąsiada. Lis, zapraszając bociana, chciał podstępem wywieść go w pole. Lis, zaprosiwszy bociana,

podał obiad na płaskim talerzu. *Idąc* na przechadzkę, wstąpiłam do sklepu. *Przyszedłszy* z przechadzki, schowałam kapelusz i okrycie. Chłopczyk, *grając* mazura, spostrzegł mysz obok fortepianu. *Przegrawwszy* mazura, chłopczyk zamknął fortepian. Wiosna, *zawitawszy* po długiej i mroźnej zimie, okryła łąki zielenią. Wóz, *ugrząższy*, nie mógł ruszyć z miejsca. Motyl, *siedząc* na wozie, sądził, że dodaje ciężaru. *Zleciawszy* więc z wozu, rzekł do chłopca: „jedźże z Panem Bogiem!“ *Pracując* pilnie, zasługujesz na nagrodę. Mysz, *zjadłszy* całą książkę, rozumiała, iż wszystkie rozumy posiadała. *Spuściwszy* się na dno morza, nurkowie łowią perły lub korale. Dzieci, *nabiegawszy* się do woli, powróciły do domu.

Uwaga. Wytlómaczyć uczniowi, że w zdaniu skróconem za pomocą *imiesł. nieodm.* musi być *koniecznie* ten sam podmiot, co w zdaniu głównem.

Pisząc list do rodziców, *spostrzeżłam* wchodzącą koleżankę. Ojciec, *wszedłszy* do pokoju, *uciszył* natychmiast dzieci. *Lubiąc* podróże, *zabierz* się ze mną tego lata w góry. *Powróciwszy* do domu, *znaleźliśmy* wszystko gotowe już do drogi.

Uwaga. Powyżej umieszczone zdania wykazują, że jeżeli w obu zdaniach są podmioty *różne*, to skrócić zdania za pomocą *imiesł. nieodm.* nie można, jeżeli nie przerobimy całego ustępu w taki sposób, aby w obu zdaniach był *ten sam* podmiot.

Bezok. f. nied.	Imiesłów cz. teraźn.	Bezok. f. dok.	Imiesł. cz. przeszł.
bić	bijąc	wybić	wybiwszy.
ciągnąć	ciągnać	przeciągnąć	przeciągnąwszy.
spać	śpiąc	przespać się	przespawszy się.
czerpać	czerpiąc	zaczernąć	zaczernąwszy.
czesać się	czesząc się	przyczesać się	przyczesawszy się.
plukać	plucząc	wyplukać	wyplukawszy.
męczyć	męcząc	zmęczyć (się)	zmęczywszy (się).
jechać	jadąc	wyjechać	wyjechawszy.
kręcić	kręcąc	nakręcić	nakręciwszy.

(Wzór użycia imiesłowów nieodm. w zdaniach).

Antoś, <i>bijąc</i> psa, złamał łaskę ojca.	<i>Wybiwszy</i> psa, uciekł Antoś czempredzej.
Koń, <i>ciągnać</i> wóz pełen cegły, padł martwy.	<i>Przeciągnąwszy</i> linę, skoczek chodził po niej.
<i>Śpiąc</i> niespokojnie, dziecko zrzuciło z siebie kołderkę.	<i>Przespawszy się</i> doskonale, mogę teraz pracować noc całą.
<i>Czerpiąc</i> wodę ze studni, upuściłam wiadro.	<i>Zaczernąwszy</i> wody, ugaściłam pragnienie.
<i>Czesząc się</i> , nie wrywaj włosów.	Dziewczynka, <i>przyczesawszy się</i> , usiadła do lekcji.
Kobieta, <i>plucząc</i> bieliznę w rzece, zaziębiła się.	<i>Wyplukawszy</i> bieliznę, praczka ukrochmaliła ją starannie.
<i>Męcząc</i> muchy, okazujesz skłonność do okrucieństwa.	Józio, <i>zmęczywszy się</i> bieganiem, usiadł na łące.
<i>Jadąc</i> gościńcem, przyglądałam się okolicy.	<i>Wyjechawszy</i> z miasta, skręciliśmy na prawo.
Bąk, <i>kręcąc się</i> w kółko, huczy i warczy.	Ojciec, <i>nakręciwszy</i> zegar, postawił go na szafie.

Bezok. i. nied.	I m i e s ł o w y		Bez. f. dok.	I m i e s ł o w y	
	niedmienny	odmienny		niedmienny	odmienny.
ić	idąc	idący	pójść	poszedłszy	—
gnieść	gniotąc	gniotący	zgnieść	zgniotłszy	zgnieciony.
pleść	plotąc	plotący	upleść	uplotłszy	upleciony.
kłaść	kładąc	kładący	położyć	położywszy	położony.
gryźć	gryząc	gryzący	rozgryźć	rozgryzłszy	rozgryziony.
paść	pasąc	pasący	upaść	upasłszy	upasiony.
prząść	przędąc	przędący	uprząść	uprządlszy	uprzedziony.
trząść	trzęsąc	trzęsący	potrząść	potrząslszy	potrząsiony.
grzęznąć	grzężnąc	grzężnący	ugrząźć	ugrzązłszy	—
leźć	leżąc	leżący	poleźć	polazłszy	—
jeść	jedząc	jedzący	zjeść	zjadłszy	zjedzony.
piec	piekąc	piekący	upiec	upieklszy	upieczony.
rzec	rzekąc	rzekący	wyrzec	wyrzekłszy	wyrzeczony.
tluć	tlukąc	tlukący	stłuc	stłukłszy	stłuczony.
módz	mogąc	mogący	pomódz	pomógłszy	—
strzedz	strzegąc	strzegący	dostrzedz	dostrzegłszy	dostrzeżony.
strzydz	strzygąc	strzygący	ostrzydz	ostrzygłszy	ostrzyżony.
kłać	klnąc	klnący	przekłać	przekląwszy	przeklęty.
miąć	mnąc	mnący	zmiąć	zmiąłwszy	zmięty.

piąć się	pnąć się	pnący się	spiać się	spiąwszy się	—
ciąć	tnąć	tnący	pociąć	pociąwszy	pocięty.
ząć	znąć	znący	zżąć	zżąwszy	zżęty.
prać	piorąc	piorący	wyprać	wyprawszy	wyprany.
brać	biorąc	biorący	zebrać —	zebrawszy —	zebrany —
			wziąć	wziąwszy	wzięty.
rwać	rwać	rwący	urwać	urwawszy	urwany.
zwać	zowiąc	zowiący	nazwać	nazwawszy	nazwany.
stać	stojąc	stojący	wstać	wstawszy	—
bać się	bojąc się	bojący się	—	—	—
znać	znając	znający	poznać	poznawszy	poznany.
mieć	mając	mający	—	—	miany.
śmiec	śmiejąc	śmiejący	—	—	—
śmieć się	śmiejąc się	śmiejący się	roześmiać się	roześmiawszy się	—
wrzeć	wrząc	wrzący	zawrzeć	zawrąwszy	—
bić	bijąc	bijący	wybić	wybiwszy	wybity.
kryć	kryjąc	kryjący	przykryć	przykrywszy	przykryty.
kłuć	kłując	kłujący	ukłuć	ukłuwszy	ukłuty.
pruć	prując	prujący	spruć	spruwszy	spruty.
psuć	psując	psujący	popsuć	popsuwszy	popsuty.
chwiać (się)	chwiejąc się	chwiejący się	zachwiać	zachwiawszy	zachwiany.
drzeć	drąc	drący	obedrzeć	obdarłszy	obdarty.
drzeć	drząc	drżący	zadrzeć	zadrżawszy	—
mrzeć	mrąc	mrący	umrzeć	umarłszy	—

przeć	prać	pracy	oprzeć	oparłszy	oparty.
trzeć	trąć	trący	potrzeć	potarłszy	potarty.
mleć	mielać	mielący	zemieść	zmielłszy	zmielony.
pleć	pieląc	pielący	wypieść	wypielłszy	wypielony.
lękać się	lękając się	lękający się	złęknąć się	złękłszy się	—
pływać	pływając	pływający	—	—	—
brnąć	brnąć	brnący	zabznąć	zabznąwszy	—
schnąć	schnąć	schnący	wyschnąć	wyschnąwszy	wyschnięty.
karzać	karząc	karzący	ukarać	ukarawszy	ukarany.
kazać	kaząc	kazący	nakazać	nakazawszy	nakazany.
ślać	ślać	ślący	wystać	wystąwszy	wystany.
ściełać	ściełać	ściełający	pościć	pościąwszy	poścany.
placać	placząc	placzący	rozplakać się	rozplakawszy się	rozplakany.
depczać	depcząc	depczący	podeptać	podeptałszy	podeptany.
mazać	mażąc	mażący	zamazać	zamazałszy	zamazany.
śpiąć	śpiąc	śpiący	przespać	przespałszy	przespany.
łkając	łkając	łkający	załkać	załkałszy	—
trwać	trwając	trwający	przetrwać	przetrwałszy	przetrwany.
pchać	pchając	pchający	pchnąć	pchnąwszy	pchnięty.
korzystając	korzystając	korzystający	skorzystać	skorzystawszy	—
dźwigać	dźwigając	dźwigający	dźwignąć	dźwignąwszy	dźwignięty.
chorować	chorując	chorujący	zachorować	zachorowawszy	—
wojować	wojując	wojujący	zawojować	zawojowawszy	zawojowany.
biedować	biedując	biedujący	przebiedować	przebiedowawszy	przebiedowany.

poszukiwać	poszukując	poszukujący	poszukać	poszukawszy	—
przysłuchiwać	przysłuchując	przysłuchujący	przysłuchać	przysłuchawszy	—
się	się	się	się	się	
pałac	pałac	pałacy	spalić	spaliwszy	spalony.
kosząc	kosząc	koszący	skosić	skosiwszy	skoszony.
wóz	wóz	wozący	dowieźć	dowiółszy	dowieziony.
wodząc	wodząc	wodzący	dowieść	dowiółszy	dowiedziony.
czcąc	czcąc	czczący	uczczyć	uczciwszy	uczczony.
jeżdżąc	jeżdżąc	jeżdżący	ujeżdżyć	ujeżdżiwszy	ujeżdżony.
			(konia)		
jadać	jadąc	jadący	najechać	najechawszy	najechany.
cierpiąc	cierpiąc	cierpiący	przecierpieć	przecierpiawszy	przecierpiany.
widząc	widząc	widzący	zobaczyć	zobaczywszy	zobaczony.
wiedząc	wiedząc	wiedzący	dowiedzieć się	dowiedziawszy się	—
leć	leć	leący	polecieć	poleciawszy	—
klęcząc	klęcząc	klęczący	klęknąć	kląkszy	—
chcąc	chcąc	chcący	—	—	—
siwiejąc	siwiejąc	siwiejący	osiwieć	osiwiawszy	—
ubożając	ubożając	ubożejący	zubożeć	zubożawszy	—
istniejąc	istniejąc	istniejący	—	—	—
umiejąc	umiejąc	umiejący	—	—	—
rozumiejąc	rozumiejąc	rozumiejący	rozumieć	rozumiawszy	rozumiany.

Uwaga. Całkowitą odmianę tych czasowników podaje ćwiczenie 136.

<i>Kto szedł?</i>	<i>Jan Kanty</i>	imię włas. osob., r. m., l. poj., przyp. I.
<i>jaki Jan Kanty?</i>	<i>Święty</i>	przymiot., rodz. męs., l. poj., przyp. I.
<i>co robiąc?</i>	<i>wracając (wra- cać)</i>	imiesł. nieodm. teraz.
<i>(wracając kiedy? do czego?</i>	<i>raz do domu (dom)</i>	(rzecz. użyty przysł.) rzecz. zmysł. nież., r. męs., l. poj., prz. II.
<i>od kogo?</i>	<i>od staruszki (sta- ruszka)</i>	rzecz. zmysł. żyw. os., r. żeń., l. poj. p. II.
<i>od jakiej staru- szki?</i>	<i>chorej (chora)</i>	przymiot., rodz. żeńs., l. poj., przyp. II.
<i>co robił?</i>	<i>szedł (iść)</i>	cz. nij., f. n., tr. oz., cz. prz., 3 os., l. p., r. m.
<i>do czego?</i>	<i>do schronienia (schronienie)</i>	rzecz. zm. nież., r. nij., l. poj., przyp. II.
<i>jakiego schronie- nia?</i>	<i>cichego (ciche)</i>	przymiot., rodz. nij., l. poj., przyp. II.
<i>czyjego schronie- nia?</i>	<i>swego (swe)</i>	zaim. dzierż., r. nij., l. poj., przyp. II.
<i>co robiąc?</i>	<i>odmawiając (od- mawiać)</i>	imiesł. nieodm., czas teraz.
<i>odmawiając co?</i>	<i>pacierze (pacierz)</i>	rzecz. um., r. m., l. m., przyp. IV.
<i>co się zbliżało?</i>	<i>wieczór</i>	rz. um. n., r. m., l. p., p. I.
<i>co robił wieczór?</i>	<i>zbliżał się (zbli- zać się)</i>	czas. zwr., f. nied., tr. oz., cz. prz., 3 os., l. p.
<i>jaki Jan Kanty?</i>	<i>znużony</i>	im. od. b., r. m., l. p., p. I.
<i>znużony czem?</i>	<i>drogą (droga)</i>	rz. um., r. ż., l. p., p. VI.
<i>co zrobił?</i>	<i>zбочzył (zбочzyć)</i>	czas. nij., f. dok., tr. oz., cz. prz., 3 os., l. p.
<i>do czego?</i>	<i>do lasu (las)</i>	rzecz. zm. nież. zbior., r. m., l. p., p. II.
<i>co zrobić?</i>	<i>spocząć</i>	cz. nij., f. dok., bezok.

<i>co zniknęło?</i>	<i>gościniec</i>	rz. z. n., r. m., l. p., p. I.
<i>co gościniec zro-</i>	<i>zniknął (zniknąć)</i>	cz., nij., f. dok., tr. oz.,
<i>bił?</i>		cz. prz., 3 os., l. p.
<i>zniknął z czego?</i>	<i>z oczu (oko)</i>	rzecz. zm. nież., r. nij.,
		l. mn., przyp. II.
<i>„ komu?</i>	<i>mu (on)</i>	zaim. os., 3 os., l. poj.,
		r. męs., przyp. III.
<i>kto otoczył?</i>	<i>(kilku</i>	licz. nieoz., r. m., p. I.
	<i>(zbojców (zbojca)</i>	rzecz. zm. żyw. osob.,
		r. m., l. mn., p. II.
<i>co zrobiło kilku</i>	<i>otoczyło (otoczyć)</i>	czas. cz., f. dok., cz. p.,
<i>zbojców?</i>		3 os., l. poj., r. nij.
<i>otoczyło kogo?</i>	<i>męża (mąż)</i>	rzecz. zm. żyw. osob., r.
		m., l. poj., p. IV.
<i>jakiego męża?</i>	<i>świętego (święty)</i>	przymiot., rodz. męs.,
		l. poj., przyp. IV.
<i>co zrobiwszy?</i>	<i>wypadłszy (wy-</i>	imiesłów nieodmienny
	<i>paść)</i>	przeszły
<i>z czego?</i>	<i>z gęstwiny (gę-</i>	rzecz. zm. nież. zbior.,
	<i>stwina)</i>	r. żeń., l. poj., p. II.
<i>co robiąc?</i>	<i>domagając się (do-</i>	imiesłów nieodmienny
	<i>magać się)</i>	teraźniejszy.
<i>domagając się</i>	<i>pieniędzy (pie-</i>	rzecz. zm. nież., r. m.,
<i>czego?</i>	<i>niądź</i>	l. mn., przyp. II.
<i>co robiąc</i>	<i>grożąc (grozić)</i>	imiesł. nieodm. teraźn.
<i>grożąc komu?</i>	<i>mu (on)</i>	zaim. osob., 3 os., l. p.,
		r. męs., przyp. III.
<i>„ czem?</i>	<i>śmiercią (śmierć)</i>	rz. um., r. ż., l. p., p. VI.
<i>co robi?</i>	<i>odda (oddać)</i>	czas. cz., f. dok., tr. oz.,
		cz. prz., 3 os., l. poj.
<i>nie odda komu?</i>	<i>im (oni)</i>	z. o., 3 o., l. m., r. m. p. III.
<i>„ czego?</i>	<i>wszystkiego</i>	zaim. nieok., r. n., l. p.,
	<i>(wszystko)</i>	przyp. II.
<i>ma co? wszystko</i>	<i>co</i>	zaim. względny, p. IV.
<i>co robi?</i>	<i>ma (mieć)</i>	czas. czyn., tr. ozn., cz.
		ter., os. III, l. p.
<i>przy kim?</i>	<i>przy sobie (się)</i>	zaim. zwrotny, p. VII.

Przysłówek.

171.

Goście przyjadą *jutro*. Żółw chodzi *powoli*. Ojciec pojechał *daleko*. Róża jest *bardzo* pięknym kwiatem. Masz suknię *blado* niebieską. To piwo jest *wcale* niezłe. Wykopano *niezmiernie* głęboką studnię. Spędziliśmy czas *arcyprzyjemnie*. Odważni żeglarze *śmiało* puszczają się na niezmierny ocean. Nie pójdę *dziś* daleko, bo mam *trochę* ciasne trzewiki. W małym pokoju było nam *niewypowiedzianie* duszno. *Nigdy* nie byłam w Warszawie. Czy już *wszędzie* szukałaś zarzuconej książki? Kazio nie spóźni się *pewnie* do szkoły, bo *dość* wczesnie wyszedł z domu. Wiesz *dla czego* dzwon głośny? bo *wewnątrz* jest próżny. Astronomowie *cierpliwie* śledzą bieg gwiazd na niebie. *Tu* posadzimy kilka świerków, a *tam* dwie brzozy płaczące. *Onegdaj* wszyscy byli w najlepszych humorach. Pomagajmy sobie *nawzajem*. Mamy dwoje uszu, a *jedne* *tylko* usta: powinniśmy więc mówić *mało*, a *słuchać* *więcej*. Wyraz: *tak* oznacza twierdzenie, a wyraz: *nie* przeczenie. Jaką *dziś* mamy pogodę? *Nigdzie* nie mogę znaleźć mapy Ameryki; czy nie wiesz, *gdzie* się mogła podziać? Wielkie domy za granicą, a w nich *ciasno*, choć nie *ludno*; u nas mury się nie *świecą*, a o kącik *nie* *tak* *trudno*. Czas *szybko* leci i żadna chwila *już* nie powróci *nigdy*. Rak postrzegł zdradę, o zemstę *zaraz* się pokusił: *tak* *dobrze* za kark ujął, iż czaplę udusił. *Póty* dzban wodę nosi, *póki* się ucho nie urwie. *Gdzie* drwa rąbią, *tam* wióry lecą. *Wiewiórka* jest *bardzo* wesołym zwierzątkiem.

przyjadą <i>kiedy?</i> chodzi <i>jak?</i> pojechał <i>gdzie?</i> <i>jak</i> pięknym? <i>jak</i> niebieską? <i>jak</i> niezłe? <i>jak</i> głęboką? <i>jak</i> spędziliśmy? <i>jak</i> się puszczają? nie pójde <i>kiedy?</i>	przyjadą <i>jutro</i> . chodzi <i>powoli</i> . pojechał <i>daleko</i> . <i>bardzo</i> pięknym. <i>blado</i> -niebieską. <i>wcale</i> niezłe. <i>niezmiernie</i> głęboką. spędziliśmy <i>arcy-przyjemnie</i> . puszczają się <i>śmiało</i> . nie pójde <i>dziś</i> .	byli <i>kiedy?</i> pomagajmy <i>jak?</i> <i>jak</i> jedne? mówić <i>ile?</i> słuchać <i>ile?</i> — — mamy <i>kiedy?</i> znaleźć <i>gdzie?</i> gdzie się mogła po- dziać?	byli <i>onegdaj</i> . pomagajmy <i>nawzajem</i> . <i>tylko</i> jedne. mówić <i>mało</i> . słuchać <i>więcej</i> . <i>tak</i> . <i>nie</i> . mamy <i>dziś</i> . znaleźć <i>nigdzie</i> . —
<i>jak</i> ciasne? <i>jak</i> nam było? <i>jak</i> duszno nie byłam <i>kiedy?</i> szukałeś <i>kiedy?</i> <i>gdzie?</i> spóźni się <i>jak?</i> wyszedł <i>kiedy?</i> <i>jak</i> wcześniej? <i>dlaczego</i> głoszny? <i>gdzie</i> próżny? śledzą <i>jak?</i> posadzimy <i>gdzie?</i>	<i>daleko</i> . trochę <i>ciasne</i> . było <i>duszno</i> . <i>niewypowiedzianie</i> duszno. nie byłam <i>nigdy</i> . szukałeś <i>już</i> . <i>wszędzie</i> . spóźni się <i>prawie</i> . wyszedł <i>wczśnie</i> . <i>dość</i> wcześniej. (<i>niema</i> odpowiedzi). próźny <i>wewnątrz</i> . śledzą <i>cierpliwie</i> . posadzimy <i>tu</i> <i>tam</i> .	(<i>jest</i>) <i>ciasno</i> . (<i>jest</i>) <i>niedużo</i> . (<i>jest</i>) <i>trudno</i> . <i>tak</i> trudno. leci <i>szybko</i> . nie powróci <i>już</i> . <i>nigdy</i> . pokusił się <i>zaraz</i> . ujął <i>dobrze</i> . <i>tak</i> dobrze. <i>póty</i> nosi. <i>póki</i> się nie urwie. rąbią <i>gdzie</i> . leczą <i>tam</i> . <i>bardzo</i> wesołem.	(<i>jest</i>) <i>ciasno</i> . (<i>jest</i>) <i>niedużo</i> . (<i>jest</i>) <i>trudno</i> . <i>tak</i> trudno. leci <i>szybko</i> . nie powróci <i>już</i> . <i>nigdy</i> . pokusił się <i>zaraz</i> . ujął <i>dobrze</i> . <i>tak</i> dobrze. <i>póty</i> nosi. <i>póki</i> się nie urwie. rąbią <i>gdzie</i> . leczą <i>tam</i> . <i>bardzo</i> wesołem.

173.

Uczeń powinien pisać *starannie*. Leżałem w łóżku *wczoraj*. Ubogi ma *mało* pieniędzy. Ja zostanę *tu*, a ty pójdiesz *tam*. Koty stąpają *cicho*. Koleją jeździ *wiele* ludzi. Rolnik pracuje *ciężko*. Tadzia bolała głowa i dlatego *dzisiaj* nie był w szkole, ale *jutro* pójdzie z pewnością. Szukałam naszej kucharki na targu, ale jej *tam* nie było. Róża kwitnie *pąsowo*, a lilia *biało*. *Wszędzie* dobrze, a w domu *najlepiej*. Po deszczu jest na dworze *wilgotno*, w zimie *chłodno*, w lecie *gorąco*. Jestem *dziś* niewyspana, bo wstałam *bardzo* wcześnie. Stań *tu* przedemną. *Dawniej* znajdowało się u nas *dużo* lasów, ale *teraz* *wiele* z nich wycięto. Dzieci czytały *dość* długą powiastkę. Pielgrzym odbywał wędrówkę *pieszo*. Kounicą nazywamy wojsko, które walczy *konno*. Byliśmy w kościele, bo *dziś* jest niedziela, *jutro* będzie poniedziałek, a *pojutrze* wtorek. Czy *tędy* będzie jechał kulig, czy aż *tamtędy* pod lasem? Nie czyń nic takiego, do czego nie śmiałybyś przyznać się *otwarcie*. Ameryka leży *daleko* od nas. Koleją można podróżować *prędzej* niż końmi. Bóg *wi*dzi nas *zawsze* i *wszędzie*.

174.

Przysłów. sposobu	P. czasu	P. miejsca	P. miary	P. pytające
powoli, bardzo, blado, wcale, niez- miernie, arcy- przyjemnie, śmia- ło, niewypowie- dzianie, duszno, pewnie, wcześnie, cierpliwie, na wzajem, tylko, ciasno, trudno, szybko, staran- nie, cicho, ciężko, pąsowo, biało, najlepiej, wilgo- tno, chłodno, go- rąco, pieszo, kon- no, otwarcie, prę- dzej.	jutro, dziś, nigdy, już, onegdaj, zaraz, póty, póki, wczoraj, dawniej, teraz, pojutrze, zawsze.	daleko, wszędzie, wewnątrz, tu, tam, nigdzie, gdzie, tędy, tamtędy.	trochę, dość, mało, więcej, wiele, dużo.	dlaczego? gdzie?

Uwaga. Zaznaczyć, że oprócz powyższych są jeszcze przy-
słówki *twierdzenia* np. tak, owszem *itd.* i *przeczenia*
np. nie, bynajmniej *itd.*

176.

(a)

Ten uczeń jest pilny i wy- trwały.	Ten uczeń pracuje <i>pilnie</i> i <i>wytrwale</i> .
Żołnierz powinien być śmia- ły i waleczny.	Dobry żołnierz bije się <i>śmiało i walecznie</i> .

Kowal jest pracowity.	Kowal kuje <i>pracowicie</i> .
Krzysztof Kolumb odbył daleką podróż.	Krzysztof Kolumb <i>popłynął daleko</i> .
Gwałtowny wiatr zadał.	Wiatr dmie <i>gwałtownie</i> .
Lasy i łąki już są zielone.	W lasach i na łąkach już jest <i>zielono</i> .
Zachwyca mię szybki i piękny bieg konia.	Koń biegnie <i>szybko i pięknie</i> .
Kot jest czystym i porządnym stworzeniem.	Kot myje się <i>czysto i porządnie</i> .
Powolne i niedołężne ruchy żółwia wzbudzają politowanie.	Żółw porusza się <i>leniwo i niedołężnie</i> .
Podróż balonem jest niebezpieczną.	Podróżować balonem jest <i>niebezpiecznie</i> .

(b)

Śnieg spadł obfity.	Śnieg spadł <i>obficie</i> .
Ten człowiek jest przyjemny w rozmowie.	Ten człowiek <i>rozmawia przyjemnie</i> .
Ryk lwa jest przeraźliwy.	Lew <i>ryczy przeraźliwie</i> .
Chód tej panienki jest lekki.	Ta <i>panienka chodzi lekko</i> .
Styl Sienkiewicza jest piękny i jasny.	Sienkiewicz <i>pisze pięknie i jasno</i> .
Nabożeństwo było bardzo uroczyste.	Nabożeństwo <i>odbyło się bardzo uroczyście</i> .
Twoja prośba jest daremną.	<i>Prosisz daremnie</i> .
Odpowiedź jej była wymijającą i niezrozumiałą.	Odpowiedziała <i>wymijająco i niezrozumiale</i> .
Ten dom jest ciasny.	<i>W tym domu jest ciasno</i> .
Silny grom huczy.	<i>Grom huczy silnie</i> .

177.

Przymiot.	Przysłówek	Przymiotnik	Przysłówek.
dobry	dobrze	nizki	nizko
zły	źle	wązki	wązko
ciemny	ciemno	wdzięczny	wdzięcznie
stary	staro	grzeczny	grzecznie
głośny	głośno	biały	biało
chętny	chętnie	suchy	sucho
głupi	głupio	równy	równo
mądry	mądrze	jasny	jasno
wysoki	wysoko	niebieski	niebiesko
czarny	czarno	podobny	podobnie
miły	miło, mile	daleki	daleko
ciasny	ciasno.	lekki	lekko.

Przymiotnik	Przysłówek	Przymiotnik	Przysłówek.
przyjemny	przyjemnie	wstrzemięźliwy	wstrzemięźliwie
daremny	daremnie	roczny	rocznie
wesoły	wesoło	miesięczny	miesięcznie
czysty	czysto	tygodniowy	tygodniowo
prosty	prosto	dzienny	dziennie
ciężki	ciężko	uroczysty	uroczyście
dawny	dawno	niestały	niestale
nietrwały	nietrwale	surowy	surowo
twardy	twardo	osobisty	osobiście
sztuczny	sztucznie	konieczny	koniecznie
naturalny	naturalnie	duży	dużo.
bohaterski	bohatersko		

178.

Te dzieci są <i>wesołe, weselsze, najweselsze.</i>	Te dzieci bawią się <i>wesoło, weselej, najweselej.</i>
To miasto jest <i>ludne, ludniejsze, najludniejsze.</i>	W tem mieście jest <i>ludno, ludniej, najludniej.</i>
Mój brat jest <i>szczęśliwy, szczęśliwszy, najszczęśliwszy.</i>	Bratu powiodło się <i>szczęśliwie, szczęśliwiej, najszczęśliwiej.</i>
Lampa jest <i>jasna, jaśniej-sza, najjaśniejsza.</i>	Lampa pali się <i>jasno, jaśniej, najjaśniej.</i>
Ten kot jest <i>mały, mniej-szy, najmniejszy.</i>	Mam pieniędzy <i>mało, mniej, najmniej.</i>
To sposób <i>zły, gorszy, najgorszy.</i>	Tak będzie <i>źle, gorzej, najgorzej.</i>
Noc jest <i>ciemna, ciemniej-sza, najciemniejsza.</i>	W nocy bywa <i>ciemno, ciemniej, najciemniej.</i>
Góra jest <i>wysoka, wyższa, najwyższa.</i>	Góra wznosi się <i>wysoko, wyżej, najwyżej.</i>
Tłum był <i>wielki, większy, największy.</i>	W tłumie było ludzi <i>wiele, więcej, najwięcej.</i>
Drzewo jest <i>proste, prościej-sze, najprościejsze.</i>	Drzewo rośnie <i>prosto, prościej, najprościej.</i>

179.

(Według powyższego wzoru).

Pilny, pilniejszy, najpilniejszy. Pilno, pilniej, najpilniej.

Grubo, grubiej, najgrubiej. Śmiało, śmielej, najśmielej. Silnie, silniej, najsilniej. Prędko, prędzej, najprędzej. Krótco, króciej, najkróciej. Słusznie, słuszniej, najsłuszniej. Mocno, mocniej, najmocniej. Du-

szno, duszniej, najduszniej. Wiernie, wierniej, najwierniej. Lekko, lżej, najlżej. Nizko, niżej, najniżej. Wąsko, wężiej, najwężiej. Miętko, miękciej, najmiękciej. Płynnie, płynniej, najpłynniej. Młodo, młodziej, najmłodziej. Dawno, dawniej, najdawniej. Późno, później, najpóźniej. Wczesnie, wczesniej, najwcześniej. Dobrze, lepiej, najlepiej. Głęboko, głębiej, najgłębiej. Czujnie, czujniej, najczujniej. Czerstwo, czerstwiej, najczerstwiej. Trwale, trwalej, najtrwalej. Nędznie, nędzuiej, najnędzuiej. Żwawo, żwawiej, najżwawiej. Chętnie, chętniej, najchętniej. Pusto, puściej, najpuściej. Porządnie, porządniej, najporządniej. Dorodnie, dorodniej, najdorodniej.

180.

Ziemia obraca się *ogromnie szybko* naokoło swej osi. Po stepach dzikie konie bujają *swobodnie*. Wielbłąd stąpa *bardzo poważnie*, lecz *niezbyt prędko*. Skarżę *mówił bardzo wymownie*. Człowiek powinien spełniać swe obowiązki *sumiennie i dokładnie*. „Złóż broń!“, rzekł *dumnie* zwycięzca do pokonanego nieprzyjaciela. Łabędź *wdzięcznie* przegina długą szyję. Postępujesz *nielitościwie*. Ta dziewczynka ma włosy splecione *nie dbale i nieporządnie*. Wierzmy *łatwo* pochwałom, jakie słyszymy o ukochanych osobach. W krajach podbiegunowych lato trwa *krótco*. Opowiedz mi *poprostu* całe to zdarzenie. Poczciwe dziecko *chętnie* spełnia rozkazy rodziców. Pan *gniewnie* spojrział na niewolnika. Pokrzywdzony zaczął *rozpaczliwie* krzyczeć i wyrzekać. To mnie wzruszyło *niewypowiedzianie*. *Radośnie* pośpieszyłam na spotkanie gości. Nie bawcie się tak *hałaśliwie*. Upadłam na lodzie, ale *nie szkodliwie*.

Przysłówek	Przymiotnik	Rzeczownik	Czasownik	I m i e s i ą w	
				Nieodmienny	Odmienny.
prosto	prosty	prostota	prostować	prostując	prostujący.
głucho	głuchy	głuchota	sprostować głuchnąć	sprostowawszy głuchnąc	sprostowany. głuchnący.
dobrze	dobry	dobroć	ogłuchnąć dobrzeć	ogłuchłszy dobrzejąc	— dobrzejący.
rozumnie	rozumny	rozum	wydobrzeć rozumieć	wydobrzawszy rozumiejąc	— rozumiejący.
pracowicie	pracowity	pracowitość	rozumieć pracować	rozumiawszy pracując	rozumiany. pracujący.
kosztownie	kosztowny	koszt	zapracować kosztować	zapracowawszy kosztując	zapracowany. kosztujący.
grubo	gruby	grubość	skosztować grubieć	skosztowawszy grubiejąc	skosztowany. grubiejący.
płynnie	płynny	płyn	zgrubieć płynąć	zgrubiawszy płynąc	— płynący.
pozornie	pozorny	pozór	wypłynąć pozorować	wypłynąwszy pozorując	— pozorujący.
ośno	głośny	głos	upozorować głosić	upozorowawszy głosząc	upozorowany. głoszący.
ciasno	ciasny	ciasnota	ogłosić cisnąć się	ogłosiwszy cisnąc się	ogłoszony. cisnący się.
			wcisnąć się	wcisnąwszy się	—

zły	złość	złość	złozzcząć	złozzczący.
stary	starość	rozłożyć	rozłożycielszy	rozłożyszony.
młody	młodość	starzeć się	starzejąc się	starzejący się.
mądry	mądrość	zestarzeć się	zestarzawszy się	—
ciemny	ciemnota	młodnieć	młodniejąc	młodniejący.
suchy	susza	odmłodnieć	odmłodniawszy	—
równy	równość	mądrzeć	mądrzejąc	mądrzejący.
wesoły	wesołość	zmądrzeć	zmądrzawszy	—
czysty	czystość	ciemnieć	ciemniejąc	ciemniejący.
trwały	trwałość	ociemnieć	ociemniawszy	—
twardo	twardość	suszyć	suszając	suszający.
czarowny	czar	wysuszyć	wysuszyszy	wysuszony.
wymowny	wymowa	równać	równając	równający.
		zrównać	zrównawszy	zrównany.
		weselić się	weselać się	weselący się.
		rozweselić	rozweseliwszy	rozweselony.
		czyścić	czyszcząc	czyszczący.
		oczyszczyć	oczyszczyszy	oczyszczony.
		trwać	trwając	trwający.
		przetrwać	przetrzawszy	—
		twardnieć	twardniejąc	twardniejący.
		stwardnieć	stwardniawszy	—
		czarować	czarując	czarujący.
		oczarować	oczarowawszy	oczarowany.
		wymawiać	wymawiając	wymawiający.
		wymówić	wymówiszy	wymówiony.

185 i 186.

Przysłówek podmiotem np.: Jutro jest niepewne. To oznacza miejsce. Dlaczego jest przysłówkiem pytającym.

Przysłówek orzeczeniem np.: Pracować bywa ciężko. Marznąć jest niemiło.

Uwaga. Przysłówek bywa orzeczeniem wtedy tylko, gdy podmiotem zdania jest bezokolicznik.

187.

Obustronnie, dwukrotnie, dosłownie, jednogłośnie, jednostronnie, wielokrotnie, równomiernie, jednomyślnie, wielostronnie, wszechstronnie, równocześnie, gołosłownie, półgłosem, bogobojnie, prawdopodobnie, dobrodusznie, jednozgodnie, jednocześnie, owo-cześnie, codziennie, corocznie, dobrowolnie, dwuznacznie, wszechwładnie, lekkomyślnie, wspaniałomyślnie, przedwczoraj, pojutrze.

188.

Niezmiernie, niemożliwie, nieznacznie, niechętnie, niespodziewanie, niemiło, niepostrzeżenie, nieprzy-zwoicie, niegrzecznie, niedbale, nieraz.

189.

Bezwarunkowo, bezpowrotnie, bez ustanku, bezwzględnie, bez liku, bezskutecznie, bezpowrotnie, bezwątżenia, bezstronnie, bezpiecznie.

191.

Tutejszy, tamtejszy, dotychczasowy, tymczasowy, dzisiejszy, wczorajsz, jutrzejszy, onegdajsz, teraźniejszy.

192.

			Pochodzi od przymiotnik.
zbroiła <i>gdzie?</i>	<i>tam</i>	przysł. miejsca	
skryła się <i>jak?</i>	<i>tak</i>	" sposobu	
	<i>nie</i>	" przeczenia	
<i>jak</i> (ile) ciekawa?	<i>zbyt</i>	" miary	
<i>jak</i> brzydko!	<i>jak</i>	" sposobu	
<i>jak</i> jest?	<i>brzydko</i>	" "	brzydki.
<i>jak</i> jest?	<i>nieładnie</i>	" "	nieładny.
<i>jak</i> jest na sercu?	<i>niemiło</i>	" "	niemiły.
<i>kiedy</i> zagadnie?	<i>teraz</i>	" czasu	
pozna <i>jak?</i>	<i>doskonale</i>	" sposobu	doskonały.
chodź <i>dokąd?</i>	<i>tu</i>	" miejsca	
wiem <i>kiedy?</i>	<i>już</i>	" czasu	
powiem <i>jak?</i>	<i>szczerze</i>	" sposobu	szczerzy.
powiem <i>jak?</i>	<i>pięknie</i>	" "	piękny.

P r z y m e k.

193.

Od wczesnej wiosny do późnej jesieni kwitną kwiaty w moim ogródku. Spostrzegłszy matkę, dziecko podbiegło ku niej z okrzykiem radości. Wyjeździemy w tym roku na lato do Ojcowa; może zechcesz wybrać się z nami. Koń w pełnym galopie przeskoczył przez parkan i stanął jak wryty przed gankiem. Ojciec pisze przy biurku. Dzieci trafiły piłką w oszklone drzwi balkonowe. Srebro znajdowało się niegdyś w kopalniach olkuskich. Wyjmij książeczkę z szafy i obejrzyj obrazki z młodszą siostrzyczką. Za dawnych czasów sypano kopce na cześć bohaterów. Kot schował się za szafę. Za szafą siedziała myszka. Słońce wbiło się nad chmury. Jastrząb krążył w powietrzu nad kurczęciem. Dziewczynka poszła do studni po wodę dla cioci. Kaczki i gęsi pływają po wodzie. Wśród serdecznych przyjaciół psy zająca zjadły. Nie kłóćcie się o lada drobnostkę. Ileż to razy myślę z tęsknotą o nieobecnym bracie! Posłuszne dziecko nie czyni nic wbrew woli lub bez pozwolenia rodziców. Koło jeziora chłopcy biegali. Rzeka bywa najwęższa i najpłytsza u źródła. Bez twojej pomocy nie rozwiążę tego zadania. Nie wyjdę na ulicę, bo mam jęczmień na oku. Między zbożem rosną bławatki i kākole. Podczas potopu wyginęły wszystkie żyjące stworzenia, oprócz Noego i całej jego rodziny. Wieśniak zajechał przed kuźnię. Przed kuźnią stały konie, przyprowadzone do podkucia. Schowałam klucze pod poduszkę i leżą one dotąd pod poduszką.

od wiosny	od czego? (odkąd?)	przyp. II.
do jesieni	do czego? (dokąd?)	przyp. II.
w ogródku	w czym? (gdzie?)	przyp. VII.
ku niej	ku komu?	przyp. III.
z okrzykiem	z czym?	przyp. VI.
w roku	w czym? (kiedy?)	przyp. VII.
na lato	na co? (kiedy?)	przyp. IV.
do Ojcow	do czego? (dokąd?)	przyp. II.
z nami	z kim?	przyp. VI.
w galopie	w czym? (jak?)	przyp. VII.
przez parkan	przez co?	przyp. IV.
przed gankiem	przed czym?	przyp. VI.
przy biurku	przy czym?	przyp. VII.
w drzwi	w co?	przyp. IV.
w kopalniach	w czym?	przyp. VII.
z szafy	z czego?	przyp. II.
z siostrzyczką	z kim?	przyp. VI.
za czasów	za czego?	przyp. II.
na cześć	na co?	przyp. IV.
za szafę	za co?	przyp. IV.
za szafą	za czym?	przyp. VI.
nad chmury	nad co?	przyp. IV.
w powietrzu	w czym?	przyp. VII.
nad kurczędziem	nad kim?	przyp. VI.
do studni	do czego?	przyp. II.
po wodę	po co?	przyp. IV.
dla cioci	dla kogo?	przyp. II.
po wodzie	po czym?	przyp. VII.
wśród przyjaciół	wśród kogo?	przyp. II.
o drobnostkę	o co?	przyp. IV.
z tęsknotą	z czym?	przyp. VI.
o bracie	o kim?	przyp. VII.
wbrew woli	wbrew czemu?	przyp. III.
bez pozwolenia	bez czego?	przyp. II.
koło jeziora	koło czego?	przyp. II.
u źródła	u czego?	przyp. II.
bez pomocy	bez czego?	przyp. II.

na ulicę	na co?	przyp. IV.
na oku	na czym?	przyp. VII.
między zbożem	między czym?	przyp. VI.
podczas potopu	podczas czego?	przyp. II.
oprócz Noego	oprócz kogo?	przyp. II.
przed kuźnię	przed co?	przyp. IV.
przed kuźnią	przed czym?	przyp. VI.
do podkucia	do czego?	przyp. II.
pod poduszkę	pod co?	przyp. IV.
pod poduszką	pod czym?	przyp. VI.

194.

Jesień trwa *od września do grudnia*. Chory leży *w łóżku z obwiązaną głową*. Dom stoi *na placu przed kościołem*. Zemdloną staruszkę wyniesiono *przed kościół*. Mieszkał Mazur *koło Zgierza*. Obraz wisi *na ścianie*. Dla was to jest *igraszką*, nam chodzi o życie. *Podczas* burzy nie trzeba chronić się *pod drzewa*. Mały Jaś udaje *pieska* i siedzi *pod stołem*. Nie włącz *pod stół*, chłopczyku, bo niszczysz ubranie. Idę *do teatru*, byłem *w teatrze*, wracam *z teatru*. Ci ludzie żyją *z sobą*, jak pies *z kotem*. DREWNIEM z główką *potrzesz o ścianę* i zaraz z tego ogień powstanie. Poszłam *do kościoła* z matką i usiadłyśmy *na ławce przed wielkim ołtarzem*. Organista grał *na chórze*, a lud śpiewał *na całe gardło*, pochylając *ku ziemi głowy*, lub wznosząc *oczy na krzyż w głównym ołtarzu*. Skowronek *na wiosnę przylatuje do nas z dalekich krajów*. Buduje sobie gniazdko *na ziemi w zbożu* i wznosząc się *pod niebiosa*, przyspiewuje rolnikowi *podczas jego pracy*. Nie kładź palca *między drzwiami*. Kiedy wejdiesz *między wrony*. *Wśród* takich pól *przed laty*, nad brzegiem ruczaju, *na pagórku niewielkim, we brzozowym gaju*. Wyszła myszka *z jamki*, kręciła się *po pokoju*, wreszcie wpadła *za szafę*, stojącą *przy drzwiach koło pieca*. Drapieżny kot od dawna ostrzył *na nią ząbki*, przyczał się i gdy zno-

wu wyszła ze swej kryjówki, schwycił ją i schrupał na śniadanie.

196.

Mgła unosi się *ponad* rzeką. Myśliwy wyrzwał z za drzewa, gdy nagle z *popod* krzaka wyskoczył zając. *Naokoło* dawnych miast wznosiły się mury. *Poza* dworem rozciąga się wspaniały ogród.

Uwaga. Przyimki złożone piszą się *razem* z wyjątkiem *Z*.

197.

Z pisze się *razem* przy rzeczownikach i innych przyimkach. Czy pamiętacie, jakimi przypadkami rządzi *na*? i t. d.

198.

		r z ą d z i
na pólku	na czym?	przyp. VII.
po między górami	po między czym?	przyp. VI.
pod lasem	pod czym?	przyp. VI.
za pługiem	za czym?	przyp. VI.
od świtu	od czego?	przyp. II.
do wieczora	do czego?	przyp. II.
na nie	na kogo?	przyp. IV.
od czasu	od czego?	przyp. II.
do czasu	do czego?	przyp. II.
ku niebu	ku czemu?	przyp. III.
do nocy	do czego?	przyp. II.
za pługiem	za czym?	przyp. VI.
wśród brył	wśród czego?	przyp. II.
nad polem	nad czym?	przyp. VI.
w górze	w czym?	przyp. VII.
dla rolnika	dla kogo?	przyp. II.
za horyzontem	za czym?	przyp. VI.
ponad lasem	ponad czym?	przyp. VI.
do zagrody	do czego?	przyp. II.
naprzeciw niemu	naprzeciw komu?	przyp. III.
na wyścigi	na co?	przyp. IV.
do tatula	do kogo?	przyp. II.

S p ó j n i k.

199.

Zostanę w domu i będę się uczył, a ty idź na przechadzkę, *ale* pamiętaj, że jutro nie będziesz umiał lekcyi. *Jeżeli* słuszne są twoje uwagi, to zastosuję się do nich. Dawniej żeglarze nie oddalali się od wybrzeży, *bo* nie mieli kompasu, więc się obawiali zabłądzić na morzu. *Jak* sobie pościelesz, *tak* się wyśpisz. Grzeczne dziecko *ani* się maże, *ani* kaprysi. *Czy* wicher, *czy* deszcz, *czy* śnieg na dworze, Józio biegnie zawsze do szkoły. Lepszy rydz, niż nic. Niebieski kwiatek, rosnący w zbożu, zwiemy chabrem albo bławatkiem. Cnota jest droższą *aniżeli* wszelkie skarby. Ocean Wielki *czyli* Spokojny oblewa wschodnie brzegi Azyi. Leniwy uczeń zasłużył na to, *aby* go ukarano. Chłopiec przemókł do nitki na ulewnym deszczu, *ponieważ* nie wziął z sobą parasola. *Choć* kraj jego niebogaty, radzi sobie, *bo* oszczędny. *Gdyby* słońce przestało ogrzewać naszą ziemię, nie byłoby na niej życia. Pierwszą porą roku jest wiosna, potem następuje lato, następnie jesień, a na koniec zima. Silną wolą człowiek wiele dokazać może, mało ludzi *jednakże* chce pamiętać o tem. Proś rodziców, *żeby* ci pozwolili uczyć się z nami gimnastyki. Nie wyjadę w tym roku na wieś, *gdyż* ojciec całe lato potrzebuje mojej pomocy. Wieloryb ma wielką paśćkę, *lecz* gardło bardzo wąskie.

200.

Paweł i Gaweł w jednym stali domu; Paweł na górze, a Gaweł na dole. Przyrzekłam kupić ci książkę, *ale* nie dotrzymałam słowa, *bo* sklepy były zam-

knięte. Na lato pojedziemy do Zakopanego albo do kąpiel morskich. Myślano dawniej, że ziemia jest płaską. Julek jest zawsze zajęty: *to* czyta, *to* pisze, *to* rysuje. Nie będzie urodzaju w tym roku, *jeżeli* deszcze nie przestaną padać. Otwórzcie drzwi i okna, *aby* odświeżyć powietrze. Władzio nauczył się wszystkich lekcji, *to też* chętnie idzie do szkoły. *Gdyby* krew przestała krążyć w ciele, człowiek umarłby natychmiast. Oddam ubranie biednemu chłopcu, *jeżeli* mi ojciec pozwoli. Wiedzą sąsiedzi, *jak* kto siedzi. Nie pójdę z wami na przechadzkę, *gdyż* muszę napisać ćwiczenie. Ostatnie dni karnawału nazywają się zapusty *czyli* ostatki. Zimno mi było, *choć* miałem futro i wysokie buty. Smaczny orzeszek, dobrze mówi mama, *ale* trzeba go zgryźć wprzód. Każdemu miło zabawić się czasem, nie należy *jednak* nigdy dla rozrywki zapominać o obowiązku i pracy. Powiedz Małgosi, *żeby* podała wazę. Dowiedzieliśmy się dzisiaj, iż Kopernik żył w końcu XV wieku. *Ponieważ* raz złamałeś uczynioną obietnicę, nie możemy wierzyć twemu słowu. W starym się gołębniku gołębie gnieździły: *choć* niekształtny i brzydki, był im *jednak* miły, *bo* tu ich chowały matki, tu im się rodziły dziatki. Czy wiesz, że za dwa tygodnie przypada pierwszy dzień wiosny? *Chociaż* się nic nie uczyła, tyle wiedzieć musisz, że są cztery pory roku i jak po sobie następują.

202.

Złoto jest droższe *niż* żelazo. Twój brat jest równie wysoki *jak* Antoś, ale Maryś jest wyższy *niż* obaj ci chłopcy. Ryba nie ma takich płuc, *jak* zwierzęta ssące. Cukier jest tak słodki *jak* miód. Wiewiórka w klatce lepsze ma pożywienie *niż* w lesie, a jednak tęskni za swobodą. Kłamstwo jest gorszą wadą *niż* lenistwo. Żaden kraj nie posiada tak bogatych kopalni dyamentów *jak* Indye i Brazylja. Lilia ma silniejszy zapach *niż* fiolek. Kochaj bliźniego

jak siebie samego. Po lasach kryje się więcej zwierząt *niżeli* po polach. Lis nie jest tak żarłoczny *jak* wilk. Azya ma więcej mieszkańców, *niż* wszystkie inne części świata. W lecie dni są dłuższe *niż* w zimie. Warszawa nie jest tak dużym miastem *jak* Paryż. Ze skały wytryskało źródło czyste *jak* kryształ, chłodne *jak* lód, a szumiące *jak* las stary. Krople rosy w promieniach słońca piękniejsze są *niż* brylanty. Wolę suchy chleb u siebie, *niż* u obcych marcepany. Dziewczynka śliczna *jak* aniołek zbliżyła się do sieroty. Gaz pali się jaśniej *niż* nafta. Nie myśl, że jesteś mądry *jak* Salomon. Lepiej chuchać *niż* dmuchać. Lepszy rydz, *niż* nic. Śnieg skrzypiał pod nogami i lśnił *jak* brylanty.

W y k r z y k n i k.

203.

Muszę, *niestety*, wyrzec się tej przyjemności! *Hej*, chłopaki, do roboty! „*Ach*, stójcie, stójcie!” krzyknął starszy zbójca. *Precz* mi z oczu, ty niegodziwcze! Kotek zawołał: *miau!* a pies odpowiedział: *hau!* *Hola*, mości panie, nie tędy droga! *Aj!* nie ciągnij mnie tak za włosy! *Dalibóg*, nie tego się spodziewaliśmy! Myśliwy odwiódł kurek: *pif!* *paf!* i zając padł martwy. Ktoś mię potracił i szklanka *brzdęk!* na ziemię. Kogut zapiał: *kukuryku!* wstawaj rano, mój chłopczyku! *Hejże* na Soplicę! *Sza!* dzieci, ojciec śpi. „*Ej*, nie rusz dzwoneczka!”, mówiła mateczka. *Oj!* jak to boli. Woźnica krzyknął *wio!* i zaciął konie. *Beeel!* zawołało żałośnie jagniątko. *Cyt*, posłuchajcie! *Biadu* nam, jeśli pożar zwróci się w tę stronę! *Dła Boga!* zawołała Jędrzejowa z przerażeniem. *Ila, ha, ha!* śmiał się Kuba. *O rety!* co się tu dzieje!

205.

Brawo! wyśmienicie się powiodła wyprawa. Hop,
hop oznacza wołanie i t. d.

206.

	bez (czego?)	przyimek, rząd. przyp. II.
	a	spójnik.
	przecie (ż)	spójnik.
	aby	spójnik.
	gdy	spójnik.
jest <i>jak?</i>	trudno	przysłówek sposobu.
trudno <i>jak?</i>	inaczej	przysłówek sposobu.
	jeśli	spójnik.
	i	spójnik.
jakże?		przysłówek pytający.
powiem <i>kiedy?</i>	zaraz	przysłówek czasu.
	ze (z)	przyim., rząd. p. II i VI.
	Gwałtu!	wykrzyknik.
	więc	spójnik.
	po	przyim. rządzi p. IV i VII
	ale	spójnik.
	w	przyim. rządzi IV i VII.
	by	spójnik.
	nie	przysłówek przeczenia.
zamilkł <i>jak?</i>	nagle	przysłówek sposobu.
	jak	spójnik.
Skąd?		przysłówek pytający
rzekł <i>kiedy?</i>	wreszcie	przysłówek czasu.
jako?		przysłówek pytający.
	na	przyim., rząd. p. IV i VII.
	jednak	spójnik.
złowię <i>gdzie?</i>	tu (tutaj)	przysłówek czasu.
	do	przyimek, rząd. p. II.
ujdzie <i>jak?</i>	na sucho	przysłówek sposobu
	że	spójnik.
	Och!	wykrzyknik.

to jest <i>jak</i> ?	śmiało	przysłówek sposobu.
ile śmiało?	trochę	miary.
	do	przyimek, rząd. p. II.
	za	przyimek rząd. II, IV i VI.
	lecz	spójnik.
jest <i>kiedy</i> ?	już	przysłówek czasu.
ile (<i>jak</i>) wielka?	dość	miary.
	choć	spójnik.
ocalić <i>jak</i> ?	gładko	przysłówek sposobu.
<i>jak</i> gładko?	nie bardzo	" "
rzucił się <i>kiedy</i> ?	wtedy	" czasu.
	że	spójnik.
nie splami <i>kiedy</i> ?	nigdy	przysłówek czasu.
żyje <i>odkąd</i> ?	odtąd	" "

S k ł a d n i a.

207.

Kościół stoi na wzgórzu. *Biedny* pracować musi, a *bogaty* powinien. *Kto* zniszczył moją pracę? *Ja* nie dotknąłem jej nawet. Dwaj *chłopcy* się ścigali: *jeden* z nich upadł, a *drugi* dobiegł do mety szczęśliwie. *Spać* długo jest niezdrowo. *Tańczyć* jest bardzo przyjemnie. *Zabity* spadł natychmiast z konia. *Wezwany* stawił się w oznaczonej godzinie. *Zawsze* jest przysłówkiem czasu. *Grzecznie* nie to samo znaczy co uprzejmie. *Dla* rządzi drugim przypadkiem. *Z* jest przyimkiem. *Jeżeli* jest spójnikiem warunkowym. *Niestety* wyraża żal lub ubolewanie.

Co stoi?	<i>kościół</i>	<i>rzeczownik</i>
kto musi?	<i>biedny</i>	<i>przymiotnik</i>
kto powinien?	<i>bogaty</i>	<i>przymiotnik.</i>
kto zniszczył?	<i>kto?</i>	<i>zaimek pytający</i>
kto nie dotknął?	<i>ja</i>	<i>zaimek osobowy</i>
kto się ścigał?	<i>chłopcy</i>	<i>rzeczownik</i>
kto upadł?	<i>jeden</i>	<i>liczebnik główny</i>
kto dobiegł?	<i>drugi</i>	<i>liczebnik porządk.</i>
Co jest niezdrowo?	<i>spać</i>	<i>czasown. w bezokół.</i>
co jest przyjemnie?	<i>tańczyć</i>	<i>czasown. w bezokół.</i>
kto spadł?	<i>zabity</i>	<i>imiesł. odm. bierny</i>
Kto się stawil?	<i>wezwany</i>	<i>imiesł. odm. bierny</i>
co jest przysłówkiem?	<i>zawsze</i>	<i>przysłówek</i>
co znaczy?	<i>grzecznie</i>	<i>przysłówek</i>
co rządzi?	<i>dla</i>	<i>przymiek</i>
co jest przyimkiem?	<i>z</i>	<i>przymiek</i>
co jest spójnikiem?	<i>jeżeli</i>	<i>spójnik</i>
co wyraża żal?	<i>niestety</i>	<i>wykrzyknik</i>

209.

Okręt *płynie*. Ten chłopiec jest *odważny*. Malarz jest *artystą*. To ćwiczenie jest *twoje*. Ja byłem *pierwszy*, a Karol *trzeci*. On jest *skaleczony*. Ustępować upartym jest bardzo *rozsądnie*.

co okręt robi?	<i>płynie</i>	<i>czasownik.</i>
chłopiec jest jaki?	<i>odważny</i>	<i>przymiotnik.</i>
malarz jest kim?	<i>artystą</i>	<i>rzeczownik.</i>
ćwiczenie jest czyje?	<i>twoje</i>	<i>zaim. dzierżawczy.</i>
byłem który?	<i>pierwszy</i>	<i>liczebnik porządk.</i>
Karol był który?	<i>trzeci</i>	
on jest jaki?	<i>skaleczony</i>	<i>imiesłów odmienny</i>
		<i>bierny.</i>
ustępować jest jak?	<i>rozsądnie</i>	<i>przysłówek.</i>

211.

Ogrodnik sprzedaje sałatę. Kot drapie pazurami. Pierwszy uczeń otrzymał nagrodę. Ludzie zmierzylili głębokość morza. Mucha ma sześć nóg. Lekarz zwierząt nazywa się weterynarzem. Ryby pływają w wodzie. Dzieci chodzą spać wcześniej. We wrześniu kończą się żniwa. Ludzie potrzebują pokarmu i napoju. W dużym domu mieszkają bogaci ludzie. Warszawa leży na lewym brzegu Wisły. Pewien podróżny szedł przez wieś. Chłopczyk przy stole rzucał gałki z chleba.

212.

Pracowity wieśniak żnie zboże sierpem. Na wiosnę drzewo okrywa się liściem. Drapieżny jastrząb poluje na kury. Orzeł ma bystry wzrok. Ogień płonie jasno. Dobroczynne słońce ogrzewa ziemię. Lew jest dzikiem zwierzęciem. Dziesięć koni pasie się na łące. Nasz wuj przyjechał wczoraj ze wsi. Jurek zerwał kilka kwiatków. Papier robi się z gałganów.

214.

Matka kraje chleb. Ksiądz odprawia nabożeństwo. Kowal kuje żelazo. Lis porywa gęsi. Czy mnie kochasz? Mój brat widział morze, a ja nie widziałam morza. Zosia nie splamiła książki. Szewc nie przyniósł butów. Uczymy się gramatyki i składni. Gdzie jest Józef? poszukaj go. Pies strzeże domu. Dzieci winszują rodzicom. Człowiek ufa Bogu. Robaki szkodzą roślinom. Dobry syn jest posłuszny ojcu. Bóg rządzi światem. Staruszek podpira się laską. Chłopiec rysuje ołówkiem. Każdy musi pracować. Lubię czytać. Wełna owcy uazywa się runem. Oczy służą

*do patrzenia. Zasiałam kwiaty i warzywa. Rolnik orze
ziemię pługiem. Chcemy zwiedzić Tatry. Ksiądz posy-
puje głowy popiołem. Doktor zapisał lekarstwo choremu.
Ludzie zabierają miód pszczołom. Córka pomaga szyć
matce. Coś chciałem powiedzieć.*

kraje co?	chleb	rzecz., przyp. IV.
odprawia co?	nabożeństwo	" " "
kuje co?	żelazo	" " "
porywa co?	gęsi	" " "
kochasz kogo?	mnie	zaim. osob., p. IV.
widział co?	morze	rzecz., przyp. IV.
nie widziałam czego?	morza	rzecz., przyp. II.
nie splamiła czego?	książki	" " "
nie przyniósł czego?	butów	" " "
uczymy się czego?	gramatyki	" " "
uczymy się czego?	składni	" " "
poszukaj kogo?	go	zaim. osob., p. II.
strzeże czego?	domu	rzecz., przyp. II.
winszują komu?	rodzicom	rzecz., przyp. III.
ufa komu?	Bogu	" " "
szkodzą komu?	roślinom	" " "
jest posłuszny komu?	ojcu	" " "
rządzi czem?	światem	rzecz., przyp. VI.
podpiera się czem?	laską	" " "
rysuje czem?	ołówkiem	" " "
musi co robić?	pracować	czasown. w bezok.
lubię co robić?	czytać	" " "
nazywa się jak?	runem	rzecz., przyp. VI.
służą do czego?	do patrzenia	rzecz., przyp. II.
zasiałam co?	kwiaty	rzecz., przyp. IV.
" co?	warzywa	" " "
orze co?	ziemię	" " "
orze czem?	pługiem	rzecz., przyp. VI.
chcemy co zrobić?	zwiedzić	czasow. w bezok.
zwiedzić co?	Tatry	rzecz., przyp. IV.
posypuje co?	głowy	" " "

posypuje <i>czem?</i>	<i>popiołem</i>	rzecz., przyp. VI.
zapisał <i>co?</i>	<i>lekarstwo</i>	rzecz., przyp. IV.
„ <i>komu?</i>	<i>choremu</i>	przymiot., p. III.
zabierają <i>co?</i>	<i>miód</i>	rzecz., przyp. IV.
„ <i>komu?</i>	<i>pszczołom</i>	rzecz., przyp. III.
pomaga <i>co robić?</i>	<i>szyć</i>	czasown. w bezok.
„ <i>komu?</i>	<i>matce</i>	rzecz., przyp. III.
chciałem <i>co zrobić?</i>	<i>powiedzieć</i>	czasow. w bezokol.
powiedzieć <i>co?</i>	<i>coś</i>	z. nieokr., p. IV.

215.

Ogrodnik sadi *drzewa*. Parobek rąbie *drzewo*. Owca skubie *trawę*. Matka napomina *dziecko*. Król zwyciężył *nieprzyjaciół*. Rybacy złowili *szczupaka*. Psy gonią *zająca*. Praczką pierze *bieliznę*. Widzieliśmy *ich*. Bednarz pobija *beczkę*.

Kominiarz nie umył *twarzą*. Nie mam *igły*. Szwaczka nie skończyła *sukni*. Żaden z uczniów nie dostał *nagrody*. Pastuszek szuka *jagnięcia*. Naucz się *historii*. Bogacz strzeże się *złodzieja*. Poeta doczekał się *sławy*. Ludzie boją się *Boga*.

Wódz rozkazuje *żołnierzom*. Czy podziękowałaś *rodzicom?* Oddaj *to Zosi*.

Wół bodzie *rogami*. Pszczoła kłuje *ząbkami*. Drzewo rzną *piłą*, a heblują *heblem*. Dzieci przepłynęły *rzekę* *czółnem*. Wilk pożarł *żrebię*, ale nie tknął *kłaczki*. Czy lubisz się *gimnastykować?* Mam zamiar *wyjechać*. Powinieneś *szanować starszych*.

217.

Wół chodzi *powoli*. Leon pisze *brzydko*. Bibuła jest *bardzo tania*. Bóg jest *wszędzie*. Rolnicy wstają *wczesnie*. Już ubraliśmy się *zupełnie*. Ludzie modlą się *w kościele*. Tutaj deszcz nie padał. Ubierz się *prędko*, to pójdziemy *na przechadzkę*. Chaber rośnie *w polu*, kwitnie *na wiosnę szafirowo* i służy *dzieciom na wian-*

ki. Pszczoły zbierają miód z kwiatów. Popłyniemy Wisłą do Płocka. Jechaliście koleją do domu. Nieprzyjemnie jest podróżować nocą. Gdzie krucho, tam się rwie. Czterej żołnierze szli gościncem. Wybieramy się do ogrodu albo za rogatki. Ten człowiek pracuje głową. W ogrodzie rośnie dużo kwiatów. Nikt się cudzą krzywdą na długo nie wzbogaci.

chodzi jak?	powoli	przysł. sposobu.
pisze jak?	brzydko	" "
jest jak tania?	bardzo	" "
jest gdzie?	wszędzie	przysł. miejsca.
wstają kiedy?	wczesnie	" czasu.
ubraliśmy się jak?	zupełnie	przysł. sposobu.
" " kiedy?	już	" czasu.
modlą się gdzie?	w kościele	rzecz., p. VII.
nie padał gdzie?	tutaj	przysł. miejsca.
ubierz się jak?	prędko	" sposobu.
pójdziemy dokąd?	na przechadzkę	rzecz., p. IV.
rośnie gdzie?	w polu	" " VII.
kwitnie kiedy?	na wiosnę	" " IV.
" jak?	szafirowo	przysł. sposobu.
zbierają skąd?	z kwiatów	rzecz., przyp. II.
popłyniemy którą?	Wisłą	" " VI.
" dokąd?	do Płocka	" " II.
jechaliście jak?	koleją	" " VI.
" dokąd?	do domu	" " II.
podróżować kiedy?	nocą	" " VI.
gdzie się rwie?	tam	przysł. miejsca.
szli którą?	gościncem	rzecz. przyp. VI.
wybieramy się dokąd?	do ogrodu	" " II.
wybieramy się dokąd?	za rogatki	" " IV.
pracuje jak?	głową	" " VI.
rośnie gdzie?	w ogrodzie	" " VII.
rośnie ile kwiatów?	dużo	przysł. miary.
wzbogaci się na jak	na długo	" czasu.
długo?		

218.

Basia haftuje *pięknie*. Kupiec sprzedaje towar *drogo*. *Wczoraj* mięso było *trochę* twarde. Te dzieci są *zbyt* wesole. Nie jedz *zawiele*. Przestraszyliśmy się *niezmiernie*. *Tutaj* będzie zabawa. Wracajcie *stamtąd* jak najprędzej. Nie spotkałem *nigdzie* dziecka. *Zawsze* będę ci posłuszną.

Tędy wiedzie droga *do wsi*. Czy byliście *onegdaj* na weselu? Najcieplej bywa *w lecie*. Dziewczynki *gonią się po pokoju*. Krzyżyk wisi *nad łóżkiem*. Sowa żeruje *w nocy*. *O zmroku* powróciliśmy z *wycieczki*. Ludzie szli *gromadkami*. Ptaki *w jesieni* odlatują *daleko*. Czekałam na niego *wieczorem*. Kiedy jeździć, to już *sanną*.

Uwaga. Określenie przysłówkowe jest dodatkiem do czasownika i odpowiada na wszystkie pytania przysłówków. Bywa niem bądź przysłówek, bądź też rzeczownik.

220.

Kto pochwycił?	wilk	podmiot.
wilk co zrobił?	pochwycił	orzeczenie.
pochwycił co?	zdobycz	przedmiot.
„ jak?	chciwie	okr. przysłów.
Kto uwił?	skowronek	podmiot.
skowronek co zrobił?	uwił	orzeczenie
uwił co?	gniazdko	przedmiot.
„ gdzie?	w polu	okr. przysłów.
Kto zbiera?	wiewiórka	podmiot.
co ona robi?	zbiera	orzeczenie.
zbiera co?	orzechy	przedmiot.
„ jak?	skrętnie	okr. przysłów.
Kto nie może fruwać?	struś	podmiot.
co struś robi?	nie może	orzeczenie
nie może czego robić?	fruwać	przedmiot
ale co robi?	biega	orzeczenie.

biega jak?	szybko	okr. przysłów.
jak szybko?	nadzwyczaj	"
Kto rzucił się?	jastrząb	podmiot.
co on zrobił?	rzucił się	orzeczenie.
rzucił się na kogo?	na zajęczka	przedmiot.
i co zrobił?	rozdarł	orzeczenie.
rozdarł kogo?	go	przedmiot.
" jak?	na dwoje	okr. przysłów.
" kiedy?	natychmiast	"
Kto niech rozczesze?	(ty)	podmiot.
co zrób?	rozczesz	orzeczenie.
rozczesz co?	włosy	przedmiot.
" jak?	uważnie	okr. przysłów.
kto pomoże?	(ja)	podmiot.
co zrobię?	pomogę	orzeczenie.
pomogę komu?	ci	przedmiot.
" co zrobić?	ułożyć	"
ułożyć co?	je	"
" jak?	pięknie	okr. przysłów.
Kto niech się zbliży?	(ty)	podmiot.
co zrób?	zbliż się	orzeczenie.
zbliż się dokąd?	do stołu	okr. przysł.
kto niech podpisze?	(ty)	podmiot.
co zrób?	podpisz	orzeczenie.
podpisz co?	nazwisko	przedmiot.
podpisz jak?	wyraźnie	okr. przysłów.
Kto się unosił?	muszki	podmiot.
co one robiły?	unosily się	orzeczenie.
unosily się jak?	rojami	okr. przysłów.
" gdzie?	ponad łąką	"
Kto podnosił?	chłopi	podmiot.
co oni robili?	podnosili	orzeczenie.
podnosili co?	siano	przedmiot.
" czem?	widłami	"
kto rzucał?	(oni)	podmiot.
co robili?	rzucali	orzeczenie.
rzucali co?	je	przedmiot.

rzucali gdzie?	na wóz	okr. przysłów.
Kto pozwolił?	mama	podmiot.
co mama zrobiła?	pozwoliła	orzeczenie.
pozwoliła komu?	nam	przedmiot.
co robić?	bawić się	"
bawić się gdzie?	na dworze	okr. przysłów.
Kto niech się strzeże?	(my)	podmiot.
co róbmy?	strzeżmy się	orzeczenie.
strzeżmy się co robić?	sądzić	przedmiot.
sądzić kogo?	ludzi	"
jak?	z pozoru	okr. przysłów.
Kto musi?	rzemieślnicy	podmiot.
co oni robią?	muszą	orzeczenie.
muszą co robić?	pracować	przedmiot.
pracować odkąd?	od rana	okr. przysłów.
dokąd?	do wieczora	"
Kto wstaje? (czło- wiek) t. j.	kto	podmiot.
co on robi?	wstaje	orzeczenie.
wstaje kiedy?	rano	okr. przysł.
kto daje?	Pan Bóg	podmiot.
co Pan Bóg robi?	daje	orzeczenie.
daje komu?	temu	przedmiot.
co znaczy?	to	podmiot.
co to robi?	znaczy	orzeczenie.
kto się nauczył?	kto	podmiot.
co zrobił?	nauczył się	orzeczenie.
nauczył się co robić?	pracować	przedmiot.
kiedy?	za młodu	okr. przysłów.
kto nie odkłada?	kto	podmiot.
co robi?	nie odkłada	orzeczenie.
nie odkłada czego?	roboty	przedmiot.
na kiedy?	na później	okr. przysłów.
kto nie zazna?	ten	podmiot.
co zrobi?	nie zazna	orzeczenie.
nie zazna czego?	biedy i niedo- statku	2 przedm.

kto błogosławić będzie?	Pan Bóg	podmiot.
co Bóg robić będzie?	błogosł. będzie	orzeczenie.
błogosł. będzie komu?	temu	przedmiot.
Kto pisze?	Antoś	podmiot.
co on robi?	pisze	orzeczenie.
pisze jak?	uważnie, starannie i porządnie	3 okr. przysł.
Kto niechaj da?	(ty)	podmiot.
co zrób?	daj	orzeczenie.
daj komu?	mi	przedmiot.
daj czego?	cukru, kawy, bułek i masła.	4 przedmioty.

224.

Grzeczne dziecko słucha rodziców. Błędny ognek migoce na mokrych łąkach. Czujny pies strzeże domu w nocy. Mieczysław I przyjął wiarę chrześcijańską. Dziesiąty uczeń wydaje lekcję przed nauczycielem. Trzej królowie przybyli do Betleem. Czterech mężczyzn przypatruje się nowemu pługowi. Ta dziewczynka jest pracowita, lecz tamta nigdy nie odrabia starannie zadanych lekcji. Stroskany pasterz znalazł wreszcie w lesie zbłąkaną owcę. Zielone liście okrywają drzewa na wiosnę, a żółte opadają w jesieni. Gdzie położyliście swoje kajety? Twoje buciki są za ciasne. Pożyczyłam sobie bardzo zajmującą książkę. Opowiedzcie mi całe to zdarzenie. Żeglarzom fenickim udało się wynaleźć szkło. Niegrzeczna Ludka napierała się pierniczka. Praca jest najlepszym lekarstwem na nudy. Węgiel kamienny jest twardy. Młodemu świat cały się uśmiecha. Pańskie oko konia tuczy. Ile zapłacono tej szwaczce za szycie? Zorza północna jest wspaniałym zjawiskiem. Gwałtowna burza spustoszyła całą okolicę. Szumiące fale zalewały niaszczyste wybrzeże.

<i>jakie dziecko?</i>	<i>grzeczne</i>	przymiotnik
<i>jaki ogień?</i>	<i>błędny</i>	"
<i>na jakich łąkach?</i>	<i>mokrych</i>	"
<i>jaki pies?</i>	<i>czujny</i>	"
<i>Mieczysław który?</i>	<i>pierwszy</i>	liczebn. porządk.
<i>jaką wiarę?</i>	<i>chrześcijańską</i>	przymiotnik
<i>który uczeń?</i>	<i>dziesiąty</i>	liczebn. porządk.
<i>ilu królów?</i>	<i>trzej</i>	liczebnik główny.
<i>ilu mężczyzn?</i>	<i>czterech</i>	"
<i>jakemu pługowi.</i>	<i>nowemu</i>	przymiotnik.
<i>która dziewczynka?</i>	<i>ta</i>	zaimek wskaz.
	<i>tamtą</i>	"
<i>jakich lekcyi?</i>	<i>zadanych</i>	imiesł. odm. bier.
<i>jaki pasterz?</i>	<i>stroskany</i>	" " "
<i>jaką owcę?</i>	<i>zblakaną</i>	" " "
<i>jakie liście?</i>	<i>zielone</i>	przymiotnik.
	<i>żółte</i>	
<i>czyje kajety?</i>	<i>swoje</i>	zaimek dzierżaw.
<i>czyje buciki?</i>	<i>twoje</i>	"
<i>jaką książkę?</i>	<i>zajmującą</i>	imiesł. odm. " czyn.
<i>jakie zdarzenie?</i>	<i>całe</i>	zaimek nieokr.
<i>które zdarzenie?</i>	<i>to</i>	" wskazuj.
<i>jakim żeglarzom?</i>	<i>fenickim</i>	przymiotnik.
<i>jaka Ludka?</i>	<i>niegrzeczna</i>	"
<i>jakim lekarstwem?</i>	<i>najlepszym</i>	"
<i>jaki węgiel?</i>	<i>kamienny</i>	"
<i>jaki świat?</i>	<i>cały</i>	zaimek nieokr.
<i>czyje oko?</i>	<i>pańskie</i>	przymiotnik.
<i>które szwaczce?</i>	<i>tej</i>	zaimek wskazuj.
<i>jaka zorza?</i>	<i>połnocna</i>	przymiotnik.
<i>jakim zjawiskiem?</i>	<i>wspaniałym</i>	"
<i>jaka burza?</i>	<i>gwałtowna</i>	"
<i>jaką okolicę?</i>	<i>całą</i>	zaim. nieokreślony.
<i>jakie fale?</i>	<i>szumiące</i>	imiesł. odm. czyn.
<i>jakie wybrzeże?</i>	<i>piaszczyste</i>	przymiotnik.

225.

Młyn *wietrzny* nazywa się wiatrakiem. Związałam nitką *zerwane* kwiaty i umieściłam je w *czystej* wodzie. Słyszeliśmy *wojskową* muzykę. Nauczyciel pochwalił *pierwszego* ucznia. *Twoje* wypracowanie było bardzo staranne. *Podarta* sukienka nie zda się na nic. *Ta* gruszka zaczyna się psuć, a *tamtą* już zupełnie zgniła. Żebrak nosi *połatane* ubranie. Wóz ma *cztery* koła. Człowiek ma *dwie* ręce, *dwie* nogi, *dwadzieścia* palców i *trzydzieści dwa* zęby. *Nafta* daje światło *jasne*. Wiosna jest *najmilszą* porą roku. Woda *wrząca* parzy. Ptaki *śpiewające* są *najmilsze*, bo nas rozweselają *śpiewem*. Domy *murowane* są trwałe. *Zepsuty* zegar nie chodzi. Chrystus wybrał *dwunastu* apostołów. Jest *dziesięć* boskich przykazań. Były one spisane na *dwunastu* *kamiennych* tablicach. Nie mów *fałszywego* świadectwa przeciw bliźniemu *swemu*. Koń *arabski* jest *najpiękniejszy*.

Podmiot	Orzeczenie	Przedmiot	Okr. przysł.	Przydawka
Młyn	nazywa się	wiatrakiem		wietrzny (młyn).
(Ja)	związałam	nitką, kwiaty		zerwane (kwiaty).
(Ja)	umieściłam	je	w wodzie	czystej (wodzie).
(My)	styszeliśmy	muzykę		wojskową (muzykę).
Nauczyciel	pochwalił	uczenia	bardzo (sta- [ranne])	pierwszego (ucznia).
Wypracowanie	było staranne	na nic		twoje (wypracowanie)
Sukienka	nie zda się	psuć się		podarta (sukienka)
Gruszka	zaczyna			ta (gruszka).
(gruszka)	zgniła	ubranie	już, zupełnie	łama (gruszka).
Żebrak	nosi	kola		połatane (ubranie).
Wóz	ma			cztery (kola).
Człowiek	ma	ręce, nogi, palców, zęby		dwie (ręce), dwie (nogi), 20 (pal- ców), 32 (zęby).
Nafta	daje	światło		jasne (światło).
Wiosna	jest porą			najmilszą (porę).
Woda	parzy			wrzącą (woda).
Ptaki	są najmlsze	nas, śpiewem		śpiewające (ptaki).
(one)	rozweselałą			murowane (domy).
Domy	są trwałe			zepsute (zegar).
Zegar	nie chodzi			dwunastu (apostolów).
Chrystus	wybrał	apostołów		boskich (przykazań).
Dziesięć	jest	przykazań		dwunastu (tablicach).
One	były spisane	na tablicach		falszywego (świadectwa)
(Ty)	nie mów	świadectwa, prze- ciw bliźniemu.		swemu (bliźniemu).
Koń	jest najpiękniejszy			arabski (koń).

228.

Miłosierdzie *Boga* jest wielkiem. Ryk *lwa* budzi przestrach. Nieuważna dziewczynka rozlała szklankę *wody*. Ludność *Chin* jest bardzo liczna. Mąż twojej *siostry* nazywa się twoim szwagrem. Wysokość *topoli włoskiej* jest wspaniałą. Lubię zieloność *wierzb* i *brzóz*. Nauka *geografii* nie jest rzeczą łatwą. Światło *gazu* razi oczy *człowieka*. Czy lubisz zapach leśnej *konwalii*? Głupota *osła*, siła *lwa* i okrucieństwo *tygrysa* weszły w przysłowie. Trzeba zbierać za młodu skarby *nauki*. Deszcz i burze w porze *źniw* wyrządziły gospodarzom wielką klęskę. Łzy *współczucia* nie wiele warte, gdy dobrym czynem nie są poparte. Sieć *dróg* kolejowych ożywia handel *kraju* i podnosi zamożność jego *mieszkańców*. Ludzie płacą drogo za futro *sobola*, *gronostaja* i *bobra*. Szum *wiatru* głużył krzyk *bieдного dziecka*. Przeraził nas widok *wzburzonego morza*. Wierzchołki *drzew* kołysały się na wszystkie strony, a trzask łamiących się *gałęzi* rozlegał się w całym lesie.

229.

Brat *matki* nazywa się wujem, a brat *ojca* stryjem. Czy znasz treść tej zajmującej *książki*? Usiądźmy w cieniu *drzewa*. Kupiec odważył mi funt *rąbanego cukru*. Obdarowany żebrak całował z wdzięcznością ręce swego *dobroczyńcy*. Widzieliśmy onegdaj zaćmienie *słońca*. Lekarz *zwierząt* nazywa się weterynarzem. Smak *wina* jest orzeźwiający. Głos *słowika* podoba się każdemu. Siedząc nad wodą, słuchałam szmeru *strumyka*. Dziób *orla* jest zakrzywiony. Ściany *domu* były grube, murowane. Fale *morza* huczą dziś groźnie. Zgrzyt *żelaza* po szkle jest nieprzyjemny. Praca *rolnika* jest pożyteczna. Grzmot był zapowiedzią zbliżającej się *burzy*, a błyskawica nagle oświeciła wnętrze *lasu*. Kolor *nieba* jest błękitny. Czy podoba ci się kształt tego *dzbanuszka*? Blask *ognia* padał na twarze siedzących wkoło *górali*. Pożycz mi formy swojego *stanika*.

Podmiot	Orzeczenie	Przedmiot	Okr. przyał.	Przydawka	Dopełniacz
Brat	nazywa się	wujem			matki (brat)
brat	(nazywa się)	stryjem			ojca (brat)
(Ty)	znasz	treść			książki (treść)
(My)	usiądzmy		w cieniu		drzewa (w cieniu)
Kupiec	odważył	mi, funt			cukru (funt)
Żebrak	całował	ręce	z wdzięczno- [ścią]		dobroczyńcy (ręce)
(My)	widzieliśmy	zaćmienie	onegdaj		słońca (zaćmienie)
Lekarz	nazywa się	weterynarzem			zwierząt (lekarz)
Smak	jest orzeźwiający				wina (smak)
Głos	podoba się	każdemu			słowika (głos)
(Ja)	stuchalam	szmeru	nad wodą		strumyka (szmeru)
Dziób	jest zakrzywiony				orła (dziób)
Ściany	były grube, muro- huczą [wane]				domu (ściany)
Fale	jest nieprzyjemny		dziś, groźnie		morza (fale)
Zgrzyt	jest pożyteczna				żelaza (zgrzyt)
Praca	był zapowiedzią				rolnika (praca)
Grzmot	błyskawica oświeciła	wnętrze	nagle		burzy (zapowiedzią)
Kolor	jest błękitny				lasu (wnętrze)
Kształt	podoba się	ci			nieba (kolor)
Błask	padał	na twarzo	wkoło		dżbanuszka (kształt)
(Ty)	pożycz	mi, formy			ognia (błask), górali (twarze)
					stanika (formy)

231.

- M.* Dom ojcowski, dom ojca stoi nad rzeką.
D. Dzieci śpieszą radośnie do domu ojcowskiego, do domu ojca.
C. Wszedłszy na wzgórze, przyglądałem się domowi ojcowskiemu, domowi ojca.
B. Lubię nadewszystko dom ojcowski, dom ojca.
W. O! domu ojcowski! o, domu ojca! któżby za tobą nie tęsknił?
N. Z przyjemnością słuchałam, jak zachwycano się domem ojcowskim, domem ojca.
M. Wszędzie mi dobrze, lecz najlepiej w domu ojcowskim, w domu ojca.

Uwaga. Według powyższego wzoru przypadkować w zdaniach, bądź ustnie, bądź piśmiennie, inne podane przykłady, ażeby uczeń zrozumiał dobrze, że *przydanka* godzi się z głównym rzeczownikiem *w rodzaju, liczbie i przypadku; dopełniacz* zaś może nie godzić się z nim ani w rodzaju, ani w liczbie i *stoi zawsze w przyp. II.*

234.

Jezus Chrystus, Odkupiciel rodzaju ludzkiego, miłował nieprzyjaciół. *Lew, król* zwierząt, zwołał radę. *Dzieci*, najdroższy skarb rodziców, nie zawsze odpłacają im się wdzięcznością. Z wielką uroczystością odbył się pogrzeb *Kraszewskiego, autora* „Starej Baśni.“ *Kasztanek, mój wierzchowiec*, okulał mi wczoraj. Czytaliśmy głośno *Pamiętnik chłopca*, moją ulubioną książkę. Zabłyło już słońce, oko dnia jasnego. *Łódź, miasto* w gubernii piotrkowskiej, jest bogata i fabryczna. *Świątynia jerozolimska, dzieło Salomona*, zburzoną została przez *Nabuchodonozora, króla babilońskiego*. Niemcy chcieli sobie przywłaszczyć *Kopernika, słynnego astronoma*. *Powązki, miasto* umarłych, pełne są w lecie śpiewu ptaków i zapachu kwiatów. *Ogród Salski, ozdoba Warszawy*, dostarcza mieszkańcom wielu przyjemności. *Ja, biedny człowieczek*, zbuduję domeczek. *Lis stary, wielki oszust*, narzekał, że nie ma przyjaciół. *Nauka, cnót* wznio-

słych prawdziwa *mistrzynie*, ze złych nawet dziełek
pocziwe uczyni. Londyn leży nad *Tamizą*, szeroką
i splawną rzeką. Powinniśmy iść zawsze za głosem
sumienia, nieomylnego *przewodnika*.

W y r a z g ł ó w n y		D o p o w i e d z e n i e	
Jezus	imię włas., r. m., l. p., p. I.		rzecz., r. męs., l. p., p. I.
lew	rzecz., r. m., l. p., p. I.	"	"
dzieci	rzecz., r. nij., l. mn., p. I.	"	"
Kraszowskiego	imię włas., r. m., l. p., p. II.	"	" p. II.
kasztanek	rzecz., r. m., l. p., p. I.	"	" p. I.
Pamiętnik	im. włas., r. m., l. p., p. IV.	"	r. żeń., l. p., p. IV.
chłopca			
słonko	rzecz., r. nij., l. p., p. I.	"	r. nij., l. p., p. I.
Łódź	imię włas., r. ż., l. p., p. I.	"	"
świętynia	rzecz., r. ż., l. p., p. I.	"	"
Nabuchodo- nozora	im. włas., r. m., l. p., p. IV.	"	r. męs., l. p., p. IV.
Kopernika	im. włas., r. m., l. p., p. IV.	"	r. męs., l. p., p. IV.
Powązki	im. włas., r. n., l. m., p. I.	"	r. nij., l. p., p. I.
Ogród Saski	im. włas., r. m., l. p., p. I.	"	r. żeń., l. p., p. I.
ja	zaim. osob., l. p., p. I.	"	r. męs., l. p., p. I.
lis	rzecz., r. męs., l. p., p. I.	"	r. męs., l. p., p. I.
nauka	rzecz., r. żeń., l. p., p. I.	"	r. żeń., l. p., p. I.
nad Tamizą	im. włas., r. ż., l. p., p. VI.	"	r. żeń., l. p., p. VI.
sumienia	rzecz., r. n., l. p., p. II.	"	r. męs., l. p., p. II.

235.

Wiedeń, *stolica Austrii*, leży nad Dunajem. Grzybień, *roślina wodna*, ma duże, białe kwiaty. Pszczoły, *najmyślniejsze owady*, żyją gromadami. Orzeł, *król ptaków*, żywi się wyłącznie mięsem. Łomnica, *góra w Tatrach*, jest wysokim szczytem. Nadeszła wiosna, *upragniona pora roku*. Dniepr, *wielka rzeka*, wpada do morza Czarnego. W żadnej części świata nie spotykamy teraz mamuta, *przedpotopowego zwierzęcia*. Czcijmy Boga, *Stwórcę całego świata*. Wielkanoc, *uroczyste święto*, przypada zawsze na wiosnę. Dąb, *piękne drzewo liściaste*, rozrósł się wspaniale. Indye leżą w Azji, *najrozleglejszej części świata*. Mickiewicz, *najznakomitszy poeta polski*, był profesorem. Dyament, *najtwardszy kamień*, rzuca ogień, mieniające się barwami tęczy. Koń, *pożyteczne zwierzę*, pomaga człowiekowi w pracy. Żyto i pszenica, *dwa gatunki zbóż*, rosną prawie w całej Europie. Zosia, *najlepsza uczennica*, dostała pierwszą nagrodę. Ojciec mój, *stary żołnierz*, opowiadał o różnych bitwach.

Podmiot	Orzeczenie	Przedmiot	Określenie przy- słówkowe
Wiedeń Grzybień	leży ma	kwiaty	nad Dunajem
Pszczoty	żyją		gromadami
Orzeł Łomnica	żywi się jest szczy- tem	mięsem	wyłącznie
Wiosna Dniepr	nadeszła wpada		do morza Czar- nego
(My)	nie spotyka- my	mamuta	teraz, w części
(My) Wielkanoc Dąb	czcijmy przypada rozrósł się	Bogu	zawsze, na wiosnę wspaniale
Indye	leżą		w Azji
Mickiewicz	był profe- sorem		
Dyament	rzuca	ognie, barwami	
Koń	pomaga	człowiekowi w pracy	
Żyto i psze- nica	rosną		prawie, w Euro- pie
Zosia	dostała	nagrodę	
Ojciec	opowiadał	o bitwach	

Przydawka	Dopełniacz	Dopowiedzenie
<i>duże, białe</i> (kwiaty)	<i>Austrii</i> (stolica)	<i>stolica</i> (Wiedeń)
<i>wodna</i> (roślina)		<i>roślina</i> (grzybień)
<i>najzmyślniejsze</i> (owady)		<i>owady</i> (pszczoły)
<i>wysokim</i> (szczytem)	<i>ptaków</i> (król)	<i>król</i> (orzeł)
		<i>góra</i> (Łomnica)
<i>upragniona</i> (pora)	<i>roku</i> (pora)	<i>pora</i> (wiosna)
<i>wielka</i> (rzeka)		<i>rzeka</i> (Dniepr)
<i>żadnej</i> (części)	<i>świata</i> (części), <i>przedpotopowego</i> (zwierzęcia)	<i>zwierzęcia</i> (mamuta)
<i>całego</i> (świata)	<i>świata</i> (Stwórcę)	<i>Stwórcę</i> (Boga)
<i>uroczyste</i> (święto)		<i>święto</i> (Wielkanoc)
<i>piękne, liściaste</i> (drzewo)		<i>drzewo</i> (dąb)
<i>najrozleglejszej</i> (części)	<i>świata</i> (części)	<i>części</i> (Azyi)
<i>najznakomitszy,</i> <i>polski</i> (poeta)		<i>poeta</i> (Mickiewicz)
<i>mieniające się</i> (ogień)	<i>tęczy</i> (barwami)	<i>kamień</i> (dyament)
<i>najtwardszy</i> (kamień)		
<i>pożyteczne</i> (zwierzę)		<i>zwierzę</i> (koń)
<i>całej</i> (Europie), <i>dwa</i> (gatunki)	<i>zboż</i> (gatunki)	<i>gatunki</i> (żyto i pszenica)
<i>pierwszą</i> (nagrodę)		<i>uczenica</i> (Zosia)
<i>najlepsza</i> (uczeń)		
<i>mój</i> (ojc.) <i>różnych</i> (bitwach), <i>stary</i> (żołnierz)		<i>żołnierz</i> (ojciec)

237.

Uwaga. Odmieniać podane przykłady dla wykazania uczniowi, że *dopowiedzenie musi godzić się w przypadku z wyrazem, do którego się odnosi, lecz może różnić się odeń w liczbie i rodzaju.*

240.

Czy znasz grę *w szachy*? Dziewczynka uszyła sobie fartuszek *z kieszonką*. Niańka opowiadała dzieciom bajkę o żelaznym wilku. Kto lubi śliwki *w occie* i galaretę *z jablek*? Ta wiadomość—to musztarda *po obiedzie*. Filip z *Konopi* wyrwał się nie w porę. Włóż dziś sukienkę *od święta*. Ładniejsze to obicie *w kwiaty*, niż tamto gładkie perłowe. Wolę materyał *w pa-ski* niż *w kratki*. Żebak *o kuli* prosił o jałmużnę. W przeciągu 80 dni można odbyć podróż *naokoło świata*. Dawnymi czasy budowano domy *na palach*. Żołnierz *bez ręki* powrócił z wojny. Nędzarz *w łachmanach* drży z zimna na mrozie. Nieszczęśliwa wdowa napisała list z prośbą *o wsparcie*. Czy znasz tę książkę *z obrazkami*? Rondle *z miedzi* trzeba czyścić starannie. Księżyc *w pełni* świecił noc całą.

241.

Książka *bez okładki* prędko się niszczy. Kupiłam sobie żelazko *do prasowania*. Wycieczka *za miasto* była bardzo przyjemną. Dzieci lubią kajety *w kolorowych okładkach*. Podanie *o smoku* jest bajeczne i nieprawdopodobne. Czy wiesz, co znaczy przysłowie: gruszki *na wierzbie*? Teczka *ze skóry* jest mocniejsza niż *z papieru*. Nie stawiajcie na stole tego dzbanka *bez uszka*. Wiele osób pija herbatę *bez cukru*. W lecie nosimy zwykle kapelusze *ze słomy*. Ocean Północny jest pokryty wielkimi górami *z lodu*. Parasol *od deszczu* bywa zwykle większy niż parasolka *od słońca*. Najdroższe tkaniny - *z jedwabiu* nie zastąpią człowiekowi płótna. Most *na Wiśle* jest zbudowany z żelaza. Zgubiłam kluczyk *od zegarka*. Kaszę *z prosa* nazywamy kaszą jagłą.

243.

- M.* Żelazko do prasowania stoi na półce.
D. Poszukaj żelazka do prasowania.
C. Przyjrzyjcie się żelazku do prasowania.
B. Podaj mi żelazko do prasowania.
N. Niechaj dziecko nie bawi się żelazkiem do prasowania.
M. Dusza leży przy żelazku do prasowania.

Uwaga. Określenie przyimkowe podobnie jak dopełniacz jest dodatkiem do rzeczownika, z którym może nie godzić się ani w rodzaju, ani w liczbie, ani w przypadku. Różni się zaś ono od dopełniacza tem, że ten ostatni stoi zawsze w przyp. II i nie bywa nigdy z przyimkiem; określenie przyimkowe zaś bywa zawsze z przyimkiem i może stać w różnych przypadkach.

246.

I.

Ostrożnie z zapalkami.

Podział na zdania.

(1) Dwaj bracia, Stefan i Kazio, poczciwi ale bardzo lekkomyślni chłopcy, wzięli pokryjomu paczkę zapalek (2) i wybrali się do lasu z zamiarem rozpalenia ogniska na polance nad strugą.

(1) Gdy przechodzili koło obory, (2) Stefan chciał spróbować, (3) czy zapalki są dobre: (4) wyjął z pudełka małe drewnienko z ciemnym łepkiem (5) i potarł je o ścianę obórki.

(1) Zapalka się zapaliła, (2) ale złamała zarazem (3) i upadła na wiązki słomy, leżące przy ścianie.

(1) Sucha i lekka słoma zajęła się gwałtownie, (2) buchnął ogromny płomień, (3) a przestraszeni chłopcy upuścili pudełko z zapalkami (4) i z krzykiem zaczęli uciekać.

(1) Nieprędko ludzie zbiegli się do ratowania, (2) a tymczasem obórka, stodoła ze zbożem i chata pod słomianą strzechą zgorzały ze szczętem.

Wzór rozbioru.

Podmiot	Orzeczenie	Przedmiot	Określenie przyst.
1) <i>Stefan i Kazio</i>	<i>wzięli</i>	<i>paczkę</i>	<i>pokryjomu(wzięli) bardzo (lekkom.)</i>
2) <i>(oni)</i>	<i>wybrali się</i>		<i>do lasu, z zamiarem(wybrali się), na polance, nad strugą (rozpalenia)</i>
1) <i>(Oni)</i>	<i>przechodzili</i>		<i>koło obory</i>
2) <i>Stefan</i>	<i>chciał</i>	<i>spróbować</i>	
3) <i>zapalki</i>	<i>są dobre</i>		
4) <i>(on)</i>	<i>wyjął</i>	<i>drewienko</i>	<i>z pudełka</i>
5) <i>(on)</i>	<i>potarł</i>	<i>je, o ścianę</i>	
1) <i>Zapalka</i>	<i>zapałała się</i>		
2) „	<i>złamała się</i>		<i>zarazem</i>
3) „	<i>upadła</i>		<i>na wiązki(upadła), przy ścianie leżące)</i>
1) <i>Słoma</i>	<i>zajęła się</i>		<i>gwałtownie</i>
2) <i> płomień</i>	<i>buchnął</i>		
3) <i>chłopcy</i>	<i>upuścili</i>	<i>pudełko</i>	
4) „	<i>zaczęli</i>	<i>uciekać</i>	<i>z krzykiem (zaczęli)</i>
1) <i>Ludzie</i>	<i>zbiegli się</i>	<i>do ratowania</i>	<i>nieprędko</i>
2) <i>obórka, stodoła i chata</i>	<i>zgorzały</i>		<i>ze szczętem, tymczasem (zgorzały)</i>

Przydawka	Dopełniacz	Dopowiedzenie	Okr. przyim.
<i>dwaj</i> (bracia), <i>pocziwi, lek-</i> <i>komyślni</i> (chłopcy)	<i>zapalek</i> (pa- czkę) rozpalenia (zamiarem) <i>ogniska</i> (roz- palenia)	<i>bracia, chłopcy</i> (Stefan i Kazio)	
<i>małe</i> (drewien- ko) <i>ciemnym</i> (łep- kiem)	<i>obórki</i> (ścianę)		<i>z łąpkim</i> (drewienko)
<i>leżące</i> (wiązki)	<i>słomy</i> (wiązki)		
<i>sucha, lekka</i> (słoma) <i>ogromny</i> <i>przestraszeni</i> (chłopcy)			<i>z zapalkami</i> (pudełko)
<i>słomianą</i> (strzechą)			<i>pod strzechą</i> (chata)

247.

Czy byłaś w szkole? Nie, *(ja nie byłam)*, a ty *(czy byłeś?)* Czego *(wy)* chcecie? *(My chcemy)* wody. Widziałaś *(ty)* góry? Nigdy *(nie widziałam gór)*. Czyja to *(jest)* chusteczka? *(To jest)* moja *(chusteczka)*. Ile jabłek leży w tym koszyczku? Pięć *(jabłek leży w tym koszyczku)*. Kto był w pokoju? Nikt *(nie był w pokoju)*. Czyje to *(są)* konie? Nie wiem, *(czyje to są konie)*. Który z was pomoże mi sadzić drzewa? Ja *(pomogę ci sadzić drzewa)*. Skąd powracasz? *(Powracam)* z lasu. Czy to ty zapomniałeś kajetu? Tak, *(to ja zapomniałem kajetu)*. Dokąd poszedł nauczyciel? *(Nauczyciel poszedł)* do ogrodu. Jaką kawę wolisz? *(Wolę)* białą *(kawę)*. Czy kupiliście cukru? Zapomnieliśmy *(kupić cukru)*. *(On woła)* ratunku. Która *(jest)* godzina? *(Jest)* kwadrans na czwartą. Sen *(jest)* mara, Bóg *(jest)* wiara. Gość *(wchodzi)* w dom, Bóg *(wchodzi)* w dom. Jaka *(była)* praca, taka *(będzie)* płaca. To *(jest)* niełatwa sprawa. Chodź no *(ty)*! Cnota *(stanowi)* skarb wielki, cnota *(stanowi)* klejnot drogi. *(Ja)* czekam. *(Ty)* przebacz. Dobrze *(spełnię twój rozkaz)*.

249.

Zdania wołające i rozkazujące.

Uczcie się, dzieci, bo czas ulecił Synu, słuchaj ojca! „Ratunku!” wołał pasterz, gdy zobaczył wilka. Hej! chłopaki, dziewczęta, czas w pole z sierpami! Smutno mi, Boże! Kasiu, powieś bieliznę i posprzątaj w kuchni. Wróć się, słoneczko, rozproszcie się, chmury! Człowieku! bój się Boga! Anielciu, wejdź do pokoju i ukłoń się panu! Chłopcy, iść równo, powoli! Nie dręczcie zwierząt! Nie kłamać! Boże, zmiłuj się nad nami! Idź do księgarni i kup gramatykę. Hop! hop! cwałem, koniu wrony! Nie oddalaj się, kochanko, od trzody! Nie kłóćcie się! Miłujcie nieprzyjaciół waszych! Włóż naparstek, weź igłę i obrąb

sukienkę. Kościółek otwarty, wstąpcie, lube dziatki! Śpij, złotko moje! Pójdiesz do miasta i kupisz mi soli. Podaj mi lutnię! Ej! swoboda, rozkosz w polu! Dalej, bracia, do roboty!

Z d a n i a p y t a j ą c e .

Jak się nazywa głos pubacza? Czy wiesz, kto raną zorzę zapala na niebie? Czego płaczesz? A ty, Janku, mości panie, to to takie dodawanie? Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary? Oto brat i siostra gwarzą: czy w pszenicze nie będzie kąkolu? Czy kartofle szczęśliwie się zdarzą?

251.

Na łące ludzie od rana koszą siano. *Wszyscy powiadają, że z wielkiej chmury mały deszcz bywa. Nie powinniśmy pamiętać nikomu urazy. Ludzie poławiają wieloryby w Oceanie Północnym. Ludzie naznoscili dużo chróstu i rozpalili ognisko. Twoje książki nie leżą tutaj. Nikt nie wie, co było przyczyną pożaru. Chory ciągle chce pić. Czy się nie wstydzisz, że martwisz nieustannie rodziców? Poznajemy dobrze po mowie, co się dzieje w głowie.*

Uwaga. Pozostałych zdań niepodobna zamienić na osobowe.

252.

Przykro słuchać, gdy obmawiają niewinnego. Tęskno mi za domem i rodzicami. Nie zrozumiano mnie wcale. Trzeba się zabrać do roboty. Dobre łąki kosi się dwa razy podczas lata. Zebrano składkę na pogorzalców. Spodziewano się licznych gości. Dzwonią już na mszę, trzeba iść do kościoła. Bądźcie spokojni, myśli się o waszej sprawie. Tobie się tylko tak zdaje. Widać, że na to niema rady. Słychać szum w lesie. Co miesiąc robi się porządki w mieszkaniu. Tu niema twego zegarka.

254.

Jaskółka odlatuje na zimę, słowik odlatuje na zimę, bekas odlatuje na zimę i przepiórka odlatuje na zimę. Krasicki był bajkopisarzem, Jachowicz był bajkopisarzem i Morawski był bajkopisarzem. Korale żyją w morzu i gąbki żyją w morzu. Człowiek rodzi się, człowiek rośnie, człowiek starzeje się i człowiek umiera. Pszczoła brzęczy, pszczoła lata, pszczoła zbiera słodki sok z kwiatów. Orzech jest owocem leszczyny i orzech jest nasieniem leszczyny. Europa jest najludniejszą częścią świata i Europa jest najbardziej ucywilizowaną częścią świata. Lew, król pustyni, żyje w Afryce; lew, zwierzę drapieżne, żyje w Afryce. Gra w szachy uprzyjemnia czas choremu, gra w domino uprzyjemnia czas choremu i gra w warcaby uprzyjemnia czas choremu. Słowik śpiewa głośno, słowik śpiewa pięknie i słowik śpiewa melodyjnie. Grabarz, gatunek chrząszcza, grzebie szczury; grabarz, gatunek chrząszcza, grzebie myszy; grabarz, gatunek chrząszcza, grzebie inne małe zwierzątka.

255.

Karp, szczupak i leszcz są rybami. (3 podmioty). Żmija pełźnie i syczy (2 orzeczenia). Tańczyć i śpiewać jest przyjemnie (2 podmioty) Woda jest przezroczysta, bezbarwna i płynna (3 orzeczenia). Bocian ma wysokie nogi i długi dziób. (2 przedmioty). Ludzie pracują w polu, w warsztatach i w fabrykach (3 określ. przysłówk.) Ja, ty i on pobawimy się wspólnie (3 podmioty). Nikt nie kocha nieposłusznych, niesformych, hałaśliwych i źle wychowanych dzieci (4 przydawki). Cierpliwością i pracą wiele przewyciężyć zdołasz (2 przedm.) Konfitury z róży, z malin i z poziomek są smaczne (3 okr. przyimk.) Piast był rolnikiem i kołodziejem (2 orzecz.) Mrówki, zmysłne owady, skrzętne pracownice, lubią życie towarzyskie (2 dopow.). Kwiaty lilii, narcyza i hyacyncytu mają przyjemny zapach (3 dopełniacze).

257.

Dzieci sprawiają radość rodzicom, *gdy uczą się chętnie. Marynia powróciła do chaty i zaczęła płakać. Kiedy mysz zjadła całą słoninę, chciała wyjść z pułapki. Dziewczyna zmęczyła się bardzo, gdy zbierała jagody. Starajcie się okazać przywiązanie rodzicom i uprzedzajcie ich życzenia. Karolka jadła i upuściła widelec. Józio zjadł dwie gruszki i jeszcze się napierał. Słuchałam opowiadania o Tatrach, nabrałam więc ochoty do podróży w góry. Jaskółka zatacza nad stawem koła i chwytą komary. Goście zasiedli pod lipą i rozmawiali. Adaś ślizgał się i upadł bardzo nieszczęśliwie. Skoro postawię ostatnią kropkę, z przyjemnością odłożę pióro. Kiedy będę jechała do Częstochowy, wstąpię do Skierniewic.*

A czy daleko, matko, do nieba?

— Iść tam przez całe życie potrzeba,
(trzeba) *Czyńć* po drodze dobrego wiele.

Oddałam ojcu rysunek, *który wczoraj właśnie skończyłam. Któżby nie kochał dzieci, które uczą się chętnie? W ogrodzie leży stare drzewo, które wczorajsza burza złamała. Młyn, który się porusza za pomocą pary, nazywamy młynem parowym. Nazbierajcie kwiatów, które rosną na łące.*

259.

Wytłómaczę ci zadanie, *skończywszy swoje. Skowronek śpiewa, bujając w obłokach. Biedna sierota, idąc przez pole, myśli o swej smutnej doli. Woda, zerwawszy tamy, zalała pola. Lis, wykopałszy jamę, mchu do niej naznosił. Pastuszek, stojąc pod drzewem, patrzył na swe owieczki. Umierając, pan winnicy rzekł do synów w tajemnicy. Rozgrzawszy żelazo, kowal kuł je. Mając ciekawe książki, powinieneś je czytać. Matka, zawoławszy dzieci, dała im podwieczorek. Napisałszy list do rodziców, będę pana prosił o nakle-*

jenie marki. *Dostawszy siodełko, Kazio domaga się konia. Złodziej ukradł konia, pasącego się na łące. Ukłonił się nauczycielowi, spotkawszy go na ulicy. Ukłonił się nauczycielowi, spotkanemu na ulicy. Kotka wypila mleko, stojące w garnku. Rzeka, wpadająca do morza, nazywa się główną. Bierzymy parasol, wychodząc podczas deszczu. Biedne dziecko płakało, zgubiwszy pieniądze. Nauczywszy się czytać, dostaniesz ładną książeczkę. Skaleczysz się, ławiąc się brzytwą. Głupi, milcząc, uchodzi czasem za mądrego. Posłaniec, przysłany przez moich rodziców, przyniósł mi dwa listy. Zaorawszy pole, zasiej je ziarnem.*

260.

Śpieszmy do domu, (dlaczego?) bo noc się zbliża. Uczyliscie się o Aleksandrze Macedońskim, (o którym?) który tak wiele krajów zawojował. Kopernik dowiódł, (czego?) że ziemia obraca się naokoło słońca. Prosimy Boga, (o co?) żeby nas chronił od nieszczęść. Dziewiczym lasem nazywamy taki, (jaki?) w którym nie powstała jeszcze noga ludzka. (gdyby co?) Gdyby każdy pracował pilnie, mniej byłoby nędzy na świecie. Zgodzę się na twoje życzenie, (w jakim razie?) jeżeli słusznem będzie. W zimie nie może być ciepło, (dlaczego?) ponieważ słońce bardzo krótko świeci. Dowiedziałam się niedawno, (o czym?) że rośliny także oddychają. Pójdę zaraz do ogrodnika, (poco?) żeby mi przysłał najlepszych szparagów, (dlaczego?) gdyż będę miała gości na obiedzie. (pomimo czego?) Choć mnie bieda guiecie, nieźle mi na świecie. Powiedz mi, (co?) co to znaczy równik. Poproszę ojca, (o co?) aby mi to wytłómaczył.

261.

Zdania współrzędne.

Śnieg pada, wiatr wieje, mróz się wzmaga. Ty piszesz, a ja odpoczywam. Gospodarze koszą, dziewczęta grabią, a parobcy znoszą snopy. Zdarto żagle,

ster prysnął. Wybraliśmy się na dłuższą przechadzkę, ale pogoda niepewna. Orzeł poluje na żywą zdobycz, lecz padliny nie tyka. Uczyć można nietylko słowem, ale i przykładem. Wszyscy wyszli, on tylko został. Uznaję słuszność twojej uwagi, nie mogę jednak zastosować się do niej.

Zdania główne z pobocznemi.

Podaj mi tekę, która leży na stole. Które z was wie, jakie oceany oblewają Amerykę? Kto pracuje, ten nie cierpi głodu. Wszystkim wiadomo, że wiosna rozpoczyna się w marcu. Żniwiarze nie mogli skończyć roboty, bo noc ich zaskoczyła. Jak sobie pościelisz, tak się wyśpisz. Kiedy burza sroży się na morzu, okrętom grozi rozbicie. Co z woza spadło, to już przepadło. Czy wiesz, skąd pochodzą nasze nazwy miesięcy? Liście z drzew opadną, skoro nastąpi jesień. Muszę rozwiązać to zadanie, choćbym miał pracować do wieczora. Rodzice zapowiedzieli dzieciom, aby nad rzekę nie chodziły. Jeżeli będzie burza, pozamykajcie okna. Prawdomówny człowiek nie powie nigdy tego, czego nie myśli. Taki był tłok w kościele, że wejść nie było można.

263.

Zdania wtrącone.

Już znowu, jak widzę, zapomnieliście o moich przestrobach. Zabierz, proszę, i te papiery. Mój brat, jak mi się zdaje, przekonał się zupełnie. Czy wiesz — powiada — że dotąd nie widziałem morza?

Przytoczenia.

Czy znasz bajkę Krasickiego: „Że zamknięty w skorupie niewygodnie siedział”? Zaczęliśmy właśnie śpiewać: „Kiedy ranne wstają zorze.” „Kochaj bliźniego, jak siebie samego!” — powiedział Chrystus. „Witaj!” — rzekł orzeł — żórawiu, z podróży!” „Jeszcze

w zielonej skórcie dostał się orzech wiewiórcę," zadekla-
mował Julek. „Ustąp się! — woła Józio — dajże mi
przejechać.“

Zdania nawiasowe.

Ubraliśmy się dość ciepło (*było to w początkach
wiosny*) i wesoło ruszyliśmy w drogę. Przykro mi
bardzo, że wśród was (*nie mówię tu o nieobecnych*)
tak mało znalazłam szczerých, dobrych chęci.

1) Mieszkał Mazur bli- [zko Zgierza,	Zdanie złożone ze zdania głów- nego i pobo- cznego.	1) Mazur — podmiot; mie- szkał — orzeczenie; blisko Zgierza — okrz. przysłówk.
2) Któremu zginęła [suka, Straż domostwa [i śpichlerza.		2) suka — podmiot; zginęła — orzeczenie; któremu — przedmiot; straż — dopo- wiedzenie; domostwa i śpichlerza (2 dopełn.)
2) Gdy jej z żalem [i kłopotem W okolicy całej [szuka, 1) Wróciła się w ty- [dzień potem	Zdanie złożone ze zdania głów- nego i pobo- cznego.	1) On — domyslny podmiot; wróciła się — orzeczenie — w tydzień i potem (2 okrz. przysłówk.)
		2) on — dom. podmiot; szu- ka — orzeczenie; jej — przedmiot; z żalem, z kło- potem, w okolicy (3 okrz. przysłówk.) całej — przy- dawka.
1) Ledwie poznał, 2) że to ona, 3) Bo była wół ogo- [lona.	Zdanie złożone ze zdania głów- nego i 2 po- bocznych.	1) On — dom. podmiot; po- znał — orzeczenie; ledwie — okrz. przysłówk.
		2) ona — podmiot; jest to — łączenie i orzeczenie.
		3) ona — dom. podmiot; była — łącznik; ogolona — orzec.; wół — okrz. przysłówk.

Głosownia.

266.

a	1 gł.	1 lit.	rz	1 gł.	2 lit.
b	1 gł.	1 lit.	rż	2 gł.	2 lit.
k	1 gł.	1 lit.	r	1 gł.	1 lit.
d	1 gł.	1 lit.	szcz	2 gł.	4 lit.
e	1 gł.	1 lit.	o	1 gł.	1 lit.
i	1 gł.	1 lit.	p	1 gł.	1 lit.
f	1 gł.	1 lit.	b	1 gł.	1 lit.
z	1 gł.	1 lit.	prz	2 gł.	3 lit.
ch	1 gł.	2 lit.	krz	2 gł.	3 lit.
h	1 gł.	1 lit.	u	1 gł.	1 lit.
dz	1 gł.	2 lit.	w	1 gł.	1 lit.
cz	1 gł.	2 lit.	s	1 gł.	1 lit.
l	1 gł.	1 lit.	ć	1 gł.	1 lit.
y	1 gł.	1 lit.	ś	1 gł.	1 lit.
sz	1 gł.	2 lit.	ń	1 gł.	1 lit.

ba: 2 gł.—2 lit.; ku: 2 gł.—2 lit.; cza: 2 gł.—3 lit.; przy: 3 gł.—4 lit.; sza: 2 gł.—3 lit.; do: 2 gł.—2 lit.; szczaw: 4 gł.—6 lit.; droga: 5 gł.—5 lit.; szabla: 5 gł.—6 lit.; praca: 5 gł.—5 lit.; pszczoła: 6 gł.—8 lit.; drzewo: 5 gł.—6 lit.; lalka: 5 gł.—5 lit.; sosna: 5 gł.—5 lit.; chrzan: 4 gł.—6 lit.; niszczyć: 6 gł.—8 lit.; korzyść: 6 gł.—7 lit.; rzepa: 4 gł.—5 lit.; żądło: 5 gł.—5 lit.; czapa: 4 gł.—5 lit.; przedza: 5 gł.—7 lit.; chmużyć: 6 gł.—8 lit.; czczony: 5 gł.—7 lit.; szczerze: 5 gł.—8 lit.; drżący: 6 gł.—6 lit.; przemarnąć: 10 gł.—11 lit.; chrząszcz: 5 gł.—9 lit.; żdźbło: 5 gł.—6 lit.; dżuma: 4 gł.—5 lit.; drzemka: 6 gł.—7 lit.

267.

a — ą — e — ę — i — o — ó — u — y.

268.

Samogłoski twarde: a — ą — o — ó — u — y.

Samogłoski miękkie: e — ę — i.

Samogłoski nosowe: ą — ę.

Samogłoska pochylona: ó.

269.

Stół—stolik; wół—o wole; osieł—ośli; czoło—na czele; miło — mili, mile; mydło — mydliny, w mydle; pudło — na pudle.

Ty kop — on niech kopie; ty skub — on niech skubie; ty zrób — on niech zrobi; ty złap — on niech złapie.

Młyn—w młynie; czyn — o czynie; pan — panie; rów—w rowie; głowa—na głowie; gniew—w gniewie; szarfa—przy szarfie; kosa—o kosie; włos—na włosie; nos — w nosie; obraz—na obrazie; głąz—w głązie; las—o lesie; gruz—w gruzie; dzwon — o dzwonie; paw — pawie; pies—na psie.

Zapał—on zapali; on bosi—oni są bośi; wóz — on wozi; kosa — on kosi; słać — śleć, ścieleć; kłamać — kłamię; łamać — łamię.

270.

Ząb—zębaty; dąb—dęby; gęś—gąska; kęs — kąsać; jastrząb—jastrzębie; gałąź—gałęzie; ręka — rączka; męka—mąk; lęk—złękłem się; więzy—związany; pieniądz — pieniądze; mosiądz — mosiężny; książd — księża; miesiąc—miesięczny; wąż—węże; mąż — mężczyna; rząd—rzędy; gołąb — gołębnik; urząd — urzędnik; żołądz — żołędzie; piętro — piątr (2 p. l. mn.); pająk — pajęczyna.

Trząść—trzęsę; wziąć — wzięty; kłąć — zakłęcie; zapiąć — zapnę; stuknąć — stuknę; runąć — oni runęli;

zacząć—zaczęty; miąć—mnię; rznąć—rznięty; brnąć — brnę; schnąć—uschnięty; więdnąć — one zwiędły; mącić—mętny; uwzględnić—względ; swędzić—swąd; zaprządz—zaprzęgać.

Wązki — węższy; głęboki — głąb; tędy — stąd; pięć — piątka; dziesięć — dziesiątka

271.

Koza—kózka; noga—nóg (2 p. l. mn.); droga — drózka; kopa—kóp (2 p. l. mn.); sowa — sówka; krowa — króweczka; szkoła — szkołka; głowa — główny; stodoła — stodołka; rola — ról (2 p. l. mn.); morze, mórz; woda — wódka; zboże — zbóż; szkoda — szkód; siostra — siostr; mowa — mówca; słowo — słoweczko; obora—obórka; zorza—zór; robić—robi wodzić — on wiódł; gniotę—gniótl; proch—prochno; brzoza—brzózka; koło—kółko; stoje — stoj; boje się — bój się; wesół—wesół; młot—młócić; pszczoła—pszczołka.

Sól—sole; bór—bory; dół—dolny; sokół — sokoli; wieczór—wieczorny; nóż—nożyk; drób—drobny; róg—rogowy; rów — rowek; wór — wory; stół — stołowy; powód—powody; mróz — mroźny; powrót — powrozy; powrót — powrotny; chłód — chłodzić; głód — głodny; pół — połowa; wóz—wozić; mrówka—mrowisko; ból—bolesny; miód — miodowy; stóg — stożek; ołów — ołowiany; swój — oswoić; rój — roić się; Bóg — pobożny.

273.

Chleb — chlebem; sklep — sklepik; róg — rogi; kruk—o kruku; wóz—wózek; stos—stosy; paw — pawie; kwef — kwefy; głód — głodu; drut — drutować; puch — w puchu; druh — z drukem; babka — baba; kanapka—kanapa; ławka—ławeczka; szafka—szafeczka; drąg — drągi; bruk—brukować; gniew — gniewać się; traf—trafić; ród—rody; bat — baty; krew — krwawy; obrazki — obrazek; maska—maseczka; blisko—bliziu-

tko; czeski—Czesi; trud — trudy; but — buty; głóg —
głogi; śrut — śrutu; listopad — listopadowy; wyraz —
wyrazić; pęd — pędem; pęt — pętać; waz — waza;
was—wasi; paż—paziowie; paś—pasiemy; lud — ludy;
łut—łuty; hak—na haku; las — za lasem; mak — ma-
kówka.

274.

Mocne: p, k, s, t, ch, f.

Słabe: b, g, z, d, h, w.

277.

Lis, liść, nic, wić, osa, ość, pan, pań, zdań, kos,
koś, wieś, wóz, wieź, pies, pieśń, niańka, dzwon,
dźwigać, taśma, ścisnąć.

279.

Pan — pański, panienka; wóz — woź, on wiezie;
kosa — kosiarz; gonić — gończy, gonię; ukochany —
najukochańszy, ukochanie; tani — tańszy, stanieć;
nici—nić, niciarka; gałązka—gałąź, rozgałęziony; las—
leśny, w lesie; pasać—paś, on pasie; czyn — czynimy,
czyniąc; leceć—leć, leciał; wina—zawiń, przewinienie;
niosę—nieśmy, zaniesiemy; piosenka—pieśń, pieśniarz.

(*Za pomocą wstawienia i.*) Liść—liściasty; brać—
zbierać; niańka—nianinsia; druga—drugiej; powieść—
powieściowy; dobroć — dobrocią. Chłop — chłopiec;
traf — trafiony; lew—lwiątko; rozprawa — rozprawiać;
siny — sinieć; gołąb — gołębie; mama — przy mamie;
nos — na nosie.

280.

Dobrotliwy, sin(i)ec, p(i)ętro kw(i)at, stoimy,
p(i)ękn(i)ejszy, kw(i)etn(i)owy, s(i)eci, imbir, siln(i)ej-
szy, cisza, kw(i)ecisty, iron(i)a, kleić, fig(i)el z(i)e-
m(i)a, s(i)elski, im(i)ona, igła, lil(i)owy.

281.

Anioł—anielski, dyabeł — o dyable, koło — półkole, sioło — sielski, kwartał — kwartałny, młyn — mielony, kościół — w kościele, orzeł — orli, biały — bielszy, zły—źli, popiół—popielniczka, strzał—strześcić, przyjaciółka — przyjaciel, zwierciadło — zwierciadłany, mały—małeńki, on był—oni byli, przyszedł—przyszli, pszczoła—pszczelarz; ogół—ogólny, włóczyć się — wlecz się.

282.

g przechodzi w ż, dz i dż.

Ubogi—ubodzy, ubożuchny; droga — drożyna, na drodze; mózg—móżdżek; różga—róždżka; sługa — służyc, słudze; waga — ważyć, na wadze; mogę — módz, można; biegać — biedz, on pobieży; trwoga — trwoży, w trwodze; długi — dłuższy; drogi — droższy; noga — nożyna, na nodze; wilgoć—zwilżyć; strzegę—strzedz, strzeżesz; nieboga—niebodze, niebożátko; legł — ledz, leży; skarga—o skardze, skarżyć się; srogi — srodze, sroższy; ścieg — ścieżek.

d przechodzi w dz, dż i dź.

Głód—zagłodzony, o głódz(i)e; rada — radzono, radź; jazda — jeździć, jeżdżę; rozsada — rozsadam, rozsadz; nudny—nudzono się, nudz(i)arz; woda — wodz(i)anka; ogród — ogradzać, ogródź; dni — dz(i)eń; Szwed — Szwedzi; lud — ludzie; pogoda — wypogodzić się; trud — trudź się, trudzą się; młody — młodzież; rząd — rządzić; pęd — pędzono, pędzić.

283.

k przechodzi w c, cz, sz.

Ręka—ręce, rączka; płakać — płacz; ptak — ptaćtwo, ptaszyna; rak—raczkować; kaleka—kalecy, ka-

leczyć; mąka—mące, mączny; wysoki—wysoce; dziki—dzicy, dziczeć; tłukł—tłuc, tłuczony; piekł—piec, pieczony; wiek—wieczny; sok—soczysty; nawlekać—nawlec, nawłóczyć; klatka—klateczka; sroka—sroce, srocza; miska—na misce, miseczka; kwoka—kwoce, kwoczka.

t przechodzi w c, ć, cz.

Złoto—złocić, złoć; płatać—płaczymy; błoto—błocić się; plotę—pleć; bogaty—bogactwo. wzbogąć się, bogacz; kot—kocina; funt—funcik; siatka—sieć; działki—dzieci; chata—w chacie; miasto—w mieście, mieszczanin; Szkot—szkocki; zapłata—zapłacić; lot—leć; młot—młócić; klatka—klecić; krótki—skracać, króciutki; ocet—w occie; świergotać—świergoce; deptać—depce, grunt—na gruncie; chart—charcica.

284.

r przechodzi w rz.

Dwór—dworzanin; mara—marzyć; kara—ukarzyć; góra—górzysty; umarł—umrzeć; kucharka—kucharz; trę—trzeć; drę—drzeć; chmura—zachmurzony; gore—gorzeć; mądry—mędrzec; troje—trzy; pokora—w pokorze; wiara—wierzyć; stary—starzec; jare—jarzyna; miara—mierzyć; zegar—na zegarze; chór—na chórze.

z przechodzi w ż i ź.

Mazać—on się maże; kazać—rozkazać; gryzę—gryźć; koza—koźle; lizać—on liże; niżki—obniżyć; wązki—węższy; mróz—mroźny, zamrożony; obraza—obraźliwy, obrażony; wiązać—uwiążę, więz(i)eń, uwięzę; wskazać—wskażcie; mózg—móżdżek; drzaźga—drzażdżka; miazga—zmiażdżyć; łązić—łąż, łążący.

285.

s przechodzi w ś i sz.

Głos — głośny, głoszony; pisać — piśmienny, napisać; rosa — zroszony; nas — nasza; was, — wasze, waść; kosa — koś, koszę; krasić — okraś, okraszony; włoski — włoszczyzna; Czesław — Cześć; posłać — posłać; cześć — uczęsz; tłusty — tłusci.

c przechodzi w ć i cz.

Świeca — świeczka, poświęćcie; chłopiec — chłopczyk; miesiąc — miesięczny; palec — palczasty; koniec — kończyć; nic — o niczem; zdrajca — zdrajczyna; tysiąc — tysiączek; uciec — ucieczka; zając — zajęczy; sieć — odsiecz.

286.

ch przechodzi w sz i ś.

Włoch — Włoszka; mech — omszały; śmiech — śmieszny; mucha — muszka; łańcuch — łańcuszek; grzech — grzeszyć; duch — dusza; Czech — Czeszka, Czesi; pociecha — pocieszyć; strach — straszny; mnich — mnisi, mniszka; cichy — cisi, ciszej; suchy — susza; stelmach — stelmasi, stelmaszka; głuchy — głusi, zagłuszyć; słuch — słyszeć.

h przechodzi w ż.

Druh — družba, drużyna; Sapieha — Sapieżyna, sapieżanka (gruszka); poroh — Zaporozże.

	Przechodzenie dźwięku	Wstawienie i.	Kreskowa- nie
Śnieg	śnieżny	śnieg(i)em	
mruk	mruczek	mruc(i)em	
krzyk	krzyczeń	krzyk(i)em	
marcowy	marzec		
gorycz	gorzki		
omyłka	omylić		
piątka	pięć	pięc(i)oro	
nosić	noszenie	nies(i)ony	nieś
prosić	proszony		prośba
wilk	wilczyca	wilk(i)em	
masło	maślany		
grzyb		grzyb(i)eń	
cienki		cien(i)utki	cieńszy
Stach	Staszek	Stas(i)o	Stas
groch	groszek		
groza	zagrożony		groźba
chwała	chwalić		

Karzeł — karlica; płóc(i)enny — płótno; przecho-
dz(i)eń — przechodni; zbawczyni — zbawca; Jerzy — Ju-
rek; świetlany — światło; chęci — chętką; ustalić — stały;
ojczulek — ojc(i)ec; ciemn(i)ej — ciemny; niebożę — nie-
boga; zniżyć — niżki; wstążka — wstęga; skórzany —
skóra; nauczony — nauka; zwierchność — wierch; wie-
trznny — wiatr; wieczny — wiek; pyszczek — pysk; przy-
sporzyć — spory; leż — legnąć; ciec — cieknąć; marz —
mara; maż — mazać; sześć — szósty; leżć — łazić; biedz —
biegać; piec — piekę; szwedzki — Szwed; szkocki —
Szkot; młóc — młot; młódź — młody; kruczek — kruk;
tysiączek — tysiąc; strzydz — strzygę; sądzić — sąd;

warzyć — war; ważyć — waga; gwizdzieć — gwizdać; poszczę — post; piaszczysty — piasek.

290.

Twarde: b, c, d, f, g, h, k, ł, m, n, p, r, s, t, w, z.

Miękkie: ć, l, ń, ś, ź, ż, j.

Mocne: p, t, k, f, ch, s.

Słabe: b, d, g, w, h, z.

Płynne: l, ł, m, n, r, j.

291.

Mróz, sok, on, szczur (*wyraży jednozgłoskowe*).

Ro-ła, pszczo-ła, o-cho-ta, mu-zy-ka, ska-le-czyć, A-me-ry-ka, o-ko-li-ca, gra-ma-ty-ka, na-ry-so-wa-ny, do-bro-dziej, nie-spo-dzie-wa-ny, wia-tro-no-gi. Ma-rya, Eu-ro-pa, za-kle-ić, za-o-kra-glić, Au-stra-lia.

Uwaga. Końcówki *ya, ia* oraz *eu, au* nie rozdzielają się nigdy.

292.

a) Bia-ły, sta-ry, gru-by, su-chy, wro-ny.

Gwia-zda, gę-sty, szczę-ście, o-stry, francu-ski, ma-tka, bla-ski, ka-żdy, gro-źba, ró-zga, spo-tkać, pra-wda, ła-twy, po-trze-bny, ró-wny, wła-duąć, po-wa-żny, ro-ga-tka, pu-szcza, wa-le-czny, o-kro-pny, bo-ga-ctwo, cia-sny, cha-ra-cter, wa-ro-wny, mie-szka-nie.

b) O-braz-ki, Fran-cuz-ka, prę-d-ko, ław-ka, mów-ca, do-wódz-two, rad-ca, dłu-ż-szy, ścież-ka, mó-ż-dz-ki, pa-znog-cie, książ-ka, wy-wyż-szo-ny, o-łó-w-ki, gąb-ka, ryb-ki, węd-ka, pod-wiąz-ka, grzyb-ki, wsta-ż-ka, różdż-ka, grząz-ki, łyd-ka.

Uwaga. Od ogólnej zasady kończenia sylaby na samogłoskę odstępujemy:

1) jeżeli *spółgłoska słaba* stoi przed *mocną*.

c) Czar-ny, zim-ny, szyj-ka, biał-ko, san-ki, ko-pal-nia, mor-ski, burz-li-wy, dum-ny, ogrom-ny, woj-sko, jaj-ko, miał-ki, spadł-szy, biel-szy, wietrz-ny, kłam-ca, kłam-li-wy, bań-ba, pań-ski, mar-twy, nar-cyz, weł-na, zem-sta, u-my-wal-nia, pierz-chać.

Uwaga. 2) jeżeli spółgłoska płynna stoi przed jakąkolwiek inną.

d) Lek-ki, pan-na, płyn-ny, grec-cy, meł-ła, złam-my, mięk-ki, od-mien-ny, świec-cy, od-dać.

Uwaga. 3) przy zbiegu dwóch jednakowych spółgłosek.

e) Bez-bron-ny, roz-piąć, bez-ro-bo-cie, roz-pa-dli-na, nad mie-nić, przy-lgnąć, wez-bra-ny, pod-u-czyć, bez-pie-czny, roz-pa-trzyć, pod-ro-bić, zemdleć, po-mnik, od ła-mek, ro-ze-drzeć, u-lżyć, o-be-lga, pięć-dzie-siąt, wy-ła-ma-wszy, lep-szy, pod-da-ny.

Uwaga. 4) przybranką oddzielamy od głównego wyrazu.

f) O-dejść, po-dejść, ro-zum.

Uwaga. Trzy powyższe wyrazy stanowią wyjątek od zasady, podanej w poprzedniej uwadze.

g) Chłop-stwo, zna ko-mit-szy, pest-ka, szlach-ta, e-gip-ski, pust-ko-wie, wszy-stko, gniazd-ko, pyszcz-kiem, wieszcz-ka, kop-ciu-szek, krzycz-cie, kurcz-my, wrzeszcz-cie.

Uwaga. 5) Przy zbytнім zbiegu spółgłosek rozdzielamy, kierując się uchem.

6) Końcówkę fleksyjną oddzielamy od głównego wyrazu.

Ogólna zasada	Słaba przed mocną	Płynna przed inną	Przybranka	Na zasadzie etymologii	Końc. fleksyjne
fu-ksya, pu- szcza, gnia- zde-czko, u- szczę-śli-wie- nie, py-szczek, zwy-cię-stwo, szla-che-tniej- szy, za-cny, wdzię-czny, nie-mo-wlę- ctwo, prze- zro-czy-sty, i-gra-szka, wście-kły, nie-dźwie-dzi- ca, wy-pu- szczo-ny.	brzóz-ka, ludz- kość, pierw- szeń-stwo, za- sadz-ka.	i-skier-ka, zim- sfn-ksy, zim- niej-szy, po- win-ność, zmar-szczyć, mar-no-traw- stwo, szem- rza, wnetrz- no-ści, szcer- nia-ły.	roz-cho-dnik, nad-u-ży-wać, od-mło-dnieć.	naj-wiek'-szy, pół-noc-n-y, skacz-my, moc-niej-szy, skarż-cie, po-dróż-nik.	placz-cie, skacz-my, skarż-cie, brać-mi.

294.

Chłop, król, żab-a, lin-ia, kość, Mar-ya, słońc-o, ciepł-o, siłn-y, wdzięczn-a, chętn-e, czter-y, ośm, piątk-a, większ-y, twój, nasz-a, każd-y, czyta-ć, wraca-m, biegł-a, usiad-ę, przynies, słuchaj-ąc, wezbran-y, zgniotł-szy, kochając-y, tam, zawsze, chciwie, już, pod, o, oj.

296.

Dzieln-y rumak, dzieln-ego rumak-a, dzieln-emu rumak-owi, dzieln-ego rumak-a, o dzieln-y rumak-u! dzieln-ym rumak(i)em, o dzieln-ym rumak-u.

Na wzór tego odmieniać: śmiały strzel(e)c, zamożn-y włośc(i)an-in, cich-a staruszk-a, star-a baśń, biał-a hortensy-a, prost-a lini-a, cienk(i)e płótn-o, jasn-e słońc-e, figlarn-e kocię, liczn-e plemię.

297 i 298.

(Według powyższego wzoru).

299.

*Ręka, ręczny, ręcznik, rękojeść, oburącz, rękoj-mia, rękaw, naręcze (wspólny pierwiastek *rę*; w niektórych wyrazach *ę* przechodzi w *q*, a *k* w *cz*). Droga, drożyna, przydrożny, dróżka, drogowskaz, dróżnik, dróżniczka (wspólny pierw. *drog*; w niektórych wyrazach *o* przechodzi w *ó*, a *g* w *ż*). Bóg, nabożny, nabożeństwo, bōżek, bożnica, bogini, bogobojny.*

300.

Ród, rodzina, rodzice, rodzic, rodzicielka, rodzeństwo, urodziny, rodak, rodowód, rodzaj, Rodzinny, rodzicielski, rodowy, rodowity, rodzony, rodzinny, rodzajowy. Urodzić się, urodzony. Rodowo, rodzajowo.

Nauka, nauczka, nauczyciel, uczeń, uczenica, uczoność, naukowość, nauczanie. Naukowy, nauczycielski, uczniowski. Uczyć się, douczać, uczący się, uczony. Naukowo, uczenie.

Mąż, mężczyzna, mężatka, Mężny, mężowski. Mężnieć, mężniejąc, Mężnie.

Lud, ludzie, ludność, zaludnienie, ludzkość, ludożerca. Ludny, ludowy, ludzki, ludożerczy. Zaludniać, wyludniony, ludno, po ludzku.

Róg, rogacz, rogal, nierogacizna, rogówka, rożek. Rogowy, rogaty. Zrogowacieć, rogowaciejąc.

Krew, pokrewieństwo, krewny, krewniak, krwawnik, krwotok, krwawica, krwistość. Krwawy, krwisty, krwawnikowy, krewki, krwiożerczy. Krwawić, spokrewnić się. Krwawo, krwisto.

Sąd, sędzia, sędzina, sędzianka, podsądny, sądzić. Sądowy, sędziowski. Osądzić, sądzono. Sądowo.

Burza, burzliwość, wzburzenie, burzyciel. Burzliwy. Podburzyć, wzburzony. Burzliwie.

Ziemia, ziemica, ziemianin, ziemniak, ziemiaństwo. Ziemny, ziemski, ziemisty, ziemiański, nadziemny, podziemny.

Dwa, dwójka, dwojaczki. Dwoje, dwie, dwanaście, dwadzieścia, dwojaki, dwoisty, dwukrotny, dwunasty, dwudziesty, dwóchsetny, dwuletni. Podwoić, podwojony. Dwakroć, dwojako, podwójnie, w dwójnasób.

SPIS RZECZY.

	<i>str.</i>
Nauka o zdaniu	3
Rzeczownik	6
Przymiotnik	33
Zaimek	48
Liczebnik	75
Czasownik	87
Imiesłów	120
Przysłówek	134
Przyimek	146
Spójnik	150
Wykrzyknik	152
Składnia	154
Głosownia	185

KSIĘGARNIA

ANTYKWARIAT

D N° 280941

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

049247

